

Η ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ

ὑπὸ GASTON BOISSIER

Μετάφρασις Σ. Κ. Σ. *

Εἶναι ἀδύνατον οἱ ἀναγνώσται τοῦ Ὁρατίου νὰ μὴ ἔχωσιν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσωσι τὴν ἔπαυλιν ἐκείνην, ἐν ἣ ὁ ποιητὴς ὑπῆρξε τόσον εὐδαίμων. Ἀλλὰ δυνάμεθα τάχως νὰ μάθωμεν ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο; Βεβαίως εὐκόλον δὲν εἶναι νὰ ἀνευρεθῶσι τῶρα τὰ ἐρεπίτια αὐτῆς καὶ οἱ λίθοι, οὐς οἱ αἰῶνες οἱ μακροὶ θὰ ἔχωσι διασκορπίσει, ἀλλ' ἡ τερπνὴ τοποθεσία, ἣν τασάκις περιέγραψε, τὰ ὑψηλὰ ὄρη, «τὰ ὁποῖα ἀπεμάκρυνον ἀπὸ τῶν αἰγῶν τοῦ τὸ καῦμα τὸ θερινόν,» ἡ πηγὴ παρ' ἣν ἀνεπαύετο κατὰ τὰς θερμοτάτας τῆς ἡμέρας ὥρας, τὰ δάση, οἱ ῥύακες, αἱ κοιλάδες, ἡ ὅλη τέλος ἐκείνη φύσις, ἣν κατὰ τὸ μακρότατον καὶ κάλλιστον τοῦ βίου του μέρος εἶχεν ἐνώπιόν του ὁ ποιητὴς, ταῦτα πάντα δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῶσι. Κεὶ τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐγένετο προσπάθεια νὰ εὑρεθῇ τὸ μέρος, ὅπου ἦτο τὸ πάλαι ἡ ἔπαυλις τοῦ Ὁρατίου, εὐτυχῶς δὲ τὸ ζήτημα λίαν ἐγκαίρως φαίνεται ὅτι ἐλύθη. Ἦδη περὶ τὰ τέλη τοῦ 15' αἰῶνος, τινὲς τῶν τότε λογίων ἐπιχειρήσαντες πρὸς τοῦτο ἐρευνᾶς, ὑπώπτευσαν μὲν τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἔπαυλις, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὰς ἐργασίας των δὲν ἦσαν πολὺ ἀκριβεῖς, δὲν κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τοὺς πάντας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς ἃ εἶχον φθάσει. Ἄλλως δὲ ἦσαν καὶ πολλοί, οἵτινες δὲν ἠθελον νὰ πεισθῶσι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἀλλοτρίων ἐρευνῶν. Ὅθεν ἐν πάσῃ τῇ Σαβίνης γωνίᾳ εὐρίσκοντο λόγοι, οἵτινες μετ' ἀπιστεύτου πείσματος ἐπέμενον διεκδικοῦντες ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ χωρίου του τὴν τιμὴν, τοῦ ὅτι ἄλλοτε εἶχε δῆθεν φιλοξενήσῃ ποτὲ τὸν Ὁράτιον. Οὕτω δὲ μετετίθετο, ἡ ἔπαυλις, κατὰ τὰς ἐκάστοτε γνώμας ἀπὸ τῶν Τιβούρων εἰς τὰς Κύρις καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ Ῥεάτιον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς χώρας ἐκείνης ἐτίθετο, πλὴν μόνον ἕως τοῦ μέρους, ὅπου τῷ ὄντι ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Γάλλος ἀδβοχὸς Carmartin de Chaury νυτύχησε νὰ ἐπιτύχῃ μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὁ ἀδβοχὸς ἦτο ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες κατείχοντο ἀπὸ ἀπεράντου ἐνθουσια-

* Τὴν ὥραν ταύτην διατριβὴν περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ ποιητοῦ Ὁρατίου ἔχει δημοσιεύσει ὁ G. Boissier ἐν τῇ Revue des deux Mondes τῆς 15 Ἰουνίου 1883 προσθεὶς καὶ τὴν γενικωτέραν ἐπιγραφὴν Ἀρχαιολογικοὶ περιπάτοι. Οἱ ἀναγνώσται τοῦ «Παρνασσῶς» ἐνθυμονεῖται καὶ ἄλλας ὁμοίας διατριβὰς τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐξελληνισθείσας ἐν τοῖς πρῶτοις τόμοις τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Σ. Κ. Σ.

σμοῦ ὑπὲρ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Πορευθὺς δ' εἰς τὴν Ῥώμην ἵνα διατρίψῃ ἐκεῖ ὀλίγους μόνον μῆνας, κατάρθωσε νὰ διαμείνῃ ἐπὶ ὅλον τὸν βίον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀποφασίσα· νὰ ἐπιχειρήτῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς περιφήμου ἐπαύλεως διέτρεξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν μελετῶν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀναγινώσκων τὰς ἐπιγραφάς, ζητῶν πληροφορίας παρὰ τῶν ἐγχωρίων καὶ προσπαθῶν καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνεύρῃ τίνες τὰ τόποι ἐφάνοντο μάλιστα συμφωνοῦντες πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ. Τὰ ταξιδιὰ του ἐγίνοντο λοιπὸν ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ, οὐδέποτε ἔσπευδεν, οὐδὲν ἄφινεν ἀνεξέταστον, ὡς τε, ὡς ὁ ἴλιος λέγει, καὶ αὐτὸς ὁ ἵππος του εἶχε συνειθίσει ἀκέλευστος καὶ οἶονεῖ ἐξ ὀρμεμφύτου νὰ πορεύηται κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὰ μέρη, ὅπου ἦσαν ἀρχαῖα ἐρείπια, ἐνόμιζες δὲ ὅτι κατέπλευεν ἢ κόπωσις του εὐθὺς ὡς ἤσθάνετο ὅτι ἐβλάδιζεν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους ἀρχαῖας ὁδοῦ. Τρεῖς ὀγκῶδεις τόμοι ἐκ πεντακοσίων ἕκαστος σελίδων ἀποτελούμενοι, ὑπῆρξαν τὸ προῖόν τῶν τόσων ταξιδιῶν καὶ τῶν τόσων ἐρευνῶν του. Βεβαίως τὸ σύγγραμμα φαίνεται πολὺ μεῖζον ἢ ὅσων τὸ θέμα ἐχρειάζετο, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ ἀββᾶς δὲν περιωρίσθη εἰς μόνον τὸ στενὸν του θέμα, ἀλλ' εἰς πανταεῖδεις ἐξετάθη περὶ κειμένης. Ἡ ἔπαυλις τοῦ Ὀρατίου ὑπῆρξε κυρίως ἢ ἀφορμὴ μόνον, ἀφορμὴ, ἥτις τῷ ἔδιδε λαβὴν νὰ κάμῃ λόγον περὶ παντὸς πράγματος. Γράφει δὲ ὅπως καὶ ἐταξείδευε, σταματᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα, καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἀφίνει τὴν πλατεῖαν ὁδὸν καὶ χώνεται εἰς τὰς ἀτραπούς. Δὲν χαρίζει τίποτε, διαλευκαίνει ἐν παρόδῳ διάφορα περὶ κειμένης σιοτεινὰ ζητηματικὰ γεωγραφικὰ ἢ ἱστορικὰ, ἀντιγράφει ἐπιγραφὰς, ἀνευρίσκει πόλεις ἀπὸ αἰώνων ἀπολεσθεῖσας, καθορίζει τὰς διευθύνσεις ἀρχαίων ὁδῶν καὶ τὰ παρόμοια. Εἶναι δ' ἄλλως γνωστὸν ὅτι οὕτω περὶ οὗτο εἰργάζοντο πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου. Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐργάζεσθαι παρ' ὀλίγον ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Chaury λίαν ἐπιζήμιος. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἐκεῖνος ἔχανε καθ' ὁδὸν τὸν καιρὸν του, ἄλλος λόγιος, ὁ ἐκ Ῥώμης de Sanctis ἀκούσας νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Chaury, ἤρχισε νὰ βαβίζει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ἔχνη του καὶ προφθάσας ἐδημοσίευσεν μικρὰν περὶ τοῦ ζητήματος πραγματείαν, ἥτις ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐλύπησε κατὰκαρδὰ τὸν ἐλλόγιμον Ἀββᾶν, ὅστις καὶ δημοσίᾳ ἐξέφρασε τὰ παράπονά του. Εὐτυχῶς οἱ τρεῖς τόμοι, οὓς ἐξέδωκε μετ' οὐ πολὺ ἔπεισαν πάντας νὰ τὸν δικαιώσωσι, τῶρα δὲ οὐδεὶς τῷ ἀρνείται τὴν δόξαν, δι' ἣν τόσον ὑπερηφανεύετο, τοῦ ὅτι ἀνεῦρε τὴν ἔπαυλιν τοῦ Ὀρατίου.

Ἐκθέτομεν ἐν ὀλίγοις τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποδεικνύει καὶ εἰς τοὺς μάλιστα ἀπίστους ὅτι τῷ ὄντι εἶχεν ἐπιτύχει εἰς τὰς ἐρεῦνας των. Καὶ πρῶτον μὲν θέτει ὡς βῆσιν τὸ ὅτι μίαν μόνην εἶχεν ἔπαυλιν ὁ Ὀράτιος, διότι ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἦτο satis beatus unicus Sabimis. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γενομένηαι περιγραφαὶ εἰς τὴν μόνην ἐκείνην

ἔπαυλιν ἀναφέρονται καὶ πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ συμφωνῶσιν. Ὅθεν πορεύεται ὁ Chaury εἰς πάντα τὰ μέρη, ἐνθα εἶχεν ὑποτεθῆ ὅτι ἐκεῖτό ποτε ἢ ἔπαυλις καὶ ἀνευ πολλοῦ κόπου ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεμία τῶν θέσεων ἐκείνων ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ. Μόνον πρὸς ἀνατολὰς τῶν Τιβούρων καὶ εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Βικοβάρου δύναται νὰ τεθῆ ἢ κτοικία τοῦ Ὀρατίου, διότι μόνον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος δύναται ἐξ ὀλοκλήρου νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ποιητικαὶ περιγραφαί. Πειθόμεθα δὲ περὶ τοῦ πράγματος ἐντελῶς καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀκόμη σπουδαιότητος τεκμηρίου, ὅτι δηλαδὴ τὰ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα νεώτερα ὀνόματα ὑπενθυμίζουσι κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν τὰ ἀρχαῖα, οὐδὲν ἄλλο ὄντα ἢ μόνον παραφθορὰ ἐκείνων. Ἡξέυρομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ἡ πλησιεστάτη πρὸς τὸν οἶκόν του πόλις καὶ σημαντικωτάτη, ὅπου οἱ ἐπιστάται αὐτοῦ ἐπορεύοντο κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐτελεῖτο ἀγορά, ὠνομάζετο Βαρία. Ὁ γνωστός ἐκεῖνος παλαιὸς γεωγραφικὸς πίναξ τοῦ Πευτιγέρου ἀναφέρει ὡσούτως τὴν Βαρίαν καὶ τὴν θέτει εἰς ὀκτὼ μίλλιον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Τιβούρων, ἀκριβῶς δ' ὀκτὼ μίλλια μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Τίβολι, τῶν ἀρχαίων δηλαδὴ Τιβούρων, εὐρίσκομεν τὰ νῦν τὸ Βικοβάρου, ὅπερ ὄνομα προφανῶς εἶναι παραφθορὰ τοῦ Vicus Varia. Κάτω τοῦ Βικοβάρου ῥέει μικρὸς ῥύαξ, ὃν ὀνομάζουσι Licenza καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ Digentia τοῦ Ὀρατίου. Λέγει δὲ ὁ ποιητὴς περὶ τῆς Διγεντίας, civus quem Mandela bibit· ὅχι μόνον δὲ ἡ Mandela οὐδὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ σημερινὴ Bardela, ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφὴ παλαιὰ ἐκεῖ ἀνευρεθεῖσα οὐδεμίαν ἀφίνει περὶ τοῦ πράγματος ἀμφιβολίαν. Τέλος ὁ Λουκρήτιλις, τὸ ὄρος, ὅπερ παρεῖχε σκιὰν εἰς τοῦ ποιητοῦ τὸν οἶκον, εἶναι τὸ σημερινὸν Corgnaletto, τοῦτο δὲ τὸ Corgnaletto ὀνομάζεται εἰς τὰ μεσαιωνικὰ διπλώματα Mons Lucretii. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τυχαίως συνεσωρεύθησαν εἰς ἓνα τὸπον παρεφθαρμένα πάντα τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερόμενα, οὔτε τυχαίως συνέβη τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Σαβίνης νὰ ἀνταποκρίνηται τόσον ἀκριβῶς εἰς τὰς περιγραφὰς, ἃς ὁ Ὀράτιος ἐφιλοτέχνησεν. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι τοῦ Ὀρατίου ἢ ἔπαυλις ἐκεῖτο ἐν τῇ πεδιάδι, ἣν ἀρδεύει ἡ Λιτσέντζα, ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Κορνιαλέτου, οὐ μακρὰν τοῦ Βικοβάρου καὶ τῆς Βαρδέλας. Ἐκεῖ ἃς πορεύονται οἱ λάτρεις τοῦ Ὀρατίου — ὁ Θεὸς δ' ἠξέυρει πόσοι ἀκόμη εἶναι! — ὅταν θέλωσι νὰ κάμωσιν εὐσεβῆ ἀποδημίαν.

Α'

Ἄλλὰ πρὶν ἢ τοὺς ὀδηγήσωμεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἃς ὑπενθυμίσωμεν πρῶτον διὰ βραχέων, κατὰ τῆς μίας μόνον ἔγινεν ἰδιοκτητῆς τῆς ἐπαύλεως ὁ ποιητὴς· εἶναι ἡ ἀφήγησις αὕτη ἐν ἐκ τῶν ἐνδιαφερόντων κεφαλαίων τῆς βιογραφίας του.

Οὐδείς ἀγνοεῖ ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Ὀράτιος ἐπολέμησεν ἐν Φιλίπποις ὡς χιλιάρχος εἰς τὰς τάξεις τοῦ δημοκρατικοῦ στρατεύματος, ἐπανήλθεν ἔπειτα εἰς τὴν Ῥώμην, ἧς αἱ πύλαι τῷ ἠνοίχθησαν διὰ τῆς ἀμνηστίας. Ἡ ἐπάνοδος αὐτῆ πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολὺ λυπηρὰ εἰς τὸν ποιητὴν· εἶχε χάσει τὸν πατέρα του, ὃν ἠγάπα περιπαθῶς καὶ εἶχεν ἀποστερηθῆ τῶν κτημάτων του. Αἱ μεγάλαί ἐλπίδες, ὧν εἶχεν ἐμφορηθῆ ἰδῶν αἴφνης ἐκυτὸν ἐν ἡλικίᾳ εἰκοσιν ἐτῶν διακρινόμενον ὑπὸ τοῦ Βρούτου καὶ ἀναδεικνύμενον χιλιάρχον λεγεῶνος, εἶχον ἀποτόμως διατρεδασθῆ· τῷ εἶχον κόψει, ὡς ἔλεγε, τὰ πτερὰ. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν φιλοδόξων ὀνείρων του κατέπιπτεν ἐν τῷ μέσῳ παντοίων δυσχερειῶν καὶ ὁ πρῶτον χιλιάρχος ἠναγκάσθη νὰ γείνη ταμιχικὸς γραφεύς. Ἡ πενία τότε εἰσῆγγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ποίησιν, τὰ δὲ ποιήματά του ἔτυχον ὑποδοχῆς ἀρίστης. Ἴνα δὲ προσελύθη πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ ἤρχισε νὰ σκτυρογραφῆ κακολογῶν τοὺς ἰσχυροὺς ἐν χρόνοις, καθ' οὓς οὐδείς ἐτόλμα ἐλευθέρως νὰ ὀμιλῆ. Ὁ Μαικήνας, ἄνθρωπος περιεργός, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν τολμηρὸν ποιητὴν καὶ παρεκάλεσε τὸν Βάριον καὶ τὸν Βεργίλιον νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὸ νὰ σχετισθῆ πρὸς αὐτόν. — Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι εἰς πάντας γνωστά καὶ περὶ τὸν νομίζω νὰ ἐπιμείνω πλειότερον.

Ὁ Μαικήνας ἦτο τότε ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ῥώμης ἀνδρῶν, ἦτο δὲ τῷ Αὐγούστῳ ἴσα προσφιλὴς πρὸς τὸν Ἀγρίππαν, ἀλλὰ πολὺ διάφορος ἦτο ἐκατέρου τῶν δύο τούτων εὐνοουμένων ὁ χαρκατῆρ. Ἐν τῷ ὁ Ἀγρίππας, στρατιώτης ὢν ὑπὸ τῆς τύχης βοηθηθεὶς καὶ ἐκ ταπεινοῦ γένους, ἠρέσκετο νὰ περιβάλληται διὰ τῶν ὑψίστων τῆς πολιτείας ἀξιοματιῶν, ὁ Μαικήνας τούναντίον, ἀνήκων εἰς εὐγενέστατον τῆς Τυρρηνίας γένος, ἐπρωτίμα νὰ ἰδιωτεύῃ, δις μόνον καθ' ὅλον τὸν βίον δεχθεὶς δημόσιον ὑπόργημα, τῷ 717 ἄ. Ρ., ὅτε ὁ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήιον πόλεμος παρεῖχε πράγματα καὶ τῷ 723, ὅτε ὁ Ὀκτάβιος εἶχεν ἐπιχειρήσει τὸν πρὸς τὸν Ἀντώνιον πόλεμον. Καὶ κατὰ τὰς δύο δ' ἐκείνας περιστάσεις εἶχε προσλάβει τίτλον νέον, ὅστις τὸν ἀφινεν οὕτως εἰπεῖν ἕξω τῆς κανονικῆς τῶν ἐν τέλει ἰσχυρίαι. Καὶ εἰς τὴν σύγκλητον δὲ βουλὴν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ καταγραφῆ, ἀλλ' ἐκουσίως ἐτήρησε μέχρι τέλους τὴν θέσιν του ἐν τῇ τάξει τῶν ἱππέων. Ἡ τόση μετριοφροσύνη, ἧτις καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦτο τόσον σπανία ὅσον καὶ τῶρα, εἶναι τῷ ὄντι δύσκολον νὰ νοηθῆ, οἱ δὲ σύγχρονοι τοῦ Μαικήνα ἂν καὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ ἀφειδῶς ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια δὲν ἐφρόντισαν καὶ νὰ διασώσωσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τοὺς λόγους τῆς τόσης του μετριοφροσύνης.

1 Νομίζεται συνήθως ὅτι ὁ Μαικήνας εἶχε τότε κατασταθῆ praefectus urbi, ἀλλ' ὁ Οὐληρῆνιος τοῦ Βεργιλίου σχολιαστῆς καλεῖ αὐτὸν πραιφεκτον τοῦ πραιτωρίου, τοῦτον δὲ τῷ ὄντι τὸν τίτλον ἔλαβε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μόμσεν ὁ ἀνὴρ, ὥστε εἰς τὸ νέον ὑπόργημα τὸ ἐπίτηδες διὰ τὸν Μαικήναν δημιουργηθὲν εἶχε δοθῆ καὶ νέα προσηγορία.

Ἴσως τὸ πρῶτον ἦτο καὶ εἰς τοὺς τότε ζῶντας δυσνόητον, διότι πολιτικὸς ἀνὴρ οἷος ὁ Μαικήνας δὲν ἀφίνει νὰ διαγνώσωσιν εὐκόλως οἱ ἄνθρωποι τὰ αἴτια τῆς οἰασδήποτε αὐτοῦ διαγωγῆς. Πολλοὶ ἀπέδωκαν τὴν ἀπὸ τῶν ἀξιοματιῶν ἐπίμονον ταύτην ἀποχὴν εἰς φυσικὴν τινα ὀκνηρίαν καὶ ῥηθυμίαν, ἧτις τὸν κατεῖχε, ἴσως δὲ ἡ σκέψις αὐτῆ δὲν εἶναι ἀμοιρος ἀληθείας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔχομεν καὶ μαρτυρίαν παλαιάν, καθ' ἣν ὁ ἀνὴρ ἐγένετο δραστήριος καὶ προνοητικὸς ubi res vigilantiam exigeret. Φαίνεται δ' ὅτι δὲν ἐθεώρει ὁ Μαικήνας πᾶσαν οἰανδήποτε ὑπόθεσιν ἀξίαν τῆς ἰδικῆς του ἐνεργείας, τῆς ἐπισήμου τουλάχιστον, διότι ἄλλως ἤξευρομεν ὅτι καὶ ἠγάπα τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ οὐδέποτε ἦτο ἐντελῶς ἐλεύθερος τῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν φροντίδος. Διακρήδην μάλιστα προτρέπει που τὸν ἑαυτοῦ προστάτην ὁ Ὀράτιος νὰ μὴ ταράττῃ τὴν ἡσυχίαν του διὰ τῆς φροντίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τὴν συμβουλεύει ἀφ' οὗ ἔχει τὴν εὐτυχίαν νὰ ἦναι ἀπλοῦς ἰδιώτης, ὅπως καὶ ὁ ποιητῆς, νὰ μὴ πολυχσχολῆται μὲ τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἤθελον ἀπειλεῖ τὴν πολιτείαν. Αἱ φροντίδες δ' αἱ πολιτικαὶ τοῦ Μαικήνα, τοῦ οὐδὲν ἔχοντος ἐπίσημον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα, ἦσαν νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διαγωγὴν τῶν κομμάτων ἢ τὰς ἀπειλητικὰς παρασκευὰς τῶν βραβύρων, νὰ ὑποβάλλῃ τὴν γνώμην του περὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ζητημάτων, ἐξ ὧν ἐκρέματο τοῦ κόσμου ἡ εἰρήνη· γνώμην ὅμως μόνον ὑπέβλεπε καὶ ἔπειτα γενόμενος αὐτὸς ἀφανής, ἀφινεν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τῆς ἐκτελέσεως. . . . Εἶναι δὲ, φαίνεται τόσο μεγάλη ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης κατὰ θεωρίαν πολιτικῆς ἠδονῆς, ὥστε νομίζουσιν οἱ ἐξ αὐτῆς τερπόμενοι ὅτι ἂν προβῶσι καὶ εἰς τὸ πρακτικώτερον μέρος τῆς ἐκτελέσεως τῶν δεδομένων, καταβιάζοντι καὶ ταπεινοῦνται. Ἡ ἐκτέλεσις μεγάλων σχεδίων ἀπαιτεῖ προφυλάξεις τινὰς ὀχληρὰς καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ πλείστων φροντίδων μικροτέραις σημασίαις. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ τέλειος παρὰ μόνον ὅταν ἔχῃ τὴν ἰκανότητά καὶ νὰ ἐπινοήσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ, ὅταν ἐξευρίσκη τὸ μέσον νὰ πραγματώσῃ τὰς θεωρίας του, ὅταν δὲν ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνηται ἐνὸς ζητήματος κατὰ τὸ σύνολον, ἀλλὰ δύναται νὰ κατέλθῃ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείαις. Ὅθεν πιστεύομεν ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Μαικήνα ἐπαينوῦντες αὐτὸν διότι δῆθεν εἶχε κατορθώσει νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένος παρομοίων μικρῶν φροντίδων καὶ εἶχε περιορισθῆ εἰς τὸ ἔργον τοῦ νὰ δίδῃ γενικωτέραις συμβουλαῖς εἰς τὸν Αὐγούστου, ἀνέγραψον αὐτῷ ὡς ἀρετὴν μίαν φυσικὴν ἀτέλειαν.

Οὕτε πάλιν ἔχουσι δίκαιον ὅταν θέλωσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὡς τινα σοφὸν ἄνδρα, ὅστις φοβεῖται τὸν θόρυβον καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἡσυχίαν προσπαθῶν νὰ ἀποκλέπτῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀνευφημιῶν καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς πολλῆς. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Μαικήνας ἦτο ἴσως ἀλαζῶν μᾶλλον ἢ μετριοφρων. Δὲν τῷ ἤρεσκεν ὁ ὄχλος, εὕρισκε δὲ ἀυθάδη τινὰ ἠδονὴν

ἀντικατόμενος πρὸς τὰς γνώμας τοῦ κοινοῦ καὶ σκεπτόμενος ἄλλως ἢ ὅπως οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὐδαμῶς ἐφρόντιζεν ἂν οἱ φίλοι του κατήγοντο ἐκ γένους ἐπιφανοῦς· κατὰ τὴν παλαιότητα ἐρριζωμένην παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρόληψιν οὔτε ἠσχύνετο τὸ παράπαν νὰ ὁμολογῇ ὅτι ἦτο φιλόζωος καὶ ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον, τοῦναντίον δὲ παρὰ τὰς δοξασίας τῶν συγχρόνων αὐτοῦ οὐδεμίαν τὸν κατεῖχε μέριμνα περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ταφῆς ὡς μαρτυρεῖ ὁ δικασθεὶς στίχος του ἐκεῖνος.

Non tumulum curo; sepelit natura relictos.

Ἐκ παρομοίας λοιπὸν τύπεως τοῦ νὰ διαφωρῇ πρὸς τὰς συνήθειαι γνώμας τῶν ἄλλων, ἐπεδείκνυε περιφρόνησιν πρὸς τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματα, ἅτινα πάντες τότε ἐπεδίωκον, ἢ δὲ τοιαύτη διαγωγή του οὐδαμῶς ἐβλαπτε τὴν παρὰ τῶ κοινῷ ὑπόληψιν του. Διότι οὕτω· οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ φύσεως· δὲν ἀγαπῶσι μὲν τοὺς ἰδιοτρόπως σκεπτομένους, ἀλλ' ὅμως καὶ θαυμάζουσι συγχρόνως αὐτοὺς καὶ τούτου ἕνεκα ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες λανθάνουσι βιοῦντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιζητῶνται καὶ νομίζουσιν ὅτι γίνονται ἐπιφανέστεροι ἰδιοτεύοντες μᾶλλον ἢ κατέχοντες τὰ ὑπάτα τῶν ἀξιομάτων. Τοιοῦτος δ' ἦτο ὁ Μαικήνας· ἀνελογίζετο ὅτι ἢ ἀφάνεια, εἰς ἣν εἶχεν ἐκουσίως καταδικάσει ἐκυτὸν ἔμελλέ ποτε νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς δόξης του πολὺ πλέον ἢ οἰονδήποτε ἐπίσημον ἀξίωμα. Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη τῷ ὄντι· διότι δύο μετὰ ταῦτα αἰῶνας ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ἀποδίδει εἰς τὸν Μαικήναν λόγον μακρὸν, δι' οὗ ἐκεῖνος ὑποδεικνύει εἰς τὸν Αὔγουστον πάσας ἐκεῖνας τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ὕστερον πραγματικῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐφήρμοσεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ὥστε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Δίωνα, πάντα ἐκεῖνα τὰ κατασκευάσματα, καθ' ἃ ἐπὶ τούτους αἰῶνας διωκῆθη ὁ κόσμος πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοῦ Μαικήνα τὴν ἐπίνοιαν ἢ εἰς τὴν τοῦ Αὔγουστου.

Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι ἂν καὶ ἀπέκρουεν ὁ Μαικήνας τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματα δὲν εἶχεν ὅμως καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ἐκυτὸν εἰς πραγματικὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπομόνωσιν, δὲν ἦτο ὁμοιος πρὸς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον τοῦ Λουκρητίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐρημητηρίου του κατοπτρεῖ ἀμέριμος τοὺς ἀνθρώπους προπειρωμένους τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐπεθύμει βίον εὐθυμον καὶ φίλους ἐκλεκτοὺς περὶ αὐτόν, ὁ δὲ τοιοῦτος βίος δὲν θὰ τῷ ἦτο εὐκολός ἂν ἀμέσως μετεῖχε τῆς διοικήσεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Διότι ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ νὰ διαλέγῃ τοὺς φίλους του οὔτε νὰ κλείῃ τὴν θύραν του εἰς πρόσωπα σημερινὰ μὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' ὄχληρά, ἐν ᾧ ὁ Μαικήνας, ἕνεκα τοῦ ἰδιόζοντος βίου, ἂν εἶχε διὰ τὸν ἐκυτὸν του προτιμήσει, εἶχε τὸ ἐλεύθερον νὰ συναναστρέ-

φῆται μόνον πρὸς ἄνδρας τῆς ἐκλογῆς του. Ὅθεν συνείρχοντο περὶ αὐτὸν καὶ ποιηταὶ καὶ πολιτικοί, ποιηταὶ μὲν ἐκ πρῶτων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πολιτικοὶ δὲ ἐκ πάντων τῶν κομμάτων. Παρὰ τὸν Ἀρίστιον Φούσκον καὶ τοὺς δύο Βίσκους, οἵτινες ἦσαν φίλοι τοῦ Ὀκταβίου, ἐβλεπέ τις τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου νομομαθοῦς, ἂν τόσον εἶχεν ἐγκωμιάσει ὁ Κικέρων καὶ τὸν Βίβουλον τὸν ἔγγονον πιθανῶς τοῦ Κάτωνος. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀπίθνον νὰ εἰκάτῃ τις ὅτι ἢ συγχώνευσις ἐκεῖνη πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ κομμάτων ποικίλα φρονούντων οἰνεῖ ἐπὶ οὐδετέρου ἐδάφους, ἣτις συγχώνευσις ὑπῆρξεν ἢ τιμῆ καὶ ἢ ἰσχύς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Αὔγουστου, εἰς τὸν Μαικήναν κυρίως ὀφείλεται. Μεταξὺ δὲ τῶν ποιητῶν τῶν συνεργομένων εἰς τὸν οἶκόν του εὐρίσκει τις τοὺς δύο μεγίστους τοῦ αἰῶνος, οὗ· μάλιστα εἶχεν ἐκλύσει πρὸς ἐκυτὸν ὁ πανσθενὴς Μαικήνας πρὶν ἢ ἀκόμη παρκαχάσῃ τὰ ἀριστουργήματά των· τοὺς ἐμάντευσε τρόπον τινὰ ἄμα ἰδὼν τὰ πρῶτά των δοκίμια. Ἐκ τῶν Βουκολικῶν τοῦ Βεργιλίου προησθάνθη τὰ Γεωργικὰ καὶ τὴν Αἰνειάδα καὶ διὰ τῶν ἀτελειῶν τῶν Ἐπιδῶν τοῦ Ὀρατίου διεῖδε τὰς ᾠδὰς, οὕτω δὲ ὁ οἶκος ἐκεῖνος ὁ ζηλευτός, ὅστις ἔμεινε κεκλεισμένος εἰς τούτους σημαντικούς ἄνδρας, ἐγκαίρως εἶχεν ἀνοίξει τὰς θύρας του εἰς τὸν νεκρὸν χωρικὸν τῆς Μαντούης καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀπελευθέρου τῆς Βενουσίας.

Οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι καὶ οἱ μεγιστᾶνες οἱ ὁμοῦ συνεργόμενοι πρέπει νὰ διῆγν λίαν εὐχάριστον βίον, διότι ἢ κοινωνικὴ θέσις τοῦ Μαικήνα ἐπέτρεπεν εἰς αὐτόν νὰ ἱκανοποιῇ πάσας του τὰς ὀρέξεις καὶ νὰ παρέχῃ πολλὰ τὴν εὐχάριτον εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Οἱ περίεργοι ἐν Ῥώμῃ πολὺ ἐπεθύμουν νὰ μάθωσι τί ἐγένετο ἐν τῇ ἐκλεκτῇ ἐκεῖνη συντροφίᾳ, ὅπου δὲν ἦτο εὐκολόν νὰ εἰσχωρήσῃ τις καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔχομεν ἐπιθυμῶν καὶ οὐχὶ σπανίως μᾶς ἔρχεται ἢ ὀρεξίς νὰ μιμηθῶμεν ἐκεῖνον τὸν ὄχληρόν, ὅστις εἶχε ποτε καθ' ὅλην τὴν Ἰερὴν Ὀδὸν βραχνάσει τὸν Ὀράτιον διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ὁμιλήσῃ. Πολὺ θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ λεπτομερείας τινὰς περὶ τῶν εὐφυῶν ἐκεῖνων ἀνδρῶν τῶν συνεργομένων εἰς τοῦ Μαικήνα καὶ διὰ τοῦτο συχνὰ φυλλομετροῦμεν τὰ ποιήματά του ἵνα ἴδωμεν μήπως λέγεται τι ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔζη ἢ συντροφία ἐκεῖνη. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι πολὺ στεγανὸς ὁ Ὀράτιος καὶ μόλις ἐνίοτε τῷ διαφεύγει ἀπορρήτου τινος ἢ ἀνακοινώσεως, ἣν μετὰ χαρὰς σπεύδομεν νὰ περισυλλέξωμεν. Μία τῶν βραχυτάτων καὶ τῶν μάλιστα ἀδυνάτων αὐτοῦ σατυρῶν, ἢ ὀγδόη τοῦ πρώτου βιβλίου, εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐνδιεφερόμενα, διότι ἐποικήθη ὅτε ὁ Μαικήνας ἔλαβε κατοχὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίου οἰκίας του, ἦτο δ' αὕτη σπουδαία περίττασις διὰ τε τὸν οἰκοδεσπότην καὶ διὰ τοὺς φίλους του. Ὁ Μαικήνας ἤθελε νὰ οἰκοδομήσῃ οἶκον ἀντάξιον τῆς καταστάσεώς του καὶ συνάμα νὰ μὴ ἐξοδεύσῃ πολλὰ χρήματα τὸ πρόβλη-

μα ἦτο δύσκολον καὶ ὁμως τὸ ἔλυσε θαυμασίως. Ὁ Ἡσकुλίνος ἦτο τότε λόφος ἔρημος καὶ ἄγριος, ὅπου ἔθαπτον τοὺς δούλους καὶ ἀπεκεφάλιζον τοὺς καταδικούς, οὐδείς δὲ Ῥωμαῖος θὰ ἀπεφάσιζε νὰ ὑπάγῃ νὰ κατοικήσῃ ἐπὶ τοῦ κατακράτου τόπου. Ἀλλ' ὁ Μαικήνας, ὅστις, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν ἐπρῆκτεν ὅπως οἱ ἄλλοι, ἠγόρασεν ἐκεῖ ἐκτεταμένα γῆπεδα εἰς τιμὴν λίαν συμφέρουσαν, ἐφύτευτε κήπους λαμπρούς, ὧν ἡ φήμη διήρκεσεν ὅσον καὶ ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἔκτισεν ἔπειτα πύργον ὑπερέχοντα, ἀφ' οὗ εἶχε τις ἐλευθέραν κύκλω τὴν θέαν πρὸς ἕλον τὸν ὀρίζοντα. Πάντες ἐν Ῥώμῃ ἐξεπλάγησαν ὅταν εἶδον νὰ ἐγείρονται αἱ πολυτελέσταται ἐκεῖναι οἰκοδομαὶ ἐπὶ τόπου, ὅστις ἦτο ὁ μάλιστα διαβόητος καθ' ὅλην τὴν πόλιν καὶ ὁμως ὁ Ἡσकुλίνος καθύπευθε κατέστη μετ' οὐ πολὺ ἡ ὑγεινότερα συνοικία τῆς Ῥώμης, οὕτως ὥστε ὁσάκις ὁ Αὐγουστος ἐπειράζετο ὑπὸ πυρετῶν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ἐπορεύετο πρὸς θεραπεῖαν νὰ διατρίβῃ ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Μαικήνα καὶ ἡ ἀλλαγὴ ἐκείνη τοῦ ἀέρος ὠφέλει πάντοτε τὸν αὐτοκράτορα. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ μνημονεύθεισῃ ὀγδόῃ σατύρῃ:

Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatium.

Καὶ ἵνα τις κάλλιον νοήσῃ ὁποῖος ἦτο ὁ λόφος πρὶν ἢ γείνη κτῆμα τοῦ Μαικήνα καὶ ὁποῖος ἀπέβη ἔπειτα, ὑπενθυμίζει ὁ ποιητὴς τὰς σκηναίς, αἵτινες αὐτοῦ συνέδκινον ὅταν ἦτο ὁ Ἡσकुλίνος τὸ ἐντευκτῆριον τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν μαγισσῶν. Ὑποθέτω ὅτι ἡ βραχεῖα ἐκείνη σάτυρα θὰ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῶν φίλων ὅτε ἐώρτασεν ὁ Μαικήνας τοῦ οἴκου του τὰ ἐγκαίνια καὶ ἐπειδὴ εἶχεν ἐπίτηδες ποιηθῆ θὰ εὐχαρίστησε βεβχίως τὰς ἀκούσαντας. Ἐκ τῆς ὀγδόης λοιπὸν σατύρας δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἔνοιαν περὶ τοῦ τί ἠγάπα καὶ τί ἐχειροκρότει ἡ κομψὴ ἐκείνη συντροφία. Ἴσως οἱ ἀναγινώσκοντες τῶρα αὐτῶν μέχρι τέλους, ἐνθυμούμενοι μάλιστα τὴν περίστασιν, δι' ἣν εἶχε ποιηθῆ καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ τὴν ἀκούσωσι, ἴσως, λέγομεν, ἀπορήσωσι, διότι καταλήγει εἰς ἀστεϊσμὸν βλάνυστότερον· τοιαῦτα λοιπὸν ἀστεῖα εὐχαρίστουν τοὺς συμπολίτας τοῦ Μαικήνα; ¹ Οὐδόλως πρέπει νὰ ἀπορώμεν· οἱ μεγάλοι κλασικοὶ λεγόμενοι αἰῶνες, οὗς τόσον θαυμάζομεν, προῆλθον γενικῶς μετὰ ἐποχὰς ἀγροικότερου καὶ φυσικωτέρου βίου, συνήθως δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη αὐτῶν, διατηροῦσιν ἐν τινι μέτρῳ τὸν χαρακτῆρα τῶν προγενεστέρων τούτων ἐποχῶν, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἡμερώσεως, ἦν ἐκπροσωποῦσι, μένει πάντοτε κατὰ βῆθος εἰς αὐτοὺς βαναυσότερα τις δύναμις, ἣτις πάντοτε εὐχε-

¹ Ἡ αὕτη συντροφία ἐν τῷ περιφῆμῳ ἐκείνῳ ταξιδίῳ εἰς Βρεντέσιον εἶχεν εὐχαριστηθῆ πολὺ, ὡς λέγει ὁ Ὀράτιος. Ἐκ τῆς ἀηδοῦς τῶν δύο βωμολόχων φιλονικίας, ἀπορεῖ δὲ ὁ ἀναγνώστης πῶς ὁ ποιητὴς ἀφ' οὗ δαιμονῶν μετὰ τῶν ἄλλων ὑπῆρξεν ἀκροατὴς τῶν βαναύσων ἐκείνων ἀστεϊσμῶν, ἐπιλέγει: prorsus jucunde coenam produximus illam.

ρῶς ἐπανερχεταί εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Καθ' ὁμοίον τρόπον ἐν ταῖς συνομιλίαις τῶν ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, πόσαι τραχύτεραι ἐκφράσεις δὲν ἀπκντῶσιν, αἵτινες τότε μὲν οὐδεμίαν ἔκαμνον αἰσθησιν, ἄς ὁμως τὰ νῦν οὐδείς θὰ ἐτόλμα νὰ μεταχειρισθῆ καὶ πόσαι συνήθιαι μᾶς φαίνονται τῶρα βλάνυστοι καὶ πρόστυχοι, αἵτινες τότε ἐνομιζόντο φυσικώταται. Βραδύτερον τὰ ἦθη δριστικῶς ἡμερώνονται καὶ ἡ γλῶσσα καθίσταται λεπτοτέρα καὶ κομψότερα, δυστυχῶς ὁμως ἡ πρόοδος αὕτη ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν παρακμὴν, διότι ὅσῳ μᾶλλον τὸ πνεῦμα γίνεται λειον καὶ ὁμακλόν, τόσῳ πλεῖότερον κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν δυνάμιν του καὶ νὰ ἀμβλυθῆ. Ἄς μὴ λοιπὸν παραξενεσώμεθα ἂν ἀπαντῶμεν ἐκφράσεις τινὰς ὄχι τόσον κωνονικάς, διότι μαρτυροῦσιν ἐκεῖναι ἀνδρικήν τινα οὕτως εἶπεῖν Ῥώμην παραμένουσαν εἰς τὸ βῆθος τῶν χαρακτῆρων, ἣτις δὲν εἶναι ἄνευ ὠφελείας διὰ τὰ γράμματα. Οἱ χρόνοι οἱ παράγοντες Ὀβιδίου δὲν βραδύνουσι νὰ φθάσωσι.

Κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Μαικήνα ὁ Ὀράτιος κατεῖχεν ὡς βλέπομον σπουδασιότατην θέσιν ἐν τῇ συντροφίᾳ, αὐτὸς δ' ὁ ποιητὴς μᾶς λέγει ὅτι τὴν θέσιν ταύτην δὲν τὴν κατέλαβεν εὐθὺς καὶ διὰ μιᾶς. Ὅτε τὸ πρῶτον εἰσῆγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν Μαικήνα ὁ Βεργίλιος, μᾶς διηγείταί ὅτι ἐξετεράχθη καὶ ὅτι δὲν ἠδυνήθη παρὰ μόνον ὀλίγας λεξείς ἀσυνκρητήτους νὰ προσφέρῃ, διότι δὲν ὠμοίαζε πρὸς ἐκείνους τοὺς λαλεῖν ἀρίστους τοὺς ἔχοντάς τι πάντοτε πρόχειρον νὰ εἴπωσι, δὲν εἶχεν εὐφυῖαν πρὸ ὅταν συνωμίλει πρὸς ἄνδρα ἀπὸ πολλοῦ ἤδη γνωστούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαικήνας πάλιν ἦτο σιγηλὸς καὶ δι' ὀλιγίστων καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη πρὸς τὸν Ὀράτιον, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἀπεχωρίσθησαν οἱ δύο ὄχι πολὺ εὐχαριστήμενοι ὁ ἕτερος ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, διότι ἐννέα ἔκτοτε εἶχον παρελθεῖ μῆνας χωρὶς νὰ αἰσθάνθῃσι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπκνίδωσιν ἀλλήλους. Ἀλλ' ὅταν ἡ πρώτη ἐκείνη ψυχρότης παρῆλθε, τότε ἐφάνη ὁποῖος τῷ ὄντι ἦτο ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τῇ οἰκειότητι ἔκαμε τὸν προστάτην του νὰ θαυμάσῃ τὴν λαμπρότητα τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ὅθεν ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν περιποίησιν καὶ πᾶσαν εὐεργεσίαν ὁ Μαικήνας, ἐν ἔτος δὲ μετὰ τὴν γνωριμίαν των, τῷ 717 ἀ. Ρ. τὸν συμπράξαθεν εἰς τὸ εἰς Βρεντέσιον ταξίδιον, ὅπου ἐπορεύετο νὰ συνολογήσῃ τὴν μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου εἰρήνην, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα καὶ πιθανῶς περὶ τὸ 729, τῷ ἐχάρισε τὸ ἐν τῇ Σαβίνα κτῆμα.

B'.

Δὲν ἠξεύρομεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, αἵτινες παρεκίνησαν τὸν Μαικήναν νὰ δωρήσῃ εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ὠραίαν ἐκείνην ἔπκνιν· ἀλλ' ὁ Μαικήνας τόσας ἔχων ἀρετάς, εἶχε βεβχίως καὶ ἐκείνην τὴν καλὴν ἰδιότη-

τητα, ἣν λέγει ὁ Σενέκας ὡς κυριωτάτην, ἦτο δηλαδὴ εὐφυῆς εὐεργέτης καὶ ἤξευρε πρεπόντως νὰ χαρίζη. Ἐτέφθη λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνο τὸ κτήμα θὰ εὐχαρίσται πολὺ τὸν Ὀράτιον, τοῦτο δὲ ὄχι διότι ὁ Ὀράτιος ὠμοίκαζε τυχὸν πρὸς τὸν φίλον καὶ ὁμότεχόν του τὸν Βεργίλιον, περὶ οὗ λέγεται ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐν Ῥώμῃ διαμονὴν καὶ δὲν ἐθέλωσι ἐκὺτὸν εὐδαίμονα παρὰ μόνον ὅταν διέτριβεν ἐν τοῖς ἀγροῖς. Βεβαίως καὶ ὁ Ὀράτιος εὐχαριστεῖτο ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὐς καὶ ἠγάπησε καὶ ἐξαιτίας περιέγραψε· αἱ τῆς φύσεως περιγραφαί, ἃς ἐν μέτρῳ ἐφιλοτέχνησεν ὁ ποιητής, εἶναι σπουδαῖον τῶν ποιημάτων του μέρος. Κάμνει δὲ χαῖρην τῶν περιγραφῶν τῆς φύσεως· ὁ Ὀράτιος, οἶκον καὶ ὁ Λουκρήτιος, διὰ νὰ δώσῃ δηλαδὴ πλειοτέραν δύναμιν καὶ σκφήνειαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν του ἰδεῶν. Ἡ τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους ἀνανέωσις τῶν δεικνύει ὅτι οὐδὲν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ σταθερὸν καὶ μόνιμον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ βόσκηταί τις ὑπὸ πολὺ μακρῶν ἐλπίδων. Αἱ ὑψηλαὶ δρυὲς αἱ καμπτόμεναι ὑπὸ τῶν χειμερινῶν ἀνέμων, τὰ ὄρη ἃ πλήττει ὁ κεραυνὸς τὸν βοηθοῦσι νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ὑψίσται εὐτυχίαι οὐδαμῶς εὐρίσκονται ἐν ἀσφαλείᾳ, ὥστε νὰ μὴ πάθωσιν ἐξ ἀπροόπτων συμβάντων. Ἡ τοῦ ἔαρος ἐπάνοδος, τοῦ φρίσσοντος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ζεφύρου κινουμένου φύλλου, παρέχει εἰς αὐτὸν παρὰδειγμα ἵνα διδῇ θάρρος εἰς τοὺς ἀπέλπιδας, εἰς οὓς ὑπεθυμίζει ὅτι αἱ πονηραὶ ἡμέραι δὲν εἶναι αἰώνιοι. Ὅταν θέλῃ νὰ συμβουλεύσῃ τινὰ ὑπὸ λύπης καὶ ἀνίας κατεχόμενον, τὴν λήθην τῶν ἀθλιότητων τοῦ βίου, τὸν ἄγει εἰς τοὺς ἀγροὺς παρὰ τὴν πηγὴν ἱεροῦ ὕδατος, ὅπου ἡ πίτυς καὶ ἡ αἴγειρος ἀναμιγνύουσιν ὁμοῦ τὴν φιλόξενον σκιάν των. Εἶναι τερπνὰ αἱ εἰκόνες αὐταὶ καὶ δὲν ὑπάρχει λόγιος, ὅστις νὰ μὴ τὰς ἐνθυμηταὶ καὶ ὁμοῦ δὲν ἔχουσι τὸ βάθος ἐκείνων, ἃς ἐφιλοτέχνησεν ὁ Βεργίλιος ἢ ὁ Τίβουλλος, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ποτὲ ὁ Ὀράτιος ὡς εἰς ἐκ τῶν ποιητῶν τῶν ἐξόχως ἀγκυπώντων τὴν φύσιν καὶ θεωρούντων εὐδαιμονίαν αὐτῶν τὸ νὰ συνταυτισθῶσι τρόπον τινὰ πρὸς ἐκείνην. Πρὸς τοῦτο ἀντέκειτο ὁ χαρακτήρ του· διότι ὁ Ὀράτιος ἦτο πολὺ εὐφυῆς, πολὺ ἀδιάφορος καὶ παλὺ συνετός, προσθέτω δὲ ὅτι μέχρι τινὸς τὸν ἀπέτρεπε καὶ ἡ φιλοσοφία, ἣν ἠκολούθει. Αὐτὸς πολλάκις ἐπανίσταται πρὸς τοὺς ἔχοντας νοσοῦσαν τὴν καρδίαν καὶ ἀνευδῶτως ἐπιδιώκοντας τὴν ἡσυχίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀπαρξίαν τῆς ψυχῆς, ἣν οὐδαμοῦ κατορθοῦσι νὰ εὐρωσι, διότι, κατ' αὐτὸν, ἡ πνευματικὴ εἰρήνη, οὔτε ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῶν ἀγρῶν εὐρίσκειται, οὔτε ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ταξιδίων, ἀλλὰ παντοῦ, ὅταν ἔχη τις ἤρεμον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ὑγιαίνουσαν. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ὅταν κατοικῶμεν ἐν τῇ πόλει δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητῶμεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγροὺς.

Τῶ ἐφάνετο λοιπὸν ὅτι οἱ διατεινόμενοι ὅτι εἶναι ἐμπαθεῖς φίλοι τῆς ἀγροτικῆς δικίτης· καὶ ἀρσαζόμενοι νὰ λέγωσιν ὅτι μόνον ἐν τοῖς ἀγροῖς

δύναται νὰ εἶναι εὐδαίμονες, ὑπερεπήδων τὰ ἐσκαμμένα, μετὰ πολλῆς μάλιστα λεπτότητος καὶ κατεγέλασεν αὐτῶν ἐν τινι τῶν ποιημάτων του. Εἰς ἐκ τῶν ὠραιωτάτων αὐτοῦ ἐπωδῶν, ὅστις εἶναι ἔργον τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, περιέχει τὸ ζωηρότατον καὶ ἴσως τὸ πληρέστατον ἐγκώμιον τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐξ ὧν ποτὲ ἐποιήθησαν· «Ὀλβιος, λέγει, ἐκεῖνος, ὅστις μακρὰν τῶν πραγμάτων καλλιεργεῖ ὡς οἱ παλαιοὶ θνητοὶ μὲ τοὺς ἰδίους βύας τοὺς πατρικοὺς ἀγρούς!» Οὕτω δ' ἀρχίσας τὸ ποίημά του προβαίνει εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τέρψεων τοῦ κατ' ἀγροὺς βίου χωρὶς οὐδεμίαν νὰ παρκαίψῃ, οὔτε τὸ κινήγιον, οὔτε τὴν ἀλιείαν, οὔτε τὴν σποράν, οὔτε τὸν θερισμόν, οὔτε τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων, οὔτε τὸν ἐπὶ τῆς χλόης ὕπνον «ἐν ᾧ κελαρύζει τὸ ὕδωρ ἐν τῷ βύακι καὶ τὰ πτηνὰ μινυρίζουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων». Νομίζεις ὅτι ἠθέλησε νὰ ἀναποιήσῃ κατὰ τρόπον ἰδίον, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο χωρίον τοῦ Βεργιλίου·

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolae!

Ἄλλὰ τὸ τέλος ὁμοῦ τοῦ ποιήματος ἔχει τι τὸ ὄλιον ἀπροσδόκητον. Ὁ τόσοσ ὠραῖα περιγράφας τὴν φύσιν δὲν εἶναι ὁ Ὀράτιος· τὸ ποίημα τελειώνει ὡς ἐξῆς: «Ἄφ' οὗ οὕτως ὁμίλησεν ὁ τοκογλύφος Ἄλφιος, μέλων ἤδη νὰ γείνη τῶν ἀγρῶν κάτοικος, εἰσέπραξε κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς ὅλα του τὰ χρήματα καὶ ζητεῖ νὰ τὰ τοποθετήσῃ ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς προσεχεῖς καλάνδας». Ὁ ποιητὴς μᾶς ἐγέλα καὶ τὸ σκῆμα του καθίσταται σκληρότερον διότι ὁ ἀναγνώστης μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐπωδοῦ ἐννοεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸν εἶχε φενκίσει ὁ Ὀράτιος. Κατὰ διαφόρους τρόπους ἔχουσιν οἱ ἐρμηνευταὶ πειραθῆ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ποίημα, ἄλλ' ἡμεῖς ἔνα μόνον τρόπον εὐρίσκομεν φυσικὸν καὶ πιθανόν, καθ' ὃν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἡ προσήκουσα ἐξήγησις. Ἦνωχλεῖτο δηλαδὴ ὁ Ὀράτιος βλέπων τόσοσ ἀνθρώπους νὰ θκιμάζωσι ψυχρῶς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἠθέλησε νὰ γελάσῃ μὲ ἐκείνους, οἵτινες οὐδεμίαν ἔχοντες αὐτοὶ προσωπικὴν γνώμην, νομίζουσιν ὅτι πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ ἐνστερνίζωνται ἐκάστοτε τὰς ὀρέξεις τοῦ συρμοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον. Καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους δὲν εἶναι ἀγνωστοὶ οἱ ὄχληροὶ ἐκεῖνοι τῆς ὠραίας φύσεως ἐπαινέται οἱ πάντοτε πορευόμενοι πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πεγετώνων καὶ τῶν ὀρέων μόνον καὶ μόνον διότι θεωρεῖται ὡς πρᾶγμα τοῦ συρμοῦ τὸ νὰ τὰ ἔχη τις ἴδει καὶ κάλλιστα ἐννοοῦμεν τὴν δυσθυμίαν, ἣν θὰ ἠσθένετο κατὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἐνθουσιαστῶν ὁ ὄρθος καὶ ὑγιής

1 Ἠθέλησάν τινες νὰ εἴπωσιν ὅτι ὁ ἐπωδοῦς ἐκεῖνος εἶναι οἶον ἐκ τῶν Γεωργικῶν. Ἡμεῖς δὲν τὸ πιστεύομεν, τὸ πολὺ πολὺ τὸ σκῆμα τοῦ Ὀρατίου δύναται νὰ ἀφορᾷ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπέδεικνον ὑπερβολικώτερον τοῦ δέοντος ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ Βεργιλίου.

νοῦς τοῦ Ὀρατίου, ὅστις ἀπεστρέφετο πᾶσαν ἐπιτήδευσιν καὶ μόνην τὴν κληροῦν καὶ ἄδολον ἀλήθειαν ἠγάπα.

Ἄλλ' ἂν καὶ δὲν εἶχεν ὁ Ὀράτιος τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἀγροῦ βίου δικαῆ ζῆλον τοῦ τοκογλύφου Ἀλφίου καὶ προθύμως κατώκει ἐν τῇ πόλει, ἦθελεν ὅμως καὶ νὰ καταλείπη ἐνίοτε τὸν ἐν Ῥώμῃ οἶκόν του. Διότι καὶ τότε ὅπως καὶ νῦν δὲν ἦτο πρᾶγμα εὐχάριστον νὰ διατρίβῃ τις ἐκεῖ κατὰ τοὺς καυστικούς τοῦ θέρους μῆνας, αἰτίνας τότεν πρέχουσιν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἐργολάβους τῶν νεκρικῶν πομπῶν καὶ εἰς τοὺς μαύρους τῶν ὑπερρέτας. Ὅθεν εὐθὺς ἀμὰ ἤρχιζε νὰ πνέῃ ὁ νότος ὁ βαρὺς ὡς μόλιβος, ὅσοι ἠδύναντο νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐξοχάς, ἀπήρχοντο. Καὶ ἐν ᾧ ἔστουρον ὀπισθεν τῶν οἱ πλούσιοι πολυπληθεῖς σκευὰς καὶ ἔπεμπον ἐμπρὸς νομάρχας ἀγγελιαφόρους καὶ συμπαραλαμβάνον ξιφομάχους ἵνα τοὺς ὑπερασπίσωσιν ἢ φιλοσόφους ἵνα τοὺς διασκεδάσωσιν, ὁ ποιητής, πένης ὢν, ἐπήδα ἐπὶ τῶν νώτων βραχυούρου ἡμίονου, ἔτοποθέτει ὀπισθεν τὴν μικρὰν του ἀποσκευὴν καὶ χαίρων ἐπορεύετο ἄλλοτε εἰς ἄλλα δροσερώτερα μέρη. Ὑπάρχουσιν ἐν Ἰταλίᾳ οὐκ ὀλίγοι τόποι τερπνοὶ καὶ ὑγιεινοί, τὰ ὄρη τοῦ Λατίου ἢ τῆς Σαβίνης, αἱ κλιτύες τῶν Ἀπεννίνων, τῆς θαλάσσης αἱ ἀκταί, ὅπου δηλαδὴ καὶ οἱ σημερινοὶ Ῥωμαῖοι πορεύονται ἵνα ἀποφύγωσι τὴν malaria. Ὁ Ὀράτιος πάντας ἐκείνους τοὺς τόπους θὰ τοὺς ἐπεσκεπθῆ βεβαίως, ἀλλ' ἦσαν καὶ τινες, οὓς ἐπροτίμα καὶ τὴν προτίμησιν του μάλιστα τὴν ἐκφράζει μετὰ πολλῆς ζέσεως· πρὸ πάντων ἠρέσκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ εἰς τὸν Τάραντα. Τοὺς δύο τούτους τόπους πολὺ μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων κειμένους καὶ πολὺ δικφόρους κατὰ τὴν φύσιν, ἐξ ἔσου ἠγάπα ὁ ποιητής. . . .

Ἄν καὶ κατ' ἔτος ἔκαμνε τοιαύτας ἐκδρομὰς ὁ Ὀράτιος, αἴτινες τὸν ἦγον ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ἰταλίας, φαντάζομαι ὅμως ὅτι πολὺν χρόνον ἢ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἀγάπη του ἦτο πολὺ χλιαρὰ. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἰδικὴν του ἔπικυλιν, ἴσως δὲ οὐδὲ ἐνεποίει εἰς αὐτὸν πολὺν πόθον ἢ ἀπόκτησις ἐπαύλεως. Μετὰ χάραξ μετεῖχε τοῦ ἐν Ῥώμῃ βίου καὶ μόνον, ὡς εἴπομεν, ἐξήρχετο τῆς πόλεως κατὰ τοὺς μῆνας, καθ' οὓς εἶναι δυσχερὴς ἢ ἐκεῖ διατρίβῃ. Ἰλλθεν ὅμως καὶ καιρός, ὅτε τὰ ταξείδια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἕως τότε ἐπεχείρει πρὸς διατέλασιν καὶ παροδικὴν ἀναψυχὴν, εἶχον κατανητήσει ἐπιτακτικῆ οὕτως εἰπεῖν ἀνάγκη εἰς τὸν ποιητὴν, ὅτε ὁ ἐν Ῥώμῃ βίος εἶχεν ἀποβῆ τόσον ὀχληρὸς, ὥστε ἠσθάνετο καὶ αὐτός, ὅπως ὁ φίλος του Βουλλάτιος, τὴν ἀνάγκην νὰ κρυφθῆ εἰς ἔρημόν τι χωρίον, εἴθεα νὰ λησμονήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ νὰ λησμονηθῆ καὶ αὐτός. Τοῦτο δὲ τὸ αἶσθημα τοῦ Ὀρατίου γίνεταί καταφανὲς εἰς τινὰ χωρία τῶν ποιημάτων του καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις ὁπόθεν τῷ προῆλθεν.

Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ κἀθηται νὰ γόγγυζῇ διὰ τὰς ἀτυχίας, αἴτινες τῷ συμβαίνουσιν, ὅπερ εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, προσπαθεῖ μᾶλλον νὰ

διορθώσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ εἰς τὸ μέλλον φροντίζει τὰ κηθήματα νὰ τῷ γείνωσι κηθήματα. Οὕτω νομίζω ὅτι ἔπραξεν ὁ Ὀράτιος. Ἐὰν πρῶτα δηλαδὴ ἔτη τὰ μετὰ τὴν ἐκ τῶν Φιλιππῶν ἐπανοδὸν του πρέπει νὰ ἦσαν δι' αὐτὸν μετὰ σκέψεων καὶ ἀποφάσεων παντοίων . . . τούτων δὲ τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων τὸ συμπέρασμα θὰ ἦτο νὰ μὴ ὑποπέσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ πρῶτόν του ἀτύχημα. Ἡ ἐν Φιλιππίσι κητσοτροπὴ τὸν εἶχε πολλὰ διδάξει, ἦτο δὲ πλέον ἀπηλλαγμένος φιλοδοξίας. Ἀνεγνώριζεν ὅτι πολλοὺ τιμῶνται τὰ ἀξιώματα, ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν νὰ καταστήσῃ εὐδαιμόνος τοὺς συμπολίτας του κινδυνεύει νὰ γείνη αὐτὸς κηκοδύμων καὶ ὅτι ἄριστον εἶναι τὸ νὰ ἀπέχη τις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ταύτην λοιπὸν τὴν ὁδὸν ἀπεφάσισεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ βαδίσῃ καὶ ταύτην συνεβούλευε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βαδίζωσιν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν φίλων του τῶν μεγάλων δὲν ἠδύναντο πικντάπασιν νὰ ἀποχαιρετίσωσι τὰ πολιτικὰ καὶ διὰ πικντὸς νὰ ἀπομακρυνθῶσι τοῦ γόρου, συνεβούλευεν αὐτοὺς νὰ λαμβάνωσι τοὺλάχιστον ἐνίοτε ἀναψυχὴν πρὸς τὸν Κοίντιον, πρὸς τὸν Μακίηνα, πρὸς τὸν Τορκουάτον λέγει νὰ ἄγωσι σχολὴν, νὰ δικαφύγωσι διὰ τῆς ὀπισθεν θύρας τοὺς περιμένοντας πελάτας των, νὰ λησμονῶσι τοὺς Κανταβρούς καὶ τοὺς Δακούς καὶ νὰ μὴ μεριμνῶσιν αἰωνίως περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἐννοεῖται ὅτι πάντοτε οὕτως ἔπραττε καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον οὐδόπως ἐλυπεῖτο διότι δὲν μετεῖχε πλέον τῶν φροντίδων τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ, διότι εἶχεν ἀποβάλλει πᾶσαν περὶ αὐτοῦ μερίμναν. Ἄλλοι κατηγοροῦν τὸν Ἀύγουστον διότι εἶχε στερήσει τοὺς Ῥωμαίους τῆς ἐλευθερίας· ὁ Ὀράτιος ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ταραχῆς τῶν ἀσχιολιῶν εἶχεν ἴσα ἴσα καταστήσει αὐτοὺς τῷ ὄντι ἐλευθέρους. Μίαν δὲ μόνην εἶχεν εἰς τὸ ἐξῆς φροντίδα ὁ ποιητής νὰ ἀνήκῃ εἰς ἑαυτὸν, νὰ σπουδάζῃ περὶ ἑαυτοῦ καὶ νὰ παρασκευάζῃ δι' ἑαυτὸν οἶονεῖ ἐνδότερον ἀναχώρημα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, νὰ ζῆ τέλος δι' ἑαυτὸν καὶ μόνον.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι εὐκολον νὰ ῥημίξῃ ἕκαστος τὰ τοῦ βίου ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ ἐν τούτῳ δὲ ὅπως καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπασιν ἢ τύχῃ βρῶνται ἐνίοτε πολὺ, τὰ δὲ ἐκάττοτε ἀνθρώπινα συμβάντα ἔρχονται ὄχι σπανίως νὰ διαταράξωσι πᾶσαν ἐκ τῶν προτέρων εἰλημμένην ἀπόφασιν. Ἡ φιλικία π. χ. τοῦ Μακίηνα, ἣτις ἀνκντιροῦτως εἶχε καταστήσει εὐτυχῆ τὸν Ὀράτιον, τῷ παρέσχεν οὐδὲν ἦττον οὐκ ὀλίγας δυσχερείας. Διότι ἕνεκα τῆς φιλικίας ἐκείνης ἠναγκάσθη νὰ σχετισθῆ πρὸς πολλοὺς τῶν μεγιστάνων, οὓς δὲν ἠγάπα καὶ δὲν ἐξετίμα πολὺ· ἠναγκάζετο νὰ τὰ ἔχη καλὰ μετὰ τὸν Δέλλιον, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν θυμωσίαν εὐκολίαν, δι' ἧς μετεπήδα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κόμματος εἰς τὸ ἄλλο, ὠνόμαζον desultorem bellorum civilium, μετὰ τὸν Αἰκίνιον Μουρήναν, κουφότατον ἄνθρωπον, ὅστις ἐπὶ τέλους

συνώμνυε κατὰ τοῦ Αὐγούστου, μὲ τὸν Μουνάτιον Πλάγκον τὸν ποτὲ κλέκκα τοῦ Ἀντωνίου καὶ γελωτοποιὸν τῆς Κλεοπάτρας, ὃν ἐκάλουν ἐξ *ιδιοσυγκρασίας προδότην*, morbo proditorem. Πάντες ἐπεδείκνυον τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν φιλικὴν δῆθεν σχέσιν των, τῷ ἐζήτουν νὰ τοῖς ἐπιστείλῃ ποιημάτιόν τι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔκαμον μεγάλην τιμὴν εἰς τοὺς λαμβάνοντας, ἐπόθουν νὰ ἰδῶσι τὸ ὄνομά των εἰς τὰ ἔργα του, ἅτινα ἔμελλον βεβηχιάτατα νὰ ἦναι ἀθάνατα· ταῦτα πάντα δὲν εὐχαρίστουν τὸν Ὀράτιον, ὅστις ἐδυσχέραινε νὰ φαίνεται οἰονεὶ κοινός τις ἐγκωμιστῆς τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα. Ὄθεν ὀσάκις ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐνδῶτῃ, τὸ ἔκαμε πάντοτε μετὰ τινος δυσαρεσκείας. Ἀπαξ μόνον γράφει πρὸς τὸν Ἀγρίππην ἵνα τῷ εἴπῃ ὅτι δὲν θὰ ψάλλῃ αὐτὸς τὸ ἐγκώμιόν του, διότι μόνος πρὸς τοῦτο ἀρμόδιος εἶναι ὁ ἐπικός ποιητὴς Βάριος. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν Αὐγούστον δὲν θέλει νὰ ἐγκωμιάσει, φοβούμενος, λέγει, μήπως ἤθελεν ὑποτιμηθῆ ἡ δόξα τοῦ ἡρώος του ἕνεκα τῆς ποιητικῆς του μετριότητος. Ἀλλ' ὁ Αὐγούστος μὴ πειθόμενος εἰς ταῦτα, ἐπέμεινε. «Ἦξευρε, τῷ λέγει, ὅτι δι' ὀργῆς σὲ ἔχω διότι δὲν ἀναφέρεις καὶ ἐμὲ εἰς ἐκείνας σου τὰς ἐπιστολάς. Ἦ φοβεῖσαι μήπως παρὰ τοῖς μετ'γενεστέροις δυσφημισθῆς ἂν φανῆ ὅτι ὑπῆρξας φίλος μου»; Εἰς τόσον κολακευτικούς λόγους δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντισταθῇ ὁ Ὀράτιος καὶ ἐνδίδων κατὰ μικρὸν εἰς τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀπαιτήσιν, κατήντησε χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ γείνη ὁ ἐπίσημος τῆς δυναστείας τοῦ Αὐγούστου ποιητής.

Δύσκολον ἦτο νὰ μὴ θεωρηθῆ ὁ Ὀράτιος ὡς ἀνὴρ σημαίνων ἐν τῇ τότε κοινωνίᾳ, ἀπ' οὗ πρὸς τόσους μεγιστάνας εἶχε σχέσεις, ἦτο δὲ οἰκεῖος τοῦ Μαικήνα καὶ φίλος τοῦ Αὐγούστου. Νεὶ μὲν οὐδὲν ἦσκει ἐπίσημον ὑπουργημα καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο τιμητικὸν σημεῖον παρὰ μόνον τοῦ ἱππέως τὸν δακτύλιον, ὃν κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους εἶχεν ἀποκτήσει, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι τὴν περιπόρφυρον περιβεβλημένος διὰ νὰ ἔχη καὶ τινα δύναμιν ἐν τῷ κράτει. Ὁ Μαικήνας, ὅστις ὡσαύτως οὐδὲν εἶχεν ὑπουργημα, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος, πῶς νὰ μὴ ὑποληφθῇ καὶ ὁ Ὀράτιος ὡς ὁ ἔμπιστος τρόπον τινὰ τοῦ Μαικήνα; . . . Μάτην ὁ ποιητὴς διεμαρτύρητο ὁμνύων ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀπορρήτων λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Μαικήνας καὶ ὅτι αἱ συνομιλίαι των ἦσαν ὅπως τυχαῖαι καὶ ἀδιάφοροι, οὐδεὶς τὸν ἐπίστευε. Τούτου ἕνεκα δὲν εἶχε πλέον τὸ ἐλεύθερον νὰ περιδιαβάσῃ, ὅπως ἄλλοτε, ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως, νὰ ἀκούῃ τοὺς ἀγύρτας καὶ τοὺς μάντις, νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἐμπόρους περὶ τῆς τιμῆς τῶν πωλουμένων πραγμάτων, διότι πάντες τὸν κατεσκόπευον, τὸν ἠκολούθουν, καθ' ἑκάστην δὲ στιγμὴν προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν δυσχεραίνοντα οἱ ἀπαιτηταὶ ἢ καὶ οἱ περιέργοι. Οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι τὰ νέα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν στρατευμάτων, οἱ ἐπιθυμούντες νὰ γνωρίσωσι τὰ πολιτικὰ τοῦ Αὐγούστου σχέδια πρὸς αὐτὸν ἀπετείοντο καὶ ὅταν αὐ-

τὸς ἀπεκρίνετο ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε, τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν εἰς πολιτικὸν ἀληθῶς ἀνδρα ἰδιάζουσαν ἐχευρησίαν του ἢ ἐθαύμαζον τὴν διπλωματικὴν του σιγὴν. Ἀλλοτε μὲν ἀπῆντα πολυπράγμονά τινα εἰς τὴν Ἰερὰν Ὀδόν, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν συστήσῃ ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Μαικήναν, ἄλλοτε δὲ ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν ὑποβαλλόντων εἰς αὐτὸν ἀναφορὰς ἢ τῶν ζητούντων τὴν συνδρομὴν ἢ τὴν προστασίαν του. Οἱ φθονεροὶ τὸν κατήγόρουσαν ὡς φίλαυτον θέλοντα νὰ ἔχη αὐτὸς μόνος τὰ ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν ἰσχυρῶν ὠφελήματα, οἱ ἐχθροὶ του τῷ ὑπενθυμίζον τὸ ταπεινὸν τοῦ γένους του καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐχρεσκείας ἐπανελάμβανον πανταχοῦ ὅτι ἦτο υἱὸς δούλου. Ἡ κατηγορία αὕτη βεβαίως οὐδόπως τὸν ἐλύπει, διότι αὐτὸς μάλιστα ἐθεώρει τιμὴν του ὅτι κατήγετο ἐκ μικρῶν, ἀλλ' ὀπωπῆποτε πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐνοχλήσεις δὲν τῷ ἦσαν εὐχάριστοι. Εἶχε χάσει τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ζῆ ὅπως ἤθελε πρὸς τί τότε εἶχεν ἀπομακρύνει ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων; Διὰ νὰ ἔχη τὰ ἐνοχλήματα χωρὶς νὰ ἔχη τὰς ὠφελείας καὶ τὰς τιμὰς; . . . Ἦρχισε λοιπὸν νὰ τῷ φαίνεται ἀνυπόφορος ἢ ἐν Ῥώμῃ διατριβῇ καὶ ἐζήτει βεβαίως καθ' ἑαυτὸν νὰ εὑρῇ τρόπον νὰ διαρύγῃ τὰς ὀχληρίας καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡτυχίαν καὶ ἐλευθερίαν.

Τότε προτήνεγκεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαικήνας τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ ἔπκυλιν, ἀληθῆς δηλαδὴ καὶ ἀσφαλὲς ἄσυλον, ὅπου ἠδύνατο νὰ ζῆσῃ δι' ἑαυτὸν. Εἰς καλλιτέραν στιγμὴν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη τὸ δῶρον, οὐδέποτε δὲ δῶρον ἐγένετο μετὰ μείζονος χαρᾶς δεκτόν. . .

Γ'.

Μαθόντες πῶς ὁ Ὀράτιος ἐγένετο κύριος τῆς ἐπαύλειός του, καιρὸς εἶναι τώρα νὰ γνωρίσωμεν τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο καὶ νὰ ἰδῶμεν ἂν ἡ τοποθεσία ἐκείνη εἶναι τῷ ὄντι ἀξία τῶν ὄσων περὶ αὐτῆς λέγει ὁ ποιητὴς καὶ τίνων ἕνεκα ιδιοτήτων εὐχαριστεῖτο τόσον ἐκεῖ διατρίβων.

Ἐκειτο, ὡς εἴπομεν, παρὰ τὰ Τίβουρα. Ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἐπορεύοντο πρὸς τὴν ἔπκυλιν εἶναι ἡ παλαιὰ via Valeria, μία τῶν σημαντικωτάτων τῆς Ἰταλίας, ἀγούσα εἰς τὴν χώραν τῶν Μάρτων ἠκολούθει ἡ ὁδὸς ἐκείνη τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἀνίωνος καὶ διήρχετο διὰ τόπων εὐφώρων περικυκλωμένων ὑπὸ ὑψηλῶν βουνῶν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων ὑψοῦνται μικραὶ κῶμαι, ὅμοιαι πρὸς φωλεὰς ἀετῶν, φαινόμεναι μακρόθεν ὅπως ἀπροσπέλαστοι. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διακρίνεις παλαιῶν μνημείων ἐρείπια, ἐνιαχοῦ δὲ πατεῖ ὁ περιηγητὴς αὐτὰ τὰ λείψανα τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, δι' ἧς τόσοι διήλθον λαοὶ χωρὶς νὰ δυνθῶσιν ὀλοσχερῶς νὰ τὴν ἐξαφανίσωσιν. Μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας φθάσεις εἰς τὸ Βικολάρον, ὅπερ ὡς ἀνωτέρω ἐδειξάμεν, εἶναι ἡ ἀρχαία Βηρία, ἡ σημαντικωτάτη τῆς χώ-

ρας πόλις. Ἐκεῖ πρέπει τις νὰ παρτραπητῆς λεωφόρου καὶ νὰ βυθίσῃ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἄλλην ὁδὸν ἀκολουθοῦσαν τὰς ὄχθας τῆς Λιτσέντζας, πέραν τῆς ὁποίας, ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ Βικωδάου, διακρίνεται ἡ Βαρδέλα, κώμη μεγάλη ἔχουσα φρούριον εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν, περὶ ἧς λέγει ὁ Ὁράτιος ὅτι ἦτο rugosus frigore pagus. Ὁ Carmartin de Chaupy ἀναφέρει ὅτι τῶ ὄντι τοὺς ἐκεῖ ἀγροὺς κατέχει ἐνίοτε πυκνὴ ὀμίχλη, κατακλίνουσα ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων καὶ ὅτι μάλιστα ἐν ᾧ ἐκάθητό ποτε ἐκεῖ ζωγραφίζων ἠθάνθη ὡς νὰ κατακλμβανεν αὐτὸν ἀέρας ἐκ τῶν νώτων κρούς δριμύ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει ὑποψικὸν ὅτι ὁ περιηγητὴς ἐκεῖνος προσωποληπτεῖ καὶ προσπαθεῖ μέχρι κεραίας νὰ ἀποδεικνύῃ ἀληθῆ πᾶσαν ῥῆσιν τοῦ προσφιλοῦς ποιητοῦ, ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ χαρίζεται καὶ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ τὸ κρούς, ὅπερ δῆθεν ἠθάνθη, νὰ ἔχη προέλθῃ ἐκ τοῦ υπερβολικοῦ του ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ Ὁρατίου. Ἐγὼ διήλθον ἐκεῖθεν κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἠθάνθη πολλὴν ζέστην. Ἀφ' οὗ ὑπερβῆς τὴν Βαρδέλαν βλέπεις ἐπ' ἀριστερὰν, ἐν ἀγκῶνι τῆς ὁδοῦ, τὸ Ῥοκκαγιόβινε, κώμην γραφικωτάτην, ἰδρυμένην δὲ ἐπὶ βράχου εἰς ὄξυ λήγοντος, ὅστις θὰ νομίσης ὅτι ἔχει ἀποτακασθῆ ἀπὸ τοῦ ὄλου ὄγκου τῶν ἐκεῖ ὀρέων, διὰ νὰ φθάσῃ δὲ ἐκεῖ ἔχεις τρυχεῖν ὁδὸν νὰ διακύτῃ. Ἐν ᾧ κατεπονούμην ἐν τῇ δυτταρεῖ ἐκεῖνη ἀναβάσκει ἀνεμνήσθην τοῦ Ὁρατίου λέγοντος· ubi me in montes et in arcem ex urbe removi καὶ θυμασίως τότε μάλιστα κατενόησα πᾶσαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ῥήσεως τοῦ ποιητοῦ.

Ἐπαῦθα ὑπάρχει σημεῖον, ὅπερ θὰ χρησιμίσῃ πρὸς ὁδηγίαν μας. Ἐν τῷ τέλει δηλαδὴ τῆς δεκάτης ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου βιβλίου, ἦν ὁ Ὁράτιος ἐπιγράφει τῷ Ἀριστίφῳ Φούσκῳ, λέγει τάδε· «Ταῦτα σοὶ γράφω παρὰ τὸν ἐτοιμόρροπον ναὸν τῆς Βικουῆς (post fanum putre Vacunae)». Ἡ Vacuna ἦτο θεὰ τις τῶν Σαβίνων, ἡ αὐτὴ, κατὰ Βάρρων, ἦν οἱ Ῥωμαῖοι ὀνόμαζον Βικτωρίαν ἦτοι Νίκην. Εὐρέθη λοιπὸν παρὰ τὴν κώμην ἐπιγραφὴ σπουδαία, ἣτις μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν ἰδίους ἀναλώμασι τὸν τῆς Βικτωρίας ναὸν τὸν ὑπὸ τῆς πλαιότητος καταρρεύσαντα· Aedem Victoriae vetustate dilapsam sua impensa restituit. Προφανῶς ὁ ναὸς, ὃν ὁ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν εἶναι ἐκεῖνος, ὃν ὡς ἐτοιμόρροπον ἀναφέρει ὁ ποιητὴς, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἀνακαινίσιν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν θεὰν τὸ σύνθημα παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ὄνομα τῆς Βικτωρίας ἀντὶ τοῦ ἄλλου τοῦ παλαιοῦ, ὅπερ εἰς οὐδένα πλὴν θὰ ἦτο καταληπτόν. Ἡ ῥηθεῖσα ἐπιγραφὴ εἶναι τῶρα ἐντετοιχισμένη εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον, ἡ δὲ παρακειμένη πλατεῖα ὀνομάθη ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων Piazza Vacuna, οὕτω δὲ δὲν ἔχει ὅλως λησμονηθῆ ὁ Ὁράτιος ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου πρὸ δεκαοκτῶ αἰώνων διέτριβεν.

Ἄν θέλῃ τις ἀκριβῶς νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῶν χωρίων τῆς Σαβίνης

πρέπει νὰ ἀναβῆ εἰς τὸ Ῥοκκαγιόβινε. Μακρόθεν δηλαδὴ τὰ χωρία ἐκεῖνα εἶναι ἀληθῶς γραφικώτατα καὶ τέρπειται τις διακρίνων ἀπὸ τῆς κοιλάδος αὐτὰ κορυφοῦντα ὑψηλὸν τι ὄρος καὶ ἐκτεινόμενα εἰς κύκλον περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἢ περὶ τὸ φρούριον, ἀλλ' ὅταν τις εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰ ἢ σκηνογραφίᾳ ὀλοτελῶς μεταβάλλεται, ἀντὶ οἰκιῶν βλέπει ἐρείπια καὶ ἀντὶ ὁδῶν ῥυπαρὰς ἀτραπούς, τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος κατακλύπτει κοπρία. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀπκντᾷ ὁ περιηγητὴς χοίρους ἐλευθέρως περιδιαβάζοντας διότι οἱ χοῖροι εἶναι ἀπόλυτοι κύριοι πάσης τῆς Σαβίνης καὶ τότεν ἔχουσι συναισθησιν τῆς ἀξίας των, ὥστε πρὸς οὐδενὸς χάριν παραμερίζουσι. Πᾶσα ἡ ὁδός, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ οἰκία εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν χοίρων, φαίνεται δὲ ὅτι οὕτω θὰ συνέβαινε καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαῖοὺς χρόνους, διότι καὶ τότε ἡ χοιροτροφία ἀπετέλει τὴν κυρίαν πηγὴν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς χώρας. γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι περὶ τῶν ζῴων ἐκείνων μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐλαβείας κάμνει λόγον ὁ Βάρρων. Βλέπω ἐνώπιόν μου χοῖρον, ἐν μικρᾷ τινι πλατεῖᾳ, κυλινδούμενον μετὰ θαυμασίης ἡδονῆς ἐν βορβόρῳ ὑπομέλανος τενάγου καὶ ἀμέσως ἀναλαμβάνω εἰς τὴν μνήμην τὴν γνωστὴν ἐκεῖνην φράσιν τοῦ μεγάλου γεωπόνου· «Κυλινδοῦνται ἐν τῷ πληῷ, οὕτω δ' ἐκεῖνοι δίδουσι εἰς τὸ σῶμα ἀνάγκυλιν, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ὅταν λούονται.» Ἄλλως δὲ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πανταχοῦ ἀνευρίσκεις τὸν ἀρχαῖον βίον. Αἱ γυναῖκες, τὰς ὁποίας ἀπαντῶμεν εἶναι πᾶσαι σχεδὸν ὠραῖαι, ἀλλὰ Ῥωμαλέες καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀνδρικής ὠραιότητος, εὐχερῶς δὲ διαβλέπομεν ἐν αὐταῖς παῖς ἡλιοκαεῖς ἐκείνας παλαιὰς Σαβινίδας, αἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι καὶ εἰς τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων, ἀκόμη δὲ καὶ τῶρα βοηθοῦσι τοὺς ἀνδρας ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς χρεῖαις. Εἰς τὸ βῆθος τῆς κοιλάδος διέκρινα γυναῖκας ἀναμῖξ μετ' ἀνδρῶν ἐργαζομένας ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς γινομένοις πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου καὶ κομιζούσας, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, ὄγκωδες λίθους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Καθ' ἣν ὥραν διερχόμεθα διὰ τοῦ χωρίου οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀνὴρ, ἀλλὰ περικυκλούμεθα ὑπὸ στίφους εὐρώστων παιδιῶν, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐμαρτύρουν πολλὴν εὐφυΐαν καὶ ζωηρότητα. Τὰ παιδίκα ἐκεῖνα εἶναι μὲν περίεργα καὶ ὀχληρά, ἀλλὰ τούλαχιστον δὲν τείνουσιν αἰωνίως τὴν χεῖρα ὅπως τὰ τῶν Τιβούρων, ὅπου πάντες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, εἶναι ἐπαῖται. Φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς ἀποκέντρους τούτοις τόποις τὸ παλαιὸν αἷμα διατηρήθη ἀμιγές, διότι βλέπει τις καὶ τῶρα ὀφθαλμοφανῶς τὰ λείψανα Ῥωμαλέας καὶ ὑπερηφάνου φυλῆς, ἣτις ἔχει ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ἡ Ῥώμη εἰς ἣν ἐφθασε περιωπῆν.

Ἄν τὸ Ῥοκκαγιόβινε κεῖται ὅπως εἶναι πιθανόν, ὅπου τὸ πάλαι ἐκεῖνο τὸ Fanum Vacunae, ἐκεῖθεν βεβαίως θὰ ἦτο ἢ εἰς τὸ κτήμα τοῦ Ὁρατίου εἴσοδος. Ὄθεν ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, κλίνοντες πρὸς τὰ δεξιὰ, διὰ λιθώδους ὁδοῦ σκιαζομένης κατὰ διαστήματα ὑπὸ δρυῶν καὶ καρυῶν. Ἐνώπιόν μας ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους ἐκτείνονται ἀγροὶ καλλιεργη-

μένοι και τινες ἀγροικίαι, καθ' ὅλον δὲ τὸν δρίζοντα οὐδ' ἐν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐρεΐπιον παλαιᾶς οἰκίας καὶ ἀπροσῆμνον τὸ κατ' ἀρχαίαν περὶ τοῦ μέρους, πρὸς δὲ πρέπει νὰ πέρουθῶμεν. Ἀλλ' ἀναμνησκόμεθα ὅτι ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ὑπῆρχε πρὸς τὸν οἶκόν του πηγὴ ἀένας, σπανιώτατον πρᾶγμα εἰς τὰ μεσημβρινὰ κλίματα, ἣτις ἦτο τόσο σημαντικὴ, ὥστε ἐδίδο τὸ ὄνομα τῆς καὶ εἰς τὸ ποτάμιον, εἰς δὲ ἐξέβαλλεν.¹ Ἐσκέφθημεν λοιπὸν ὅτι καὶ ἂν παντάπασι ἐξηφανίσθη ὁ οἶκος, ἡ πηγὴ τοῦλάχιστον θὰ ὑπάρχη καὶ ὅταν ἀνεύρωμεν τὴν πηγὴν, εὐκολον θὰ εἶναι νὰ προσδιορίσωμεν τὰ λοιπὰ σημεῖα. Ὅθεν εἰσερχόμεθα εἰς μικρὸν ὁδόν, ἣτις διέρχεται πλησίον παλαιᾶς καὶ ἐτοιμορρόπου ἐκκλησίας, τῆς Madonna delle case καὶ ὀλίγον κατωτέρω φθάνομεν τῷ ὄντι εἰς τὴν πηγὴν, ἣν ἀνεζητοῦμεν καὶ ἣν οἱ ἐγχώριοι ὀνομάζουσι Fonte dell' Oratini. Δὲν ἤξεύρω ἂν ὅλως κατὰ τύχην ἡ πηγὴ ἔχει τῶρα ὄνομα τοσοῦτον παρεμφερὲς πρὸς τὸ τοῦ Ὁρατίου, ἤξεύρω ὅμως ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνη, ἣν ἀναφέρει ὁ ποιητής. Δὲν ὑπάρχει ἄλλῃ ἀξιωτέρα λόγου εἰς τὰ περὶ χωρὰ τὸ ὕδωρ αὐτῆς καταβαίνει ἀπὸ τοῦ κοιλωμάτος ἐνὸς βράχου, τὴν σκιαζέει δὲ παλαιὰ σκῆ.² Ὁ Ὁράτιος πλὴν ἄλλων ἐπικίνων λέγει ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἦτο ὠφέλιμον κατὰ τῆς κεφαλαλγίας καὶ τῶν κοιλικῶν παθημάτων, ἐγὼ βεβαιῶ μόνον ὅτι τὰ νάματα αὐτῆς εἶναι ἀληθῶς ψυχρὰ καὶ δικυγῆ, ὅτι πέριξ εἶναι τερπνοτάτη ἡ τοποθεσία καὶ ἀρμολιωτάτη εἰς ῥεμβασμὸν καὶ δέχομαι ὅτι δίκαιον εἶχεν ὁ ποιητῆς νὰ θεωρῆ ὡς εὐτυχιστάτης τῆς ἡμέρας στιγμᾶς ἐκεῖνας, καθ' ἃς ἤρχετο ἐκεῖ νὰ ἀναπαυθῆ: prope rivum somnus in herba.

Ἄφ' οὗ ἀνευρέθη ἡ πηγὴ, εὐκολον ἦτο νὰ μνηστεύσωμεν καὶ τοῦ ἐκεῖτο ἡ οἰκία. Ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ἡ πηγὴ ἦτο πλησίον τῆς οἰκίας, ἄρα ἐκεῖ που πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ. Ὁ Carmartin de Chaury ἔθετε τὴν οἰκίαν κατωτέρω τῆς πηγῆς, πρὸς τὸ βῆθος τῆς κοιλάδος, ἐκεῖ ὅπου καὶ τῶρα εἶναι ὀρατὰ λείψανά τινα παλαιῶν τοίχων. Ἀλλὰ τὰ λείψανα ἐκεῖνα φαίνεται ὅτι εἶναι μεταγενέστερα τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου· ἄλλως δὲ αὐτὸς ὁ Ὁράτιος μᾶς λέγει ὅτι κατῴκει εἰς ὕψωμα καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς οἰκίας του ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ φρουρίου. Δίκαιον λοιπὸν ἔχει ὁ κ. Π.

¹ Ὁ κ. Πέτρος Rosa παρατηρεῖ ὅτι καὶ τῶρα ἡ Λιτσέντζα δὲν λαμβάνει τοῦτο τὸ ὄνομα παρὰ ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου δέχεται εἰς ἑαυτὴν τὸ ὕδωρ τῆς μικρᾶς πηγῆς. Πρὸ τούτου ὀνομάζεται ἀπλῶς Il Rivo. Ἰδ. καὶ τὴν ἀξιολογὸν προσημείωσιν, ἣν ὁ Noël Des Vergers προέταξε τῆς παρὰ τῷ Διδότῳ κομφοτάτης μικρᾶς ἐκδόσεως τοῦ Ὁρατίου.

² Οὕτω περιγράφει ὁ Ὁράτιος τὴν πλησίον τῆς πατρίδος του Βενουσίας (ἐν Ἀπουλίᾳ) πηγὴν Βανδουσίαν (ἰδ. τὴν γ' ᾠδὴν τοῦ γ' βιβλ.). Ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ ποιητῆς ἔδωκεν εἰς τὴν παρὰ τὴν ἑπαυλίαν του πηγὴν τὸ ὄνομα ἐκεῖνης, ἣν κάλλιστα κατὰ τὴν νεότητά του ἐγίνωσκεν, ὅταν δὲν εἶχεν ἀκόμη καταλίπη τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του. Ἡ ὑπάρχουσα ὁμοιότης τῆς παρὰ τῷ Ὁρατίῳ περιγραφῆς πρὸς τὴν πραγματικὴν τοποθεσίαν τῆς πηγῆς dell' Oratini καθιστᾷ μάλιστα πιθανωτάτην τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Τὴν παρὰ τὴν ἑπαυλίαν του πηγὴν περιγράφει ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν ις' Ἐπιστολὴν τοῦ α' βιβλίου.

Ῥόζας τοποθετῶν αὐτὴν ὑψηλότερα. Ὑποθέτει δηλαδὴ ὅτι θὰ ἔκειτο ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς Madonna delle case ἐκεῖ δ' ἀκριβῶς διακρίνεται τεχνητὸν τι ἐπιχώμα, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευε ποτε ὡς κρηπίς οἰκοδομήματος. Ὁ χωρὸς ἐκεῖνος εἶναι μὲν ἀπὸ μικροῦ χρόνου καλλιεργημένος, ἀλλὰ τὸ ἄροτρον ἔχει πολλάκις ἀποκαλύψει κομμάτια πλίνθων ἢ συντετριμμένα κεραμίδια ἐκ παλαιᾶς οἰκοδομῆς προερχόμενα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦτο ἡ οἰκία τοῦ Ὁρατίου; Οὕτω νομίζει ὁ κ. Ῥόζας καὶ ἡ γνώμη του εἶναι ἐξόχως πιθανή· ὁπωσδήποτε ἐκεῖ που πλησίον θὰ ἦτο ἂν ὄχι ἐκεῖ ἀκριβῶς.

Ἀπὸ τοῦ ὕψωματος ἐκείνου, ἃς παρατηρήσωμεν τὰ πέριξ. Πρὸ τῶν πόδων ἡμῶν ἔχομεν κοιλάδα στενὴν καὶ μακράν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ βῆθος ῥεῖ ἡ Λιτσέντζα, τχύτης δὲ τῆς κοιλάδος ὑπέρκεινται ὄρη, ἅπερ πανταχόθεν νομίζεις ὅτι συναπτῶνται πρὸς ἄλληλα. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὁ ῥηθεὶς χεῖμαρρος κάμνει τόσο ἀποτόμως καμπήν, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνῃς τὰ στενά· ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσχωρεῖ δεξιὰ, ἡ βράχος, ἐφ' οὗ εἶναι ἰδρυμένον τὸ Ῥοκκαγιόδιον φαίνεται ὡς νὰ εἶχε κυλίση εἰς τὴν κοιλάδα ἐπίτηδες διὰ νὰ τῇ κλείσῃ τὴν εἴσοδον, ὥστε οὐδαμοῦ βλέπει τις πῶθεν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξέλθῃ. Ἀνεγνώρισα τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν, ἣν περιγράφει ὁ ποιητής.

Continui montes, nisi dissociantur opaca
Valle.

Ἄφ' οὗ ἔρριψα λοιπὸν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὄρατιου ἐκείνου συνόλου τῶν ὄρων, ἐσκέφθη περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἰδίου ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς. Ἐξ ὅλης τῆς ἐκτάσεως ταύτης τῶν γαιῶν, εἰς ἣν φθάνουσιν οἱ ὀφθαλμοί μου, ὅποσον τάχα μέρος, εἶπον, ἀνήκεν εἰς τὸν Ὁράτιον; Ὁ ποιητῆς οὐδέποτε σφῶς μᾶς εἶπε τὰ ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ ὄρια τῆς ιδιοκτησίας του. Ἐνίοτε τῇ δίδει πολὺ μικρὰς διαστάσεις, ἐπαυλίον (villulam) λέγων τὴν ἑπαυλίαν του καὶ ἀγρίδιον (agellum) τὸν ἀγρὸν καὶ προσθέτων ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιστάτης του μετὰ περιφρονήσεως ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κτήματος. Ἀλλ' εἶναι συνετὸς ὁ Ὁράτιος καὶ φαίνεται ὅτι γίνεται ἐκουσίως μικρὸς ἵνα ἀφοπλίση τὸν φθόνον, διότι ἔχω πεποιθήσιν ἐγὼ ὅτι τὸ ἐν Σαβίνῃ κτῆμά του πρέπει νὰ ἦτο ἱκανῶς εὐμέγεθες. «Μὲ ἕκαμες πλούσιον», ἔλεγε ποτε τῷ Μαικίνῳ, πλούσιον ὄχι βεβαίως ὡς οἱ μεγιστᾶνες ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἱππεῖς, οἵτινες εἶχον κτήσεις ἀληθῶς ἀπεράντους, ἀλλὰ βεβαίως ὅμως πολὺ πλεόν ἢ ὅσον αὐτὸς ποτε ἠύχθη ἢ καὶ ὠνειρεύθη νὰ γείνη. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι τις ἐκ φύσεως μέτριος, εἶναι σπάνιον νὰ μὴ φθάνῃ πως εἰς ὑπερβολὴν ὅταν ὀνειρεύεται τὴν ἀπόκτησιν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει μᾶς λέγει δὲ ὁ Ὁράτιος ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν ὀνείρων τῆς νεότητός του ὑπέρεβη τὰ ὅσα ἠύχετο.

Auctius atque

Di melius fecerē.

Ὅπως δὴ ποτε ἔχομεν τινα διδόμενα, δι' ὧν λαμβάνομεν ὄπωποῦν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος τοῦ Ὀρατίου. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶχε κρατήσει τὸ ὄλον τῶν γαιῶν διὰ λογαριασμὸν του, θὰ ἦτο πολὺ ὀχληρὰ δι' αὐτὸν τόσον μεγάλου κτήματος ἢ ἀπ' εὐθείας καλλιέργεια. Ὅθεν ἐμίσθωνεν ἐν μέρος εἰς πέντε ἐνοικιαστάς, ἀνθρώπους ἐλευθέρους, οἵτινες εἶχον ἕκαστος τὴν οἰκίαν του, ἐπορεύοντο δὲ εἰς τὴν Βαρίαν δι' ἐνάτης ἡμέρας ἕνεκα τῆς τελουμένης ἀγορᾶς, εἴτε διὰ τὰ ἔδικα αὐτῶν συμφέροντα εἴτε διὰ τὰ τῆς μικρᾶς κοινότητος. Πέντε δὲ ἐνοικιασταὶ προϋποθέτουσι βεβαίως κτήμα ἱκανῆς ἐκτάσεως, ἐκτός τοῦ ὅτι τὸ μέρος, ὅπερ εἶχε κρατήσει δι' ἑαυτὸν ὁ ἰδιοκτῆτης δὲν ἦτο καὶ αὐτὸ ἀνάξιον λόγου, ἀπ' οὗ ὀκτῶ δούλοι τῷ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν καλλιέργειάν του. Καὶ λοιπὸν φαντάζομαι ὅτι μέγα μέρος τῶν γαιῶν, αἵτινες μὲ περικυκλώνουσιν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρι τῆς Λιτσέντζας, πρέπει νὰ ἦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη ἐκτασις περιελάμβανε διαφόρους ζώνας οὕτως εἰπεῖν, αἵτινες ἦσαν ἀρμόδιαι ἄλλη δι' ἄλλην καλλιέργειαν, παρεῖχον τῷ ἰδιοκτῆτῇ ποικιλίαν θερμοκρασίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν διαφόρους τέρψεις καὶ διασκεδάσεις. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κτήματος, πρὸς τὰ μέσα τῆς κλιτύος, ἔκειτο ἡ οἰκία μετὰ τῶν περὶ αὐτήν. Περὶ τῆς οἰκίας οὐδὲν ἄλλο ἤξευρόμεν παρὰ μόνον ὅτι ἦτο ἀπλή, ὅτι οὔτε χρυσὸν οὔτε ἐλέφαντα οὔτε μάρμαρα τοῦ Ἰμμητοῦ ἢ τῆς Ἀφρικῆς ἔβλεπέ τις ἐν αὐτῇ ἢ πολυτέλειαν δὲν εἶχε τὸν τόπον τῆς εἰς τὰ βῆθη τῆς Σαβίνης. Παρὰ δὲ τὴν οἰκίαν ἦτο κῆπος, ὅστις βεβαίως θὰ περιελάμβανε πρασιάς κανονικῶς τετμημένας καὶ εὐθυτάτας δενδροστοιχίας κατὰ τὴν τότε συνήθειαν. Καὶ καὶ μὲν ψέγει που ὁ Ὀράτιος τὴν ἀκάθεκτον τάσιν, ἣν εἶχον οἱ σύγχρονοι εἰς τὸ νὰ ἀντικαθιστῶσι τὰς πετέας, πρὸς τὰς ὁποίας συζευγνύονται αἱ ἀμπελοὶ διὰ τῆς ἀξέουκτου πλκτάνου καὶ εἰς τὸ νὰ πληρῶσι τοὺς κήπους τῶν δι' ἴων ἢ διὰ μύρτων, δὲν πιστεύομεν ὅμως νὰ μὴ ἔθυσεν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς τέρψεως καὶ ἀδύνακτον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὠμοίκαζε πρὸς τὸν κῆπον τοῦ Κάτωνος ὁ ἰδικός του. Ἄλλως δὲ πλέον ἢ ἀπαξ συνέβη εἰς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν νὰ μὴ ἐρχομύζη ἀκριβῶς εἰς ἑαυτὸν ὅσα περὶ τῶν ἄλλων παραγγέλλει καὶ νὰ εἶναι ἐν τοῖς ποιήμασιν ἀκριβέστερος ἢ ἐν τῷ βίῳ. Κατωτέρω τῆς οἰκίας καὶ τοῦ κήπου ἦσαν εὐφοροὶ αἱ γαῖαι. Ἐκεῖ ἐφύοντο ἐκεῖνα τὰ σπικρά, τὰ ὁποῖα, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς, οὐδέποτε διέψευδον τὰς προσδοκίας του, ἐκεῖθεν ἴσως εἶχε καὶ τὸν οἶνον ἐκεῖνον, ὃν παρέθετεν εἰς τὴν τράπεζάν του ἐντὸς εὐτελῶν ἀμφορέων¹ καὶ ὃν οὐδα-

¹ Ζήτημα εἶναι ἀντὶ τὸ κτήμα τοῦ Ὀρατίου παρήγεν οἶνον, διότι ὑπάρχει περὶ τούτου ἀντιλογία παρὰ τῷ ποιητῇ. Ἐν τῇ περὶ τὸν ἑαυτοῦ villicium ἐπιστολῇ λέγει ὅτι τὸ μικρὸν τοῦ κτήμα ὅα παρήγε μάλλον λιθαντῶν καὶ πέπερι παρὰ σταφυλάς, ἄλλοι ὅμως προσκαλεῖ τὸν Μαικήναν εἰς γέθμα καὶ τῷ προαναγγέλλει ὅτι δὲν δύναται νὰ τῷ προσφέρῃ παρὰ εὐτελῆ οἶνον τῆς Σαβίνης, ὃν αὐτὸς εἶχεν ἐν ἑλληνικοῖς κεραμίνοις ἀγγείοις πωματίζουσι, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐν τῷ κτήματι του παρήγετο ὁ οἶνος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ νῦν ὑπάρχουσι

μῶς ἐγκωμιάζει γράφων πρὸς τὸν Μαικήναν. Ἀκόμη κατωτέρω πρὸς τὰς ὄχθας τῆς Λιτσέντζας, αἱ γαῖαι ἀπέβηνον ὑγρότεραι καὶ τὰ λιβάδικα ἀντικαθίστων τοὺς ἀγρούς. Συνέβηκε δὲ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑψως καὶ τῶρα νὰ ἐξέρχεται ἐνίοτε ἕνεκα τῶν πολλῶν βροχῶν ὀρηκτικὸς ὁ χειμάρρος τῆς κοίτης του καὶ νὰ ἐκχέηται εἰς τοὺς παρακειμένους ἀγρούς καὶ ἤρχιζε τότε ὁ ἐπιστάτης νὰ καταναθεματίζῃ προβλέπων μετὰ λύπης ὅτι θὰ ἐχρειάζετο νὰ κατασκευάσῃ ἀποχώσεις ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐμβολὴν τῶν ὑδάτων. Καὶ πρὸς μὲν τὰ κάτω τῆς κοιλάδος ἦτο τερπνὸν καὶ χάριεν τὸ τοπίον, ἀνωτέρω ὅμως τῆς οἰκίας καθίστατο ἀγριώτερον τὴν ὄψιν, ὑπῆρχον δὲ καὶ θάμνοι ἐκεῖ «ἄφθονα παράγοντες προῦνα καὶ ἐρυθρίζοντα κρᾶνα», προσέτι δὲ καὶ δρύς καὶ πρένοι σκιαζούσαι τοῦ ὄρους τὰς κλιτύας. Εἰς τὰ ὄνειρα τῆς νεότητός του, περὶ ὧν ἔλεγεν ἀνωτέρω, ἄλλο δὲν ἤυχετο παρὰ τῶν θεῶν ὁ ποιητὴς νὰ ἀποκτήσῃ παρ' ὀλίγα δένδρα νὰ στέφωσι τὸ ἀγρίδιόν του, ἀλλ' ὁ Μαικήνας εἶχε κάμει πολὺ πλεόν, διότι τὴν κτήμα τοῦ Ὀρατίου κατελάμβανεν οὐκ ὀλίγα ἰούγερα, πάντως δὲ ἱκανὰ εἶναι τρέφωσι διὰ βλαάνων τὸ ποίμνιον καὶ πρέχουσι σκιὰν πυκνὴν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην».

Δὲν εἶχε λοιπὸν λάβει μόνον ἀγρίδιον ἀρμόζον εἰς λόγιον ἄνδρα ὁ Ὀράτιος παρὰ τοῦ προστάτου του, σαύρας φωλεάν, ὡς λέγει ὁ Ἰουθενάλιος, ἀλλ' ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν μετὰ λιβαδίων καὶ ἀγρῶν καὶ δασῶν, ἧτις παρεῖχον αὐτῷ ὄχι μόνον ἐνδικαίτημα τερπνόν, ἀλλὰ καὶ πρόσδοτον ἀξιώλογον. Ἄγνωστον εἶναι πόθεν εἶχε ἀποκτήσει τὸν τόπον ἐκεῖνον ὁ Μαικήνας· ὑπέθεσάν τινες κακονόως ὅτι ἴσως ὁ ἰσχυρὸς φίλος τοῦ Αὐγούστου εἶχε κατὰσχει τὴν ἔπαυλιν δημοθεῖσάν ἀπὸ πολιτικοῦ τινος ἐχθροῦ καὶ ἐπειτα τὴν εἶχε δώσει εἰς τὸν ποιητὴν. Τῷ ὄντι δὲ αἱ ἀληθῶς ὀλιγοδάπανοι αὐταὶ μεγαλοδωρίαι δὲν ἦσαν κατὰ τοὺς τότε χρόνους σπάνιαι καὶ ἀνήκουστοι. Λέγουσιν ὅτι ὁ Αὐγούστος εἶχε ποτε προσφέρει εἰς τὸν Βεργίλιον τὴν περιουσίαν ἐξορίστου τινός καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ δῶρον, οὐδεμίαν δ' ἐγὼ ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ ἐπραττε καὶ ὁ Ὀράτιος, ἀλλ' εἶναι αὕτη ὑπόθεσις μόνον καὶ εἰκασία, ἐφ' ἧς οὐδὲν δύναται τις νὰ στηρίξῃ ἀληθῆς καὶ βέβαιον. Τὸ μόνον ἀκριβῶς γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ κτήμα, ὅτε τὸ ἔλαβεν ὁ Ὀράτιος, ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν, βᾶτοι καὶ ἀκινῆται ἐκάλυπτον πανταχοῦ τὸ ἔδαφος καὶ ἦτο καιρὸς πολὺς, ἐξ οὗ τὸ ἄροτρον δὲν εἶχε διασχίσει τὴν γῆν. Εἶχε δὲ κάμει τὸ κατ' ἀρχαίαν τὴν ἀνοησίαν ὁ ποιητὴς ἅμα λαβὼν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ κτήματος τὴν ἔπαυλιν, νὰ στείλῃ ἐκεῖνα διευθύνῃ τὰ ἔργα ἕνα ἐξ ἐκείνων τῶν ἀστικῶν δούλων, οἵτινες, κατὰ τὸν Κολουμέλλαν, εἶναι socors et somniculosum genus. Ὁ τεκλαίπωρος ἐκεῖνος δὲν ἤξευρε φαίνεται παρὰ τοὺς τερ-

ἄμπελοι ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Λιτσέντζας καὶ ὅτι οἱ ἐν Ῥοκαγιόθινε πίνουσιν ἐγχώριον οἶνον, ὅστις δὲν εἶναι κακός.

πνούς μόνον κήπους τῶν περιχώρων τῆς Ῥώμης νὰ καλλιερῆ, ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Σαβίνην καὶ εἶδε τοὺς ἀνεξεργάστους ἐκείνους ἀγρούς, τοὺς ὁποίους τῷ εἶχον ἀναθέσει νὰ γεωργήσῃ ἐνόμισεν ὅτι εὐρέθη ἐν χώρᾳ ἀγρίων καὶ ἐκέτευε νὰ ἀφήτωσιν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ὅσον τάχιστα ἐκεῖθεν. Ὁ Ὀράτιος αὐτὸς μὲ ὄλην τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε πρὸς τὸ κτῆμά του οὐδὲ ὅλως ἐμεγάλυνε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἢ γῆ, λέγει, δὲν εἶναι ἐκεῖ τόσον εὐφορος ὅσον ἐν τῇ Σικελίᾳ ἢ τῇ Σαρδηνίᾳ, τὰ ποίμνια δὲν εὐδοκίμοῦσιν ὡς ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, αἱ ἄμπελοι μάλιστα εἶναι πολὺ κατώτερα τῶν τῆς Καμπανίας. Τὸ κλίμα τοῦ τόπου ἐπαινεῖ ἀνεπιφυλάκτως, διότι καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος ἦτο ἐκεῖ μετρία ἢ θερμοκρασία, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ μεγάλως ἐγκωμιάζει τὴν ἔκφυλιν του καὶ δικαίως, διότι τί μᾶλλον εὐχάριστον ὅταν ἐξέρχεται τις τῆς ἐν Ῥώμῃ καμίνου παρὰ νὰ εὐρίσκῃ εἰς τὸ ἴδιον κτῆμα τερπνὸν καταφύγιον, ὅπου ἡ σκιά τῶν μεγάλων δένδρων καὶ ἡ αὐρὰ ἢ ὄροσερὰ τῶν ὀρέων ἐπιτρέπουσι τοῦλάχιστον τὴν ἐλευθέρην ἀναπνοήν;

Παρητήρητα ὡσαύτως ὅτι καὶ τῆς περὶ τὸ κτῆμά του χώρας οὐδέποτε καθ' ὑπερβολὴν ἐπήνεσε τὰς καλλονάς. Οὐδέποτε ἢ προκατάληψις ἤγαγε αὐτὸν μέχρι τοῦ νὰ παραβῆλθῇ αὐτὴν πρὸς περιφήμους τότε ἐν Ἰταλίᾳ τοποθεσίας, τὰς Βαίικας δηλονότι ἢ τὰ Τίβουρα ἢ τὴν Πραίνεττον. Αἱ Βαίικαι, κατὰ τὸν ποιητὴν, εἶναι ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου.

Nullus in orbe locus Baiis praelucet amoenis.

Καὶ ἡ Πραίνεστος δὲ εἶναι τόπος θαυμάσιος, ὁπόθεν ἔχει τις θέαν ἐκ τῶν ποικιλιωτάτων καὶ τερπινοτάτων, ἐξ ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ. Ἠγάπα δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὁ Ὀράτιος καὶ συχνάκις ἐπορεύετο ἐκεῖ. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι ἡ κοιλάς τῆς Λιτσέντζας ὑπολείπεται κατὰ πολὺ, — ἂν δὲ ὁ κατὰ πρῶτον ἐκεῖ πορευόμενος νομίσῃ ἑαυτὸν ἀπατηθέντα ὡς πρὸς τὴν ιδέαν, ἣν εἶχε συλλάβει περὶ τῆς Ὀρατίου πρὶν ἴδῃ αὐτήν, δὲν πταίει ὁ ποιητής, ὅστις οὐδαμοῦ, ὡς ἐλέγομεν ἀνωτέρω ἐπήνεσε τὸ κτῆμά του πέρα τῆς ἀληθινῆς του ἀξίας, οὐδ' εἶπεν ὅτι εἶνε ὁ κάλλιστος τοῦ κόσμου τόπος ὡς εἶπε τοῦτο διὰ τὰς Βαίικας, ἀπλῶς μόνον μᾶς λέγει ὅτι ἦτο εὐδαίμων ἐκεῖ διατρίβων, διὰ νὰ εἶναι δὲ τις εὐδαίμων δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἐπάνανγκες νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐνώπιόν του ἀτελεύτητον ὀρίζοντα καὶ νὰ ζῆ ἐν αἰωνίᾳ ἐκστάσει. Ἄν δὲ ἡ κοιλάς τῆς Σαβίνης δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰ τερπινοτάτα μέρη, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω κατελέξαμεν, εἶναι οὐδὲν ἦττον τόπος διαμονῆς ἰκανῶς εὐάρεστος, δι' ἐκείνους τοῦλάχιστον, οἵτινες δὲν εἶναι ὑπερβολικοὶ εἰς τὰς κρίσεις καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας των· ἀφίνω δὲ ὅτι πολλὰ πράγματα πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐκεῖ μεταβληθῇ ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων. Τὰ ἄλλοτε βαθύδενδρα ὄρη εἶναι τῶρα ὀλόγυμα καὶ ξηρά, ἵνα δὲ διὰ τῆς φαντασίας λάβω ἔννοιαν περὶ τοῦ ὁποῖα ποτε θὰ ἦσαν, φαντάζομαι ἐκεῖ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο δάσος

τῶν πρατίνων δρυῶν, τὸ ὁποῖον διέρχεται τις πορευόμενος εἰς τὸ sacro speco τοῦ Σουβιάκου· οὔτε ἡ κοιλάς ὁμοιάζει τῶρα πρὸς ὅ,τι ἦτο τὸ πάλαι· ἔχασε τὸ σκίσημα, ὑπερ τόσον ἠγάπα ὁ Ὀράτιος καὶ ὑπερ τῷ ὑπενθύμιζε τὸ ποῦδες τοῦ Τάραντος.

Credas adductum propius frondere Tarentum.

Ἐκεῖνο δ' ὅμως, τὸ ὁποῖον δὲν μεταβλήθη καὶ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ πάλαι ἀπετέλει καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς χαριέστες ἐκείνης θέσεως, εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἡσυχία καὶ σιγὴ καὶ ἡρεμία. Ἀπὸ τῆς Madonna delle case, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, δὲν ἀκούεις ἄλλο παρὰ τὴν ἐξησθενωμένην βοὴν τοῦ χειμάρρου ἀναβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ βᾶθους τῆς κοιλάδος. Ταύτην δ' ἀκριβῶς τὴν ἡσυχίαν ἐπορεύετο νὰ ἀνεύρῃ ἐκεῖ ὁ Ὀράτιος. Διότι ἐτὰ ἔκτακτα θεάματα ῥίπτουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς εἰδός τι ἐκστάσεως, ἣτις τὴν ἐξεγείρει καὶ τὴν ταρασσει, ἡ δὲ τοιαύτη ταραχὴ καὶ ἐξεγερσις ἐπιφέρει ἐπὶ τέλους, ἂν συχνὰ ἐπαναλαμβάνηται, κόπωσιν, τὴν ὁποῖαν ἀδυνατεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ὑπομείνῃ. Δὲν ἤθελε λοιπὸν ὁ ποιητὴς νὰ τὸν ἐλύκῃ πολὺ πρὸς ἑαυτὴν ἢ φύσις καὶ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἑαυτὸν, διὰ τοῦτο δὲ ἤρσκετο εἰς τὸν ἡσυχὸν ἐκεῖνον ὀρίζοντα, ὅπου εὗρισκε σύννοιαν καὶ ἀνάπαυσιν. Ἄν καὶ εὗρισκετο πλησίον τῆς Ῥώμης, ὅπου ἐν ἀνάγκῃ ὁ βραχίγιός του ἡμίονος ἠδύνατο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ¹ νὰ τὸν μεταφέρῃ, ἐνόμιζεν ὅτι ἀπέχετο χίλια μίλια τῆς πόλεως, τοιαύτην δὲ ἀπομόνωσιν οὐδαμοῦ ἠδύνατο ἀλλαχοῦ νὰ εὕρῃ. Ἐν Πραίνεστῳ, ὁσάκις ἐπορεύετο νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ τῆς Τύχης ἵνα ἐκεῖ ἀναγνώσῃ τὸν Ὀμηρον, διέκρινε μακρὰν εἰς τὸν ὀρίζοντα σκιαγραφούμενα τῆς μεγάλης πόλεως τὰ τεῖχη. Ἐν Βαίικαις συνήντα πάν-

¹ Ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ σατύρᾳ, ἐν ἣ διηγῆται τὸ εἰς Ερυντέσιον ταξίδιον του, λέγει ὅτι οἱ ταχύποδες καὶ οἱ βιαστικοὶ ἠδύνατο νὰ διανύσωσι 43 μίλια εἰς μίαν ἡμέραν, αὐτὸς ὅμως, ἐπιθυμῶν τὴν ἡσυχίαν του, ἔκαμα τὸν ὁδὸν εἰς δύο ἡμέρας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν διήγυσε 27 μίλια. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν ἑπαυλιν τῆς Σαβίνης πρέπει νὰ ἦτο ἀπὸ 30 ἕως 32 μίλια, ὅθεν τὸ ταξίδιον ἠδύνατο νὰ γείνῃ εἰς μίαν ἡμέραν. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ὁ Ὀράτιος, ὅστις δὲν ἠγάπα νὰ κουράζηται ἐκκοιμάτο συχνὰ εἰς τὰ Τίβουρα. Ἐνομίσθη δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς ἵνα μὴ καταλύῃ εἰς πανδοχεῖον εἶχεν ἀγοράσει ἢ μισθώσει ἐκεῖ μικρὰν οἰκίαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πλουσίων Ῥωμαίων. Διατίθεται μάλιστα ὁ Σουητώνιος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐδαίνουν οἱ ἐν Τίβουροις οἰκίαν, ἣτις δὴθεν ἀνήκε ποτε εἰς τὸν Ὀράτιον. Ἄλλ' ἡ ὑπαρξίς οἰκίας τοῦ Ὀρατίου ἐν Τίβουροις ἐπὶ οὐδενὸς χωρίου τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἰσέεται, ὅταν δὲ λέγῃ ὅτι ἐπανέρχεται εἰς τὰ Τίβουρα ἢ ὅτι τῷ ἀρέσκει ἢ ἐκεῖ διατρίβῃ, πιθανὸν εἶναι ὅτι λαμβάνει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως πρὸς δήλωσιν τῆς ὄλης περιουσίας. Ὁ κ. Camille Jullian ἀπέδειξεν ἐν τοῖς Mélanges d'archéologie et d'histoire, τὰ ὁποῖα δημοσιεύει ἢ ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῇ Σχολῇ, ὅτι τὰ Τίβουρα, ἂν καὶ λατινικῆς ἀρχῆς, ἦσαν ἡ πρωτεύουσα πόλις σαβινικοῦ διαμερίσματος, ἐξ ἣς ἐξήρτατο ἢ περὶ τὴν Βαρίαν χώραν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ὀράτιος λέγῃ Τίβουρα, δυνατὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔννοε τὴν ἑπαυλιν του τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ.

ταχοῦ τοὺς γνωστούς τῆς Ῥώμης νέους πολυτελῶς εὐθυμοῦντας· ὁπουδὴ-
τοτε ἀλλοῦ τέλος πάντων, ἢ διέβλεπε τὴν Ῥώμην ἢ ἐνόμιζεν ὅτι εὐρί-
σκετο αὐτόθι. Μόνον ἀπὸ τῆς Σαβίνης ἦτο ἀπουσα ἡ μεγάλη πόλις, διότι
τίς ἐκ τῶν κομφῶν αὐτῆς νέων εἶχεν ὄρεξιν νὰ κλεισθῆ εἰς ἐρημητήριον
πέραν τῶν Τιβούρων; Ἐκεῖ λοιπὸν εὐρίσκετο τῷ ὄντι μόνος ὁ ποιητής·
«Ἐνταῦθα, λέγει, δὲν ἀνῆκα πλέον εἰς τοὺς ὀχληρούς, ἀφῆκα τὰς φρον-
τίδας καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς πόλεως, ζῶ καὶ βασιλεύω, νίνο et regno».

Δ'.

Ἡ ἔγκυλις τῆς Σαβίνης, ἣτις τόσον κατέχει τόπον ἐν τῷ βίῳ τοῦ
Ῥατίου, ἔχει ὄχι ὀλιγωτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γραμ-
μάτων. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν φίλον τοῦ ὁ Μαικίνας, ἡ
ἡσυχος ἐκείνη οἰκία, μετὰ τὸν κῆπὸν τῆς, μετὰ τὴν πλησίον αὐτῆς πηγὴν καὶ
τὸ μικρὸν τῆς δάσος, εἶχε κατασταθῆ οἶονεὶ τὸ Ἰνδακμα, πρὸς ὃ ἔσχον
πάντοτε ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν αἰώνων οἱ ποιηταί.
Οἱ τῆς Ῥώμης προσεπάθουν ν' ἀποκτήσωσιν ὁμοίον τι καταφύγιον, καθ'
ὃν τρόπον ἀπέκτησεν αὐτὸ ὁ Ῥατίος· ἀπευθύνοντο δηλαδὴ πρὸς τὴν
ἐλευθεριότητα πλουσίων ἀνδρῶν καὶ ἐπειρῶντο νὰ διεγείρωσι διὰ ποιημά-
των τὴν φιλοτιμίαν των. Οὐδεὶς ἐδυσχέραινε τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐ-
στηρὸς Ἰουβενάλιος ἐκήρυττε μεγάλη τῆ φωνῇ ὅτι τὸ μόνον μέλλον τῆς
ποιήσεως εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι ἡ τοῦ ἡγεμόνος προστασία. Τὴν γνώμην ταύ-
την ἔχει καὶ ὁ φίλος τοῦ Μαρτιάλιου, ὅστις μάλιστα διατυπώνει αὐτὴν
εἰς γενικὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐκθέτει ἐν τοῖς ποιήμασί του μετὰ μο-
ναδικῆς ἀφελείας. Εἰς καὶ μόνος, κατ' αὐτόν, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν δύ-
νανται νὰ ἀναφανεῖσι μεγάλοι ποιηταί, ἢ εὐμένεια τῶν ἰσχυρῶν.

Sint Maecenates: non deerunt, Flacce Marones.

Ἄν εἶχε μείνει πτωχὸς ὁ Βεργίλιος, οὐδὲν ἄλλο θὰ παρήγε πλὴν τῶν
Βουκολικῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἔσχε προστάτην ἐλευθέριον, ὅστις δούς εἰς
αὐτόν τὰ ὑλικά μέσα τοῦ ἀνέτως ζῆν, τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὴν
ἐποποιίαν καὶ δὴ ἐποίησε τὴν *Aireiáda*. Ἀλάνθαστος εἶναι ἡ μέθοδος καὶ
τὸ ἀποτέλεσμα ἀσφαλές. Ὁ πτωχὸς Μαρτιάλιος ἠῤῷχετο νὰ ἐφαρμοσθῆ
καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἡ μέθοδος ἐκείνη τοῦ παράγειν ποιητὰς καὶ διὰ
τοῦτο κατέτριψε τὸν βίον ἀλληλοδιαδόχως προσφερόμενος εἰς πάντας
τοὺς δυνατοὺς προστάτας, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πείραμα,
διότι ὁ καιρὸς τῶν Μαικηνῶν ἀνεπιστρέπτει εἶχε παρέλθει.

Ἐπαρξουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἀγανακτοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ταπει-

νώσιν τῶν γραμμάτων· ὅθεν φέγουσι τὸν Μαρτιάλιον καὶ κατκνῶσι νὰ
προσβάλωσι καὶ αὐτὴν τὸν Ὁράτιον. Κατ' ἐπανάληψιν ἐδόθη εἰς αὐτούς
ἡ ἀπόκρισις ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν καλουμένη ταπεινώσις ἄλλο δὲν ἦτο ἢ ἀνάγκη,
ὑπεδείχθη δ' εἰς αὐτούς ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὰ γράμμα-
τα δὲν παρῆγον ἄρτον εἰς τοὺς καλλιεργούντας αὐτά. Μέχρι δηλαδὴ τῆς
ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι κα-
θάρκν ἐννοεῖν περὶ τοῦ τί εἶναι τὸ ὑφ' ἡμῶν καλούμενον δικαίωμα δια-
νοητικῆς ἰδιοκτησίας, εὐθύς δὲ ὡς ἐν βιβλίον ἐδημοσιεύετο, ἐγένετο κτη-
μα κοινὸν καὶ οὐδὲν ἐκόλυε τοὺς κατέχοντας αὐτὸ νὰ τὸ ἀντιγράψωσιν
εἰς ὅσα ἀντίγραφα ἤθελον καὶ νὰ δίδωσιν ἔπειτα αὐτὰ εἰς πώλησιν. Ἡδύ-
νατο μὲν ὁ βιβλιοπώλης νὰ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ συγγραφέως τὸ δικαίωμα
τοῦ νὰ ἐκδώτῃ πρῶτος αὐτὸς τὸ βιβλίον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμίαν εἶχεν ἐγ-
γήνησιν περὶ τῆς διηνεκοῦς ἰδιοκτησίας τοῦ συγγραμματος, ἀφ' οὗ, ὡς εἴ-
πομεν, πᾶς τις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ τὸ δικ-
δίδῃ, ὀλίγιστα ἐπλήρωνε διὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν καὶ τόσα, ὅσα βεβαίως
κατ' οὐδένα τρόπον ἐξήρουν εἰς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας τοῦ συγγραφέως.²
Ἄλλο λοιπὸν καταφύγιον δὲν εἶχον οἱ λόγιοι, ἂν δὲν ἤθελον νὰ ἀποθά-
νωσι τῆς πείνης, ἢ νὰ ἀποτεινῶνται πρὸς τινὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τρόπον
τινὰ νὰ ἐπακτωσιν.

Παρατηρήθη ὡσαύτως ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς τῶρα φεινομένη ἐν τούτῳ ταπει-
νώσις, ἔκαμνε εἰς τοὺς τότε πολὺ ὀλιγωτέραν αἰσθησιν ἕνεκα τοῦ ὑπάρ-
χοντος τότε θεσμοῦ τῆς πελατείας, ὅστις θεσμὸς ἦτο ἀρχαιοτάτος, ἐντι-
μος, σύμφωνος πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ τρόπον τινὰ προστατευό-
μενος καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῶν νόμων. Ὁ πελάτης οὐδόλως
ἠτιμιάζετο ὑπηρετῶν τὸν πάτρωνα καὶ ἀμειβόμενος διὰ τοῦτο ὑπ'
αὐτοῦ, εἰς οὐδένα δὲ ἐφαινετο παράξενον πρᾶγμα τὸ νὰ μισθοδοτῆ ὁ με-
γιστὰν ἢ νὰ βοηθῆ διὰ τῆς ἐν τῇ πολιτεῖᾳ δυνάμεώς του ἢ νὰ τρέφῃ ἐν
τῷ οἴκῳ του τόσους καὶ τόσους ἀνθρώπους, οἵτινες προσήρχοντο καθ' ἐκά-
στην πρωίαν νὰ τὸν χαιρετίσωσιν, τὸν συνάδουον κατὰ τὴν ἐκ τῆς οἰ-
κίας ἔξοδόν του, τὸν ὑπεστήριζον ζητοῦντα ἐν ταῖς ἀρχαιεραῖαις τὰς ψή-
φους τῶν πολιτῶν, τὸν ἐχειροκρότουον ἀγορεύοντα ἢ ὑβρίζον τοὺς ἀντιπά-
λους του. Τί λοιπὸν τὸ παράδοξον ἂν μεταξὺ τοσοῦτων πελατῶν ἀμει-
βομένων εὐρίσκον θέσιν καὶ ποιηταί ὑμνοῦντες τὰ κατορθώματα τοῦ πά-
τρωνος ἢ ἱστορικοὶ ἐγκωμιάζοντες τοὺς προγόνους τοῦ ἢ γραμματικοὶ εἰς

1 Βλέπε μάλιστα ὅτι περὶ τούτου λέγει ὁ Friedlaender ἐν τῇ Ἰστορίᾳ τῶν βω-
ματικῶν ἠθῶν (τόμ. Δ' τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως).

2 Παραπονεῖται ὁ Μαρτιάλιος ὅτι δὲν τῷ ἦτο δυνατόν διὰ τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν
ποιημάτων του κερδῶν νὰ ἀγοράσῃ ἀγρίδιον, ὅπου νὰ δύνηται νὰ κοιμᾶται ἡσυχος (X, 84).
Ἄλλαχοῦ δὲ λέγει ὅτι τὰ ποιήματά του ἐπωλοῦντο καὶ ἀνεγνωσκοντο ἐν Βρετανίᾳ, ἀλλὰ
προσθετεῖ ὅτι τὸ βαλάντιόν του οὐδεμίαν ἠσθάνετο ἐκ τούτου ἀφελείαν· ὅθεν φαίνεται ὅτι οἱ
ἐκεῖ βιβλιοπῶλαι δὲν τὸν ἐπλήρωνον.

αὐτὸν προσφωνοῦντες τὰ ἔργα των ; Ἡ γραμματεία αὐτῆ πελατεία ἦτο λοιπὸν λίαν φυσική καὶ συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν στερέωσιν τῆς δημοτικότητος, ἧς ἀπήλαυεν ὁ πάτριον. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ ἄκομη ὅτι οἱ οὕτως εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων συγγραφεῖς ἦσαν συνήθως ταπεινῆς τάξεως ἄνθρωποι οὐδὲν ἔχοντες κοινωνικὸν οὕτως εἶπεῖν δικαίωμα νὰ ὑψηλοφρονῶσι καὶ νὰ δεικνύωνται ἀκατάδεκτοι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Μαρτιάλιος, ἐπορεύοντο εἰς τὴν Ῥώμην ἐξ ἀπομεμακρυσμένης ἐπαρχίας, ὅπου ἀθλιῶς ἔζων, διὰ νὰ ἐπιδιώξωσι τύχην, ἄλλοι δὲ ἦσαν ἀπελεύθεροι, διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν Ῥώμῃ οἱ λόγιοι καὶ οἱ καλλιτέχναι ἐκ τῶν ἀπελευθέρων καὶ τῶν δούλων συνήθως κατελέγοντο. Οἱ ἔχοντες δούλους, ἐκ κερδοσκοπίας μάλιστα ἀγόμενοι, ἐφρόντιζον εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν νὰ δίδωσιν ἀνωτέραν ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν ἵνα τοὺς πωλῶσιν ἔπειτα ἀντὶ μεγαλύτερου τιμήματος· ἐγίνοντο δὲ οἱ τοιοῦτοι διακεκριμένοι πολλάκις ἄνδρες, διδάσκαλοι μὲν συνηθέστερον ἢ γραμματεῖς, ὅχι σπανίως ὅμως καὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἀξιόλογοι. Ὅταν δ' οὗτοι ἀνεκτων τὴν ἐλευθερίαν των, ἧτις ἀνάκτησις δὲν συνεπέφερε πάντοτε καὶ τὴν ἀπρόκτησιν περιουσίας, ἐξηκολούθουν θεραπεύοντες τοὺς παλαιούς των κυρίου ἢ καὶ ἄλλους δαψιλεῖς πάτρινας, οἵτινες προσεφέροντο νὰ τοὺς προστατεύωσι, ταπεινὴν δ' ἔχοντες τὴν καταγωγὴν, οὐδόλως ἐξέπιπτον οὕτω πρᾶττοντες, ἀπ' ἐναντίας δὲ μάλιστα ἢ πελατεία ἦτο κοινωνικὸς προβιβασμὸς δι' αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας ἐξερχομένους. Οὕτω λοιπὸν οἱ λόγιοι ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὑπῆρξαν οἱ πελάται τῶν πλουσίων χωρὶς τοῦτο νὰ φαίνηται εἰς οὐδένα ὅχι μόνον ἀπρεπές, ἀλλ' οὔτε καὶ παραξένον. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὀργανώθη ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, οἱ ἀπελεύθεροι ἐγένοντο δημόσιοι διδάσκαλοι, ἐπὶ τρεῖς δὲ αἰῶνας, οἱ γραμματικοὶ, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες οἱ διδάσκοντες ἐν ταῖς μεγάλας τῆς αὐτοκρατορίας σχολάς, ἦσαν συγχρόνως ἱστορικοὶ καὶ ποιηταὶ ἀφιερῶντες εἰς τὴν γραμματεῖαν τὰς ὥρας, ἃς ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέρως τὸ δημόσιον αὐτῶν ὑπουργήμα. Ἡ κατάστασις δ' αὕτη ἦτο βεβαίως πολὺ προτιμότερα καὶ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἀλλ' εἶχεν ἄλλα κακὰ, περὶ ὧν δὲν εἶναι τῶρα ἐδῶ ὁ τόπος νὰ εἴπωμεν.

Εὐκόλον εἶναι νὰ νοήσῃ τις ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ πτωχοὶ λόγιοι οἱ ἀναζητοῦντες δυσσεύρετον Μαικήναν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῶσιν εὐδαιμονίαν μεγαλύτεραν τῆς τοῦ Ὁρατίου. Ὅχι μόνον τὸν ἐζήλευον διὰ τὸ δῶρον, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἐν τῇ Σαβίνῃ, ἀλλὰ καὶ ἠπόρουν μὲν μάλιστ' ἀντιβλέποντες αὐτὸν ἐν τόσῃ οἰκειότητι πρὸς τὸν προστάτην του, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶχόν ποτε ἴδει τοιαύτην τύχην. Ὅταν ἐπορεύοντο τὴν πρῶτην νὰ χαιρετίσωσι τὸν προστάτην, ἐκεῖνος μόνον κατεδέχετο νὰ τοὺς ἀνγκυρωίσῃ καὶ νὰ προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτούς. Τοὺς ἄφινε νὰ συνδια-

λέγωνται πρὸς τὸν οἰκονόμον του, ὅστις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις δίνεμε πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἡ ἑπτὰ σιτητερίους τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ πενιχρόν των ἐπίδομα, τὴν sportulam. Ἄν ποτε κατεδέχετο ὁ μεγιστὰν νὰ τοὺς καλέσῃ εἰς τὸ γεῦμα, ἔπραττε τοῦτο μόνον καὶ μόνον ἵνα ταπεινώσῃ αὐτοὺς παντοιοτρόπως, διότι τοὺς ἐκάθιζεν εἰς γωνίαν ἀτιμοτάτην, ὅπου ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν δούλων ἐτυφελιζοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἔβλεπον νὰ διέρχωνται πρὸ αὐτῶν διὰ τοὺς ἐντιμότερους αἰ καρίδες καὶ αἰ μύραιναι καὶ αἰ ὄρνιθες αἰ πυχρεῖαι καὶ πιμελεῖς, μόνον καὶ μετὰ βίβης προσεφέροντο πρὸς αὐτοὺς καρκίνοι τινὲς ἢ κωβιοὶ ἀλιευθέντες παρὰ τοὺς ὄχετους καὶ παχυθέντες ὑπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τοῦ Τιβέρεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν ταπεινοὶ μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ ἦθος μεγαλόφρονες, ἐδυσχεραίνον διὰ τὰς ὕβρεις ταύτας, εἰς ἃς ὅμως κατ' ἐπανάληψιν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ υποβάλλωνται. Ὅσάκις δ' εὕρισκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην δὲν ἠδύναντο οἱ ταλαίπωροι νὰ μὴ ἐνθυμῶνται τὸν Ὁρατίον, ὅστις λόγιος μὲν ὦν καὶ αὐτός, ἀλλ' ὅμως υἱὸς ἀπελευθέρου, ὅχι μόνον παρεκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πανισχύρου φίλου τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου σχέσεις διήγε πρὸς τὸν Μαικήναν σχεδὸν ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Τοῦτο διήγειρε τὸν θυμασμὸν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε βχθμηδὸν εἶχε μετὰ τῶν λογίων διαμορφωθῆ οἰονεῖ τις μυθικὴ παράδοσις περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὸν Μαικήναν καὶ ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε εἶχε τι διαταράξει τὸν ἤρεμον ἐκεῖνον βίον, ὅτι ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ἀδιαλείπτως ὁ ὑπουργὸς τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ ποιητὴς ἀγῶνα ἐλευθεριότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τοῦ μὲν ἀκαταπαύστως δίδοντος, τοῦ δὲ αἰωνίως εὐγνωμονοῦντος, ἐν ᾧ περὶ αὐτοὺς πᾶσα τῆς Ῥώμης ἡ κοινωνία ἐξίστατο ἐνώπιον τῆς συγκινητικῆς ἐκείνης εἰκόνας.

Καὶ ὅμως ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι κατὰ πάντα ὁμοία πρὸς τὴν παράδοσιν ἢ πραγματικότης εἶναι ἴσως ὀλιγώτερον ἀμώμητος, εἶναι ὅμως διδακτικώτερον, πάντως δὲ ἐντιμότερον διὰ τὸν Ὁρατίον. Ὅταν οἱ σύγχρονοι συνέχαιρον αὐτῷ διὰ τὴν τύχην, ἣν εἶχε λάβει τοῦ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν φιλίαν τοῦ Μαικήνα, ἀπεκρίνετο ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε συμβῆ ἐκ τύχης. Τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν θὰ ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ καὶ εἰς τοὺς λογίους τοῦ ἐπομένου αἰῶνος, οἵτινες ἀπέδιδον τὴν θέσιν, ἣν ὁ Ὁρατίος εἶχε καταλάβει ἐν τάξει κοινωνικῇ πολὺ ἀνωτέρα ἐκείνης, ἐν ᾗ εἶχε γεννηθῆ, μόνον καὶ μόνον εἰς τύχην ἣν ἔσχε τοῦ νὰ βιώσῃ ἐν τῷ μέσῳ ἀνθρώπων εὐνοικῶς διακειμένων πρὸς τὰ γράμματα καὶ τιμῶντων αὐτὰ τε καὶ τοὺς λογίους. Διότι οἱ ταῦτα νομίζοντες ἠπατώντο ἢ θέσις ἐκείνη κατελήφθη καὶ κατεκτήθη διὰ μεγάλων ἀγῶνων, διετηρήθη δ' ἐν αὐτῇ ἐντίμως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς χάρις εἰς τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ, τὴν ἐχρεώσται λοιπὸν ὅχι εἰς τὴν τυφλὴν τύχην, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ

μόνον καὶ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ εἴπῃ, κατὰ τὴν περίφημον λόγιον τοῦ πηλαίου Ἀππίου Κλαυδίου, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς τύχης του. Ἦκουσα πολλάκις αὐστηροὺς ἠθικολόγους νὰ ψέγωσι τὸν Ὀράτιον καὶ νὰ λέγωσι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο εὐτελής τις καὶ δουλικὸς ἄνθρωπος, ὁ Βυελὲ μάλιστα ἐκήρυξέ ποτε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξορίσωμεν ἐκ τῶν ἡμετέρων σχολείων τὸν ποιητὴν διότι ἐξ αὐτοῦ μόνον πονηρὰ μαθήματα διδάσκειται ἢ νεότης. Ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄρα πλέον ἀνάγκη ἢ νεότης; νὰ διδαχθῇ τὸ πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος εὐτυχῆτως νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ δυσχεροῦς θέσεως, νὰ ζῇ μετὰ τῶν ἀνωτέρων του χωρὶς νὰ ἐξευτελίξῃται, νὰ καθιστᾷ εὐπρόσδεκτον εἰς πάντας τὴν ἰδίαν του ἐλευθερίαν, νὰ ἐκλέγῃ πέλος, μεταξὺ τῆς σκαιᾶς τρυφύτης καὶ τῆς ἀτιμωτικῆς ὑπείξεως, τὴν πρέπουσαν ἐκείνῃ ὁδὸν τῆς ἐπιδεξίου φιλοφροσύνης, ἧς πάντες ἔχουσιν ἀνάγκη ἐν τῷ βίῳ;

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἡ μεταξὺ Μαικήνας καὶ Ὀρατίου σχέσις ἦτο ὅπως γαληνιαία καὶ ἀπηλλαγμένη τρικυμιῶν. Αἱ τρυφερόταται καὶ ἐγκαρδιώταται φιλικίαι εἶναι συγχρόνως καὶ αἱ λεπτόταται, ἐν αὐταῖς δὲ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ παράγει ἐπαισητότατα ἀποτελέσματα. Αἱ ψυχαὶ ὅταν μάλιστα πλησιάζωσι πρὸς ἀλλήλας τότε καὶ εὐκολώτερον συγχρούονται, μόνον οἱ ἀδιάφοροι δὲν λαμβάνουσιν αἰτίαι νὰ ἐρίζωσιν· ἀπαράβατος δ' εἶναι ὁ ψυχολογικὸς οὗτος νόμος. Ὅσον μεγάλη λοιπὸν καὶ ἂν ἦτο ἡ συμπάθεια ἢ συνδέουσα πρὸς τὸν Ὀράτιον τὸν Μαικήναν, ἀφορμαὶ ἐρίδων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλειπον μεταξὺ τῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Μαικήνας ἦτο ποιητὴς καὶ κακὸς ποιητὴς μάλιστα· οἱ στίχοι του ἄτεχνοι, σκοτεινοὶ καὶ βεβιασμένοι ὄντες ἦσαν ἀρμολιώτατοι νὰ φέρωσιν εἰς ὁρῆν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν ἐγνωσμένην τοῦ Ὀρατίου καλαισθησίαν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Μαικήνας ἔκαμνεν εἰς τὸν Ὀράτιον τὴν τιμὴν νὰ τὸν καλῇ εἰς ἀκρόασιν τῶν ποιημάτων του, τί ἔπρεπε νὰ πράττῃ ὁ Ὀράτιος; Κίνδυνος ἦτο ἂν ἤθελεν ἐλευθέρως νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του, ταπεινωσὶς δὲ καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του, ἂν ἐφάνετο ὅτι ἐπαινεῖ τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ποιήματα. Δὲν ἠξυρόμεν τίνι τρόπῳ ἀπέφυγε τὸν διπλοῦν ἐκείνον σκόπελον, τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ τῶν ποιημάτων ἀναφέρει τὰ στιχογραφήματα τοῦ Μαικήνα, τὸν ὀνομάζει δ' ἀπλῶς doctum καὶ κάμνει μνεῖν μῆξ; του ἐν πεζῷ λόγῳ ἱστορίας, ἣν ἀκόμη ὁ Μαικήνας δὲν εἶχεν ἀρχίσει καὶ ἦν οὐδέποτε πιθανῶς ἐπεράτωσεν, ὅθεν ἠδύνατο χωρὶς πολὺ νὰ ἐκτεθῇ νὰ τὴν ἐπαινῇ. Ἡ συνετὴ δ' αὕτη ἐπιφύλαξις φαίνεται ὅτι δὲν προσέκρουσεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαικήνα, τοῦτο δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο εὐρύης ἄνθρωπος καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς συνήθους μικρολογίας· τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος συγγραφέων, κάμνει δὲ καὶ τιμὴν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς φίλους. Ἐπειτα πλείότερος διὰ τὸν Ὀράτιον κίνδυνος ἦτο ἢ ἀνάμικτος ἐκείνῃ ἐκ μεγιστάτων καὶ λογίων συντροφία, ἧτις συ-

νήρχετο εἰς τὸν Ἡσχυλῖνον. Αἱ δύο δηλαδὴ ἐκεῖναι τάξεις δὲν εἶναι πάντοτε σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας καὶ συχνάκις ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν ὅταν γείνη ἀνάγκη νὰ συμβιωσῶσι. Παρὰ τῷ Μαικήνῃ οἱ λεγόμενοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου ἀνῆκον εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, εἶχον ἐξαιρετὸν καλαισθησίαν, ἐγνωρίζον καὶ εὐλαβοῦντο πάσας τὰς συνθηλαίας, ἦσαν δὲ δοῦλοι τοῦ ἐκάστοτε συρμοῦ καὶ ἐνίοτε μάλιστα ἐξ αὐτῶν προήρχετο ὁ συρμός. Εἰς τοὺς τοιοῦτους λοιπὸν ἀνθρώπους φυσικὰ ἐπήρχετο νὰ ἀστέιζονται ὅταν ἔβλεπον πλησίον τῶν τοῦς λογίους μὴ ὑποβαλλομένους εἰς τὰς καθιερωμένας συνθηλαίας, αἰτινες ἐπικρατοῦσιν αὐστηρότητα ἐπὶ τινὰς μῆνας καὶ ἀποβαίνουσιν ἔπειτα γελοιωδέσταται ἀρχαιοτροπία, ἀφ' οὗ παύσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι τοῦ συρμοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ ἀσυγχώρητον παράπτωμα τὸ ἐπραττοῦν οἱ ταλαιπώροι ποιηταί, ἐνίοτε μάλιστα καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωσι. Δὲν ὑπήκουον πάντοτε εἰς τοὺς κανόνες, οὗς ὁ Μαικήνας εἶχε διαγράψει, ἐν τῷ βιβλίῳ του περὶ τῆς ἑαυτοῦ σελῆς (de cultu suo) καὶ ἐπορεύοντο πρὸς αὐτὸν κακῶς· ἐκτενισμένοι, κακῶς ὑποδεδεμένοι, ἀναρμόστως ἐνδεδυμένοι· ἐρόρουν τετραμμένα τὰ ἐσωτερικὰ ἰμάτια ὑπὸ καινουργῆ χιτῶνα, οὐδαμῶς δ' ἐφρόντιζον περὶ τῆς καταλλήλου διατάξεως τῶν πτυχῶν τῆς τηβέννου. Βλέποντες αὐτοὺς εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐγέλων οἱ ἄλλοι καὶ μετ' αὐτῶν βέβαια καὶ ὁ Μαικήνας. Δὲν πιστεύω οἱ γέλωτες ἐκεῖνοι νὰ ἦσαν πολλοὶ ἐπισθητοὶ εἰς τοὺς διεγειρόντας αὐτούς· ὁ Βεργίλιος, ὅστις ἦτο φύσει ἀπρόσεκτος πρὸς τὰ τοιαῦτα, πιθανὸν εἶναι ὅτι οὐδὲ καὶ ἐνόοι τὰ συμβαίνοντα, ὁ Ὀράτιος δὲ ἔδιδε μὲν πολλὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πικρουργότερος τοῦ φίλου του, ἐξεδικεῖτο ὅταν τῷ ἤρχετο ἡ περίστασις. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἐκεῖνοι πάλιν εἶχον τὰ ἰδικὰ τῶν, ἄτινα δὲν διέφευγον τὸ πνεῦμα τὸ τόσον δὲ καὶ παρατηρητικὸν τοῦ Ὀρατίου. Ὁ κοινωνικὸς δηλαδὴ βίος εἶχε κατκτησῆαι τότε τόσον ἀπικτητικὸς καὶ περιεργος, ὥστε τὰ κατ' αὐτὸν ἦσαν οἶονεὶ ἀναγεγραμμένα ἐν ἰδίῳ κώδιξι καὶ νόμους, τὰ γεύματα μάλιστα εἶχον προσλάβει μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα καὶ ἡ παράθεσις γεύματος ἔθωπεῖτο ὡς τὸ ὕψιστον τῶν ἔργων τοῦ βίου ἐκείνου. Ὁ Βέρρων, ὅστις ἦτο πάντοτε βερὺς καὶ σοβαρὸς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κορυφαία τῶν πραγμάτων, ἐπεχείρησε νὰ ἐκθέσῃ διδακτικῶς τοὺς ὄρους, ὑφ' οὗς δύναται ἐν γεῦμα νὰ θεωρηθῇ τέλειον. Τῷ ὄντι δὲ ἡ τοιαύτη ἐργασία εἶχεν ὑψηλὴν εἰς περιωπὴν πολυπλόκου ἐπιστήμης, ἧς τὰ διδάγματα οἱ περὶ τὸν Μαικήναν ἐνόουον μέχρι κεραίας νὰ εὐλαβοῦνται. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μικρολογήματα τὰ διέσφεν ὁ Ὀράτιος ἐν δυσι σατύρικ· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν μῆξ; δεικνύει τὸν Ἐπικούρειον Κάτιον ἀσχολούμενον περὶ τὴν συναγωγὴν τῶν διδασκῶν ἐκείνων τῆς μαγειρικῆς, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ μῆξ; περιγράφει τὸ γεῦμα τοῦ Νασσηδίου, ὅστις ἦτο ἔξοχος γνώστης περὶ τὴν τέχνην τοῦ ἐττιῶν. Εἶναι ἀστεϊόταται καὶ αἱ δύο εἰκόνες, διότι ὁ μὲν Ἐπικού-

ρειος μᾶς τέρπει διὰ τῆς σοβαρότητος, μεθ' ἧς ἀνκηρύττει τὰ παραγγέλματα του, ὁ δὲ ἄλλος, ὁ beatus, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, μᾶς διεγείρει τὴν ἰλαρότητα ἕνεκα τῆς μικρολόγου μερίμνης, ἣν λαμβάνει ἵνα διατηρήσῃ εἰς τὸν προσήκοντα βαθμὸν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἤδη ὑπόληψίν του καὶ τῶν κωμικῶν ἐμποδίων, ἅτινα ἀκαίρως ἔρχονται νὰ διαταράξωσι τὰ σχέδιά του. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἐκεῖνα τοῦ Ὁρατίου τὰ σκώμματα ἀπέβλεπον εἰς πρόσωπα γνωστά, εἰς φίλους τοῦ Μαικίηνα, ἂν ὄχι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Μαικίηναν ἐνίοτε. Μήπως αὐτὸς δὲν ἐνεψύχωνε τοῦ Νασιδιηνοῦ τὰς ἀσυνεσίας πορευόμενος εἰς τὰ γεύματά του ἢ μήπως δὲν εἶχεν ἐφεύρει ὁ ἴδιος, ἀπραχλάκτα ὅπως ὁ Κάτιος, νέου εἴδους φαγητά, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Πλίνιον, ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐφευρέτου ἦσαν μὲν τοῦ συρμοῦ ἐφ' ὅσον αὐτὸς εἶχε, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ τῷ ἐπιζήσωσιν;

Μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, τὸ ὁμολογῶ, εἶναι ταῦτα τὰ ἀμφισβητήματα, βραδύτερον ὅμως ἐπῆλθον καὶ μεγαλύτεραι δυσχέρειαί καὶ ἐπῆλθον ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Μαικίηνα, διότι τῶν μεγάλων αἰ εὐεργεσίαι εἶναι ἀλύσεις. Δὲν ἠγνόει ταῦτο ὁ Ὁράτιος καὶ τούτου ἕνεκα προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τὰς ἰδικὰς του ὅσον τὸ δυνατόν ἐλαφροτέρας. Πρῶτον μὲν δὲν ἐδέχετο ὅ,τι τῷ προσεφέρετο. Ἐν τῇ ζέσει τῆς φιλίας του, ὁ Μαικίηνας ἐπεθύμει νὰ τῷ δίδει ἐκάστοτε πλεיותרά, ἀλλ' ὁ ποιητῆς μόνον τὴν ἔπαυλιν τῆς Σαβίνης ἐδέχθη λέγων ὅτι ἱκανὸν δῶρον ἦτο ἐκεῖνο καὶ ἴσως καὶ πλεόν τοῦ δέοντος:

Satis superque me benignitas tua
Ditavit.

Ἐδήλωνε μάλιστα καθαρὰ ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ κτῆμα ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ τῷ λείψῃ. «Ἄν ἡ τύχη μοὶ μείνῃ πιστή, τὴν εὐχαριστῶ· ἀλλ' εὐθὺς ἅμα κινήτῃ τὰ πτερὰ τῆς διὰ νὰ φύγῃ ἀπ' ἐμοῦ, θὰ τῇ ἀποδώσω ὅ,τι μοὶ ἔδωκε. Θὰ περιστείλω ἐμυτὸν τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀρκεσθῶ εἰς ἔντιμον πενίαν». Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι ὡς τις ἐκ τῶν προτέρων γνωστοποίησις πρὸς τὸν Μαικίηναν ὅτι ὁ ποιητῆς δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ κτῆμα τὴν ἐλευθερίαν του, ἣν ὑπὲρ πάντων ἄλλο ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾷ. Καὶ εὐρέθη μάλιστα ποτε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ τὰ πράγματα καθαρώτερα. Εἶχεν ἀπέλθει τῆς Ρώμης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ὑποσχόμενος νὰ μείνῃ μόνον τέσσαρας ἢ πέντε ἡμέρας εἰς τὸ κτῆμά του, ἀλλὰ φθάσας ἐκεῖ, τόσον εὐχαριστήθη, ὥστε δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὁλος ὁ αὐγούστος εἶχε παρέλθει καὶ ὁ Ὁράτιος ἦτο ἀκόμη ἀπῶν. Ὁ Μαικίηνας, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνευ αὐτοῦ, ἔκαμε τὰ παράπονά του μετὰ τινος πικρίας, ἴσως δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπεδείκνυσεν ὅτι περιέμενε πλεיותרὰν εὐγνωμοσύνην ἀπὸ τοῦ Ὁρατίου. Δισσώθη εὐτυχῶς ἢ ἀπόκρισις τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἀναντιρρήτως ἐν ἐκ τῶν ἀρίστων του

ἔργων. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περικαλίψῃ τις πλεיותרὰν εὐστάθειαν διὰ πλεיותרὰς προχότητος. Διὰ μέσου εὐαρέστων διηγήσεων καὶ τερπνῶν ἀποφθεγμάτων, ἢ ἀπόφασίς του διαφαίνεται ὅσον ἐνδέχεται καθαρὰ καὶ ἀμετάτρεπτος. Δὲν θὰ ἐπανέλθῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ὡς εἶχεται ὁ Μαικίηνας, δὲν θέλει νὰ ἐκτεθῇ εἰς τοὺς πυρετούς, ἐφ' ὅσον δικρεῖ τὸ φθινόπωρον, πρὸς τούτοις δὲ ἂν φανῆ ὅτι θὰ εἶναι ὄριμος ὁ χειμῶν, ἂν ἢ χιῶν καλύψῃ τὸ Ἄλβανὸν ὄρος, θὰ κταβῆ μᾶλλον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ θὰ κλεισθῇ εἰς τι θερμὸν κκαφυγιον ἵνα ἐκεῖ ἐργασθῇ ἐν ἀνέσει. Μόνον κατὰ τὸ ἔαρ, «μὲ τὴν πρώτην χελιδόνα», θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην. Θέτει λοιπὸν τὸ ὄριον ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν καὶ ἴσως ἐπιτήδεις, ἵνα ἀναγκάτῃ μὲν τοὺς ἄλλους, διὰ τῆς ὀριστικῆς ἐκείνης δοκιμασίας, νὰ εὐλαβῶνται τὴν ἐλευθερίαν του, πεισθῇ δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι θὰ εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ἐξησφαλίσμενος. Ἴνα δὲ τὴν διατηρήσῃ ἀλώβητον εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀποδώτῃ τὰ πάντα, *Cuncta resigno* . . . Ὁ Μαικίηνας ἐνόησε τὸ πρᾶγμα καὶ δὲν ἐπέμεινε πλέον. Ἡ διαγωγή καθ' ὅλου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ ἐπιδειξίκα καὶ ἔντιμος· ἤξευρεν ὅτι ἢ ἀληθῆς φιλίκα προῦποθέτει ἰσότητά τινα μεταξὺ ἐκείνων, οὐς συνδέει, προφυλάττων λοιπὸν ἑαυτὸν ἀπὸ ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων καὶ διασώζων οὕτω καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν του, ὑψοῦτο τρόπον τινὰ μέχρις ἐκείνου, ὅστις τοσαύτας τῷ εἶχεν ἐπιδαψιλεύσει εὐεργεσίας. Οὕτω δὲ μετέβαλεν ὁ Ὁράτιος τὴν φύσιν τῶν σχέσεων, αἵτινες τὸν συνδέον πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἀπὸ προστατευομένου τοῦ Μαικίηνα ἐγένετο φίλος αὐτοῦ. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ τοῦ ἔπειτα αἰῶνος ποιηταὶ δὲν ἐμμήθησαν τὸ παράδειγμά του, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐκολάκνεον μέχρι φορτικότητος τοὺς ἰσχυροὺς των προστατάτας καὶ ἐταπεινοῦντο ὅσον ἠδύνατο πρὸ αὐτῶν. Τί τὸ πικρὰδοξον ἂν ἐκεῖνοι βλέποντες ἑαυτοὺς θεωρουμένους ὡς δεσπότας, μετεχειρίζοντο τοὺς λογιούς ὡς δούλους;

Ε'

Λυπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ Ὁράτιος δὲν μᾶς περιέγραψε λεπτομερῶς ἐν τοῖς ποιήμασί του πῶς διήγεν ὅτε διέτριβεν ἐν τῇ ἐπαύλει του, ἐν ᾧ ἐν πάτῃ ἀκριβεῖα ἠξέυρομεν ἐξ αὐτοῦ πῶς διήρχετο τὰς ἡμέρας του ἐν Ρώμῃ. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι εὐτυχέστατος ἦτο ἐν τῇ ἐπαύλει του. Εὐχαριστεῖτο ἀπολαύων τῆς ἡδονῆς τοῦ νὰ εἶναι ἰδιοκτῆτης· αἰτοῦμαι, ἔλεγεν, ἐν τῇ ἰδίᾳ μου ἐττίχῃ· *ante Larem proprium vescor*. Τὸ νὰ ἔχῃ δὲ ὁ Ρωμαῖος ἐστίαν ἰδίαν καὶ θεοὺς ἐφεστίους, τὸ νὰ ἔχῃ σταθερὰν δικμονὴν ἐν ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ἦτο τὸ μέγιστον εὐτύχημα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ τῷ συμβῆ. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἡδονὴν ἦτο πλεόν ἢ τριακοντούτης ὅτε τὸ πρῶτον τὴν

ἤσθάνθη ὁ Ὀράτιος. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ κτήμα, ὅτε τὸ ἀπέκτησεν ὁ Ὀράτιος, ἦτο πολὺ ἡμελημένον καὶ κατέρρεεν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἢ οἰκίας, ἔπρεπε λοιπὸν καὶ οἰκοδομὴν καὶ φυτεῖαν νὰ ἐπιχειρήτῃ, αἵτινες ὁμῶς ἀσχολίαι ἔχουσιν εὐτυχῶς τὴν τέρψιν τῶν πλειότερον ἀγαπᾷ τις τὸν οἶκόν του ὅταν ὁ ἴδιος τὸν ἔκτισεν ἢ τὸν ἐπεσκεύασε καὶ μᾶλλον προσκολλᾶται πρὸς τὸν ἀγρόν, ὃν ἴδιος ἔχει καλλιεργήσει. Ὅθεν μετὰ χαρᾶς πάντοτε καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν συχνότερον ἐπορεύετο εἰς τὸ κτήμα του, παντοίως λαμβάνων πρὸς τοῦτο προφάσεις, ἄλλοτε μὲν τὸ πολὺ καῦμα, ἄλλοτε δὲ τὸ πολὺ ψῦχος, εἴτε διότι ἐπληθίζον τὰ σάτουρνάλια καὶ ἔμελλεν ἢ πόλις πᾶσα νὰ γείνη ἀνάστας, εἴτε διότι καιρὸς ἦτο νὰ περατώσῃ ποίημά τι, ὑπερ ἀνυπομόνως περιέμενον ὁ Μικιήνας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἐν ἀνέσει νὰ ἐργασθῇ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ὁ θόρυβος τῶν ὁδῶν, αἱ ἐνοχλήσεις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, αἱ καθημεριναὶ ἐπισκέψεις ὀχληρῶν φίλων, αἱ συχναὶ ἀκροάσεις ἐλεεινῶν στιχουργημάτων ἀφήρουν πάντα τὸν πρὸς ἐργασίαν ἀρμόδιον χρόνον; Ἔθετε λοιπὸν ἐν τῷ κιβωτίῳ του τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Μένανδρον, παρελάμβανε τὸ ἡμιτελές του ποίημα καὶ ἀπήρχετο εἰς τὰ Τίβουρα. Ἄλλ' ὅταν ἔφθανεν εἰς τὰ ἡσυχόν του κατάλυμα εὗρισκεν ἄλλας πάλιν ἐργασίας, αἵτινες τὸν ἀπησχόλουν ἀπὸ τῆς μελέτης καὶ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶχεν ἐρχόμενος. Ἐπρεπε δηλαδὴ νὰ συνεννοῖται πρὸς τὸν ἐπιστάτην του, νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἐργάτας, ἐνίοτε καὶ νὰ ἐργάζηται ὁ ἴδιος. Ἀνέσταπτε λοιπὸν τὴν γῆν ἢ μετετόπιζε τοὺς λίθους, ἐν ᾧ ἐγέλων οἱ γείτονες καὶ ἐθόμυζον τὸν ζῆλόν του ἅμα καὶ τὴν ἀνεπιτηδειότητά του.

Rident vicini glebas et saxa meventem.

Τὸ ἐσπέρας εἶχε κεκλημένους εἰς τὴν τράπεζάν του τινὰς ἐκ τῶν περίεργιοκτημένων, ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἀπέχοντας ἀπὸ τῆς κακολογίας καὶ οὐδεμίαν ἔχοντας τάσιν νὰ ὀμιλῶσιν αἰωνίως, ὡς οἱ κομψοῦμενοι τῆς Ῥώμης, περὶ ἵπποδρομιῶν καὶ περὶ θεάτρου. Διελέγοντο περὶ σοβρωτέρων πραγμάτων καὶ ἡ ἀγροτικὴ τῶν σοφία εὐαρέστως ἐξέδηλοῦτο εἰς ἀποφθέγματα καὶ παροιμίας. Εἰς τὰ τοιαῦτα λιτὰ γεύματα εὐχαριστεῖτο πρὸ πάντων ὁ Ὀράτιος διότι ἦσαν ἀπλᾶ καὶ πάσης ἐθιμοτυπίας ἀπηλλαγμένα, οὐδόλω; δ' ἐλαμβάνοντο ἐν αὐτοῖς ὑπ' ὄψιν οἱ γελοιοὶ ἔκεινοι κανόνες, οὓς εἶχε συντάξει ὁ Βάρρων καὶ οὓς τόσον εὐλαβεῖτο ἢ ὑψηλὴ κοινωνία τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ οὐδεὶς ἐξελέγετο συμποσίαρχος ἵνα ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἄλλους πόσα ποτήρια ἔπρεπε νὰ πῶσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἔτρωγε κατὰ τὴν ὁρεξίν ἣν εἶχε καὶ ἔπινεν ὅσον ἐδίψα καὶ ἦσαν θεῖαι, λέγει, αἱ νύκτες ἐκεῖναι καὶ τὰ δεῖπνα. O noctes coenaeque Deum!

Δὲν ἔμενον ὁμῶς πάντοτε οἴκοι, ὅση καὶ ἂν ἦτο ἡ εὐχαρίστησις, ἣν εὗρισκεν ἐκεῖ. Ὁ τακτικώτατος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπεν ἐνίοτε

νὰ διακόπτεται ἡ κανονικότης καὶ μονοτονία τοῦ βίου, συμφώνως πρὸς τὸ παράγγελμα πάλαιος τινος φιλοσόφου, τοῦ Ἀριστοτέλους, νομίζω, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ἡ υἡγία ἀπαιτεῖ ἀπαξ τοῦ μηνὸς νὰ φέρηται τις ἔξω τῆς συνήθους τάξεως. Ἀποδεχόμενος λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην καὶ ὁ Ὀράτιος, ἂν καὶ συνετάτατος, ἐσκεπτετο ὅτι εἶναι ἡδὺ πρᾶγμα νὰ παρεκτρέπηται τις ἐνίοτε, ὅταν τῷ ἐδίδοτο περιστάσις, dulce est desipere in loco. Προχωρούσης βέβαια τῆς ἡλικίας αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἀπέβησαν μὲν σπανιώτερον καὶ ἐλιγώτερον ζωηρά, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυταν ὀλοτελῶς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπορεύετο ὁ Ὀράτιος εἰς τὴν Πρηνέστον ἢ τὰς Βαίτας ἢ τὸν Τάρκντα, τοὺς τόπους δηλαδὴ, οὓς τόσον εἶχεν ἀγαπήσει καὶ τοσάκις ἐπισκεφθῆ ὅταν ἦτο νέος. Ἀπαξ μόνον ἠπίστησε πρὸς τὰς παλαιὰς του συνθηκὰς καὶ ἐπεχείρησε ταξείδιον εἰς τόπους, οἵτινες τῷ ἦσαν ἀγνωστοὶ ἕως τότε. Τῆς ἀλλαγῆς δὲ ταύτης ἡ αἰτία ἦτο ἡ ἐξῆς. Ἰατρός τις Ἕλληνας, ὁ Ἀντώνιος Μούσας, εἶχε θεραπεύσει τὸν Αὐγούστον ἀπὸ βρεΐας νόσου καὶ λίαν ἐπικινδύνου, διὰ τῶν ψυχρῶν λουτρῶν, εὐθύς δὲ ἡ ὑδροθεραπευτικὴ ἔγεινε τοῦ συρμοῦ. Ἀντὶ δὲ νὰ πορεύωνται οἱ ἄνθρωποι ὅπως πρότερον εἰς τὰ θερμὰ λουτρά, ἔσπευδον τῶρα εἰς τὸ Κλούσιον καὶ εἰς τοὺς Γαβίους, εἰς τοὺς τόπους δηλαδὴ ἐκείνους, ὅπου κρύσταλλον ἀνέβλυζεν ἀπὸ τῶν ὀρέων τὸ ὕδωρ. Κατὰ τὸν χειμῶνα λοιπὸν τοῦ ἔτους 730 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἐμυμήθη τοὺς ἄλλους καὶ ὁ Ὀράτιος, καὶ ἀντὶ, ὡς συνήθως, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς Βαίτας, ἀπέστρεψε τὸ ἱππάρχιόν του πρὸς τὸ Σάλερνον καὶ τὴν Οὐελίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ γαμβρὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Αὐγούστου, ὁ Μάρκελλος, ἐνόσησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐκλήθη φυσικὰ πρὸς θεραπείαν τοῦ ὁ Μούσας, ὅστις διέταξε καὶ πάλιν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑδροθεραπευτικῆς μεθόδου, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ χρῆσις τοῦ ψυχροῦ ὕδατος ἢ σώσασα τὸν Αὐγούστον οὐδαμῶς ἐράνη σωστικὴ εἰς τὸν Μάρκελλον ἀποθιζόντα ἐκ τῆς νόσου ἐκεῖνης. Ἐκτοτε πάντες ἤρχισαν νὰ καταλίπωσι πάλιν τὰς ψυχρόλουσις καὶ νὰ ἐπανέρχωνται ὡς καὶ πρότερον εἰς τὰς Βαίτας. Ὅσακις ἔκαμνε τὰ τοιαῦτα ταξείδια ὁ Ὀράτιος, ἐνόει καὶ νὰ μεταβάλῃ δίκαιαν. «Ὅταν, ἔλεγεν, εἶμι εἰς τὸν οἶκόν μου τὰ πάντα με εὐχαριστοῦσιν, ὁ εὐτελής μου οἶνος τῆς Σαβίνης μοὶ φαίνεται ἐξαιρετός, τρώγω δὲ τὰ λαχανίδια τοῦ κήπου μου ἡλειμμένα με χοῖρινον λίπος. Ἄλλ' εὐθύς ἅμα ἐξέλθῳ τοῦ οἴκου μου γίνομαι δυσκολώτερος καὶ τὰ κουκκία με ὄλην τὴν σχέσιν, τὴν ὁποῖαν ἔχουσι πρὸς τὸν Πυθαγόραν δὲν μοὶ ἀρκοῦσι πλέον». Ὅθεν πρὶν ἢ τραπῆ πρὸς τὸ Σάλερνον, ὅπου ὁμῶς δὲν ἦτο ἡ συνήθειά του νὰ πορεύηται, φροντίζει νὰ μάθῃ παρά τινος τῶν φίλων ὁποῖός τις εἶναι ὁ τόπος ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν τροφίμων, ἂν εἶναι εὐκαλὸν νὰ εὗρισκε τις ἐκεῖ ἰχθύς, λαγωούς, κάπρους ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐπανέλθῃ ἐκεῖθεν οἴκαδε παχύς καὶ λιπαρὸς ὡς περ Φαίαιξ, πρὸ πάντων δὲ ἐπιθυμεῖ γὰρ μάθῃ τι πίνουσιν εἰς τὸ Σάλερνον, διότι ἔχει ἀνάγκην γενναίου οἴνου

ἕνα τὸν καταστήσει φιλόλογον, «τῷ δώσῃ δυνάμεις καὶ τὸν ἀναδείξει νεώτερον παρὰ τῆ ἐν Λευκαδίᾳ νεκρᾷ ἐρωμένη του». Ἐφρόντιζε, βλέπετε, περὶ πάντων. Ἐν Βαίᾳς, ἐν Πραϊνέστῳ καὶ ἐν Σαλέρνῳ, ὅπου ἐσύχναζον οὐ τῆς ὑψηλῆς τάξεως ἄνθρωποι, εἰς τὸν Ὀράτιον δὲν ἐπέτρεπον τὰ μέσα του νὰ ἔχη ἰδίαν ἔπαυλιν, κατέλυε λοιπὸν εἰς τὰ συνήθη καταλυτήρια, *deversoria nota*, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πάντοτε ἀνετα καὶ ἀναπαυτικά. Ὁ Σενέκας, πολὺ πλουσιώτερος ὢν τοῦ Ὀρατίου, κατάρκει, ὅταν ἐπορεύετο εἰς τὰς Βαίᾳς, τὸ ἐπάνω πᾶνωμα ἐνὸς δημοσίου βλακνείου καὶ μᾶς περιέγραψε μάλιστα λίαν χαριέντως τοὺς πικροὺς δαίτες θορύβους, οἵτινες ἐκεῖ ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν του. Ὁ Ὀράτιος λοιπὸν, ἐπειδὴ περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐμαρσίαν καὶ ἡσυχίαν, δὲν θὰ παρέτεινε βεβαίως ἐπὶ πολλὴν τὴν ἐν τοῖς καταλύμασιν ἐκείνοις διαμονὴν του, εὐθὺς δ' ἅμα ἤθελε κορεσθῆ ἢ περιέργειά του πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐν τάχει ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἡρεμον καὶ εἰρηνικὴν του κατοικίαν τὴν ἐν ἀγροῖς, τὴν ὁποῖαν θὰ εὗρισκεν ἔτι μᾶλλον θελκτικὴν μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τοὺς κόπους, οὓς ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας εἶχε δοκιμάσει.

Ὁ πρόσθετικῶς ἀναγινώσκων τὰ ποιήματά του παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἀγάπη του ἔθικνε βαθμηδὸν ἀυξάνομένη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετ' ὀλίγων ἐβδομάδων διαμονὴν ἐν αὐτοῖς, ἀρτυρίζετο ἐν τοῖς λογισμοῖς του ἡ ἀνάμνησις τῆς Ῥώμης, διότι βρύνεται μὲν τις τὴν ἐν ταῖς μεγάλας πόλεις διατριβὴν, ὅταν εἶναι ἠναγκασμένος νὰ διαμῆνῃ ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπουσίαν ἀρχίζει καὶ πάλιν νὰ τὴν ἐπιθυμεῖ! — Ὁ δοῦλος τοῦ Ὀρατίου, τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καταχρῶμενος τὴν ἐλευθεροστομίαν τῶν σατουρνάλιων, λέγει τόσας δυσκρέτους ἀληθείας εἰς τὸν κύριόν του, δὲν λησμονεῖ καὶ τοῦτό του τὸ ἐλάττωμα νὰ ψέξη, ὅτι οὐδέποτε εὐχαριστεῖτο εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὗρίσκετο.

Romae rus optas, absentem villicus urbem
Tollis ad astra levis.

Καὶ αὐτὸς δὲ ἀνεγνώριζε τὴν ἰδίαν του ἀστᾶθειαν περὶ τοῦτο καὶ προθύμως ὡμολόγει ὅτι «δὲν ἠγάπα τὴν Ῥώμην εἰμὴ ὅταν εὗρίσκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ ὠνειρεύετο τὰ Τίβουρα εὐθὺς ἅμα ἐπανήρχετο εἰς τὴν Ῥώμην». Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐθεραπεύθη ἀπὸ τῆς κουφότητος ταύτης, ἥτις τόσον τὸν ἠνώχλει, τοῦτο δὲ μᾶς τὸ λέγει ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ, ἣν ἀπευθύνει πρὸς τὸν ἐπιστάτην του καὶ ἐν ἣ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι ἐπάναγκος νὰ ἔχη τις καπηλεῖον εἰς τὴν γειτονίαν του διὰ νὰ εἶναι εὐδαίμων. «Τὸ κατ' ἐμέ, τῷ λέγει, ἠξέυρεις ὅτι τώρα εἶμαι συνεπῆς πρὸς ἐμαυτὸν καὶ ὅτι μετὰ λύπης ἀπομακρύνομαι ἐντεῦθεν ὁσάκις ἀπεχθεῖς ὑποθέσεις μὲ καλοῦσιν εἰς τὴν Ῥώμην». Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι οὕτω πως διέθετε τὰ πράγματά του, ὥστε ἐπὶ πλέον νὰ διατριβῆ ἐν τῇ ἐπαύλει του,

ἠλπίζε δὲ ὅτι θὰ ἤρχετο ποτε ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ τῷ ἦτο δυνατόν διαρκῶς νὰ διαμῆνῃ ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι ἡ ἐκεῖσε διαμονὴ θὰ καθίστανεν εἰς αὐτὸν ἐλαφρότερον τὸ ἄχθος τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας.

Διότι ὁμολογουμένως εἶναι ὁπωσδήποτε βαρὺ τὸ γῆρας καὶ δὲν ἔρχεται μόνον. Πρῶτον μὲν ὅταν ἐπὶ πολὺ παραταθῆ ἡ ζωὴ ἔχει τις τὴν λύπην νὰ βλέπῃ προαποθνήσκοντας πολλοὺς ἐκ τῶν φίλων, οὓς ἔχει ἐν τῷ στικδίῳ τοῦ βίου ἀγαπήσει καὶ ὁ Ὀράτιος ἀπώλεσε τῷ ὄντι τινὰς, πρὸς οὓς ἦτο στενότατα συνδεδεμένος, ἔσχε μάλιστα τὸ ἀτύχημα δέκα ὄλα ἔτη νὰ ἐπιζῆσῃ εἰς τὸν Βεργίλιον καὶ τὸν Τίβουλλον. Πολὺ δὲ βεβαίως θὰ ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, περὶ οὗ ἔλεγεν ὅτι «δὲν ἐγνώρισε ψυχὴν ἀγαθωτέραν τῆς ἰδικῆς του οὔτε ἔσχε ποτὲ καλλίτερον φίλον!» Ἡ μεγάλη δὲ ἐπιτυχία ἢ στέψασα τὸ μετὰ τὸν θάνατόν του δημοσιουθὲν ἔπος κατὰ τὸ ἡμῖς μόνον θὰ παραγόρησε τὸν Ὀράτιον, διότι τὸν ἄνθρωπον θανόντα ἐπόθει οὐδὲν ἦττον ἢ τὸν ποιητήν. Καὶ ὁ Μαικήνας δὲ, ὃν τόσον ἠγάπα οὐκ ὀλίγας τῷ παρέσχε λύπης ἀφορμάς, διότι ὁ πανίσχυρος ἀνὴρ, οὗ πάντες ἐζήλευον τὴν τύχην ἐδυστύχησε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους. Ὅσον καὶ ἂν μεριμνᾷ τις νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀποφεύγων τὰς δυσχερείας τῶν ὑποθέσεων, ἐπιζητῶν τὰς τέρψεις τοῦ βίου, συναθροίζων πλοῦτη, περικυκλούμενος ὑπὸ ἀνδρῶν εὐφυῶν, καθιστῶν εὐχάριν περὶ ἑαυτὸν τὸν βίον διὰ παντοίων τρόπων, ἡ λύπη καὶ τὰ ἀτυχήματα, ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃ διὰ νὰ κλείσῃ εἰς αὐτὰ τὴν εἴσοδον, εὐρίσκουσι τὸ μέσον νὰ ὑπεισδύσωσι. Τὸ δὲ λυπηρότατον εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ Μαικήνας ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ὁ αἴτιος τῆς δυστυχίας του. Διότι αὐτὸς ὁ τόσον συνετὸς καὶ τόσον προνοητικὸς, ἔσχε τὴν ἀνοησίαν νὰ νυμφεσθῆ ἐν προκεχωρημένῃ ἡλικίᾳ γυναῖκα φιλάρεσκον καὶ ἐλαφρὰν καὶ νὰ ἐρασθῆ μάλιστα αὐτῆς ἐμμανῶς. Ἔσχε λοιπὸν φυσικὰ ἀντερραστὰς καὶ ἄλλους καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκατόρα, πρὸς ὃν δὲν ἐτόλμα νὰ ἀποδείξῃ τὴν ζηλοτυπίαν του. Καὶ ἔγεινε λοιπὸν περιγελῶς τῶν Ῥωμαίων ὁ ἀνὴρ, ὅστις τόσον εἶχε γελάσει ἐν τῷ βίῳ του διὰ τὰ κωμικά, ὡς ἐνόμιζεν, ἀτυχήματα τῶν ἄλλων καὶ διήρχετο τὸ λοιπὸν τοῦ βίου πότε μὲν ἀποπέμπων πότε δὲ πάλιν ἀναλαμβάνων τὴν Τερεντίαν εἰς τρόπον, ὥστε ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὁ Σενέκας ὅτι ἑκατοντάκις ἐνυμφεύθη ἂν καὶ μίαν μόνον ἔσχε γυναῖκα. Εἰς τὰς οἰκιακοὺς τούτους περισπασμοὺς προσετέθησαν καὶ τὰ σωματικὰ νοσήματα. Ἡ ὑγεία τοῦ Μαικήνα δὲν ὑπῆρξέ ποτε ἐξαιρετος, ἀλλ' αἰ λυπαὶ καὶ ἡ ἡλικία τὴν κατέστησαν ἔτι χειρόνα, ἀναφέρει δὲ ὁ Πλίνιος ὅτι τρία ὄλα ἔτη εἶχόν ποτε παρέλθει χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ κοιμηθῆ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπέμενε γενναίως τὰς συμφοράς, ἀπηλπίζοντο οἱ φίλοι του καὶ ὁ Ὀράτιος, πρὸς ὃν συχνὰ ἔκαμνε λόγον περὶ τοῦ προσεχοῦς του θανάτου, τῷ ἀπεκρίνετο δι' ὠραίων στίχων «Σὺ, Μαικήνα, νὰ ἀποθάνῃς πρῶτος! σὺ, τὸ ἔρρισμα τῆς τύχης μου καὶ τὸ κόσμημα τοῦ βίου

μου! Ούτε οί θεοί θά τὸ ἐπιτρέψωσιν οὔτε ἐγὼ εἶναι δυνατὸν νὰ συγκατατεθῶ. Ἄν ἡ μοῖρα ἐπισπεύδουσα ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης μου σέ, τὸ ἤμισυ τῆς ὑπάρξεώς μου, τί θά ἐγένετο τὸ ἄλλο ἤμισυ; Τί θά πράξω ἐγὼ τότε μισητὸς ὢν εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον καὶ κατὰ τὸ ἤμισυ μόνον ἐπιζῶν εἰς ἐμαυτὸν»;

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν συγκινήσεων τούτων ἠσθάνετο ὁ Ὀράτιος ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγήρασκε καὶ εἶναι δεινὴ ἡ στιγμή ἐκείνη τοῦ βίου, καθ' ἣν ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται κατὰ πρῶτον ὅτι εὐρίσκειται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸ γῆρας. Ὁ Κικέρων, πλησιάζων πρὸς αὐτό, ἠθέλησεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐπειδὴ εὐρίσκει ἐν παντὶ πράγματι παρηγορίαν συγγράφων, συντάξῃ τὸ de Senectute ἀξιόλογον ἐκεῖνο βιβλίον, ἐν ᾧ προσπαθεῖ νὰ περιβάλῃ διὰ τινος χάριτος τὰ ἔσχατα τοῦ βίου. Αἱ παρηγορίαι, ἃς εἶχε συντάξῃ δὲν τῷ ἐχρειώθησαν, ἀμφίβολον δ' εἶναι ἂν θά τῷ ἐφαίνοντο ἐπαρκεῖς ἐπιστάσης τῆς ὥρας. Ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι ἡ πάντοτε νεάζουσα καὶ ζωηρὰ ἐκείνη διάνοις μετὰ πολλοῦ κόπου ἤθελεν ὑπαχθῆ εἰς τὰς ἀναποφύκτους καταπτώσεις τοῦ γήρατος. Καὶ ὁ Ὀράτιος ὡσπύτως δὲν ἠγάπα τὸ γῆρας καὶ δύσκολον τὸ περιέγραψεν ἐν τῇ *Ποιητικῇ του Τέχνη*. Τόσον δὲ μᾶλλον νομίζω ὅτι θά τὸ ἀπηχθάνετο ὁ ποιητής, ὅσον εἶχεν ἐπέλθει πολὺ πρόωρον εἰς αὐτόν. Εἰς ἐν ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων ἐν οἷς ὀμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, λέγει ὅτι ταχέως ἐλευκάνθησαν αἱ τρίχες του, ὅτι, κατὰ δυστυχίαν, εἶχε πολὺ παχυνοθῆ καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἦτο μικροῦ ἀναστήματος, οὐδαμῶς τῷ ἤρμοζεν ἡ εὐσαρκία. Ὁ Αὐγουστος ἐν τινι ἐπιστολῇ του τὸν παραβάλλει πρὸς τι μέτρον τῶν ῥευστῶν ἦσαν δὲ τὰ μέτρα ἐκεῖνα πολὺ μᾶλλον πλατέα ἢ ὑψηλά. Ἄν δὲ τυχὸν ὁ ποιητῆς ἀμβλυωπῶν πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα τὰ φανερά, ἤθελε τυχὸν νὰ ἀπατήσῃ ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἡλικίας, ὑπῆρχον πολλοί, οἵτινες προθύμως ἀνελάμβανον νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τῆς ἀπάτης καὶ ἐν πρώτοις ὁ θυρωρὸς τῆς Νεαίρας, ὅστις δὲν ἔφινε πλέον τὸν δοῦλόν του νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ ταλαίπωρος Ὀράτιος ὑπέμενε ἀγογγύστως τὴν ὕβριν. «Αἱ τρίχες μου, λέγει, ἤρχισαν νὰ λευκαίνωνται καὶ μὲ διδάσκουσι νὰ μὴ ἔρχωμαι εἰς ἐριδας. Δὲν θά εἶχον τόσην ὑπομονὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀρμητικῆς μου νεότητος, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Πλάγκου». Ἐπειτα αὐτῇ ἡ Νεαίρα δὲν ὑπήκουεν δσάκις τὴν προσεκάλει καὶ ἠναγκάζετο καὶ πάλιν νὰ ὑπαίχῃ ὁ γηράσκων ποιητής, διότι ἐνόησε ἐπὶ τέλος, ὅτι εἶχε δίκαιον ἐκείνη καὶ ὅτι φυσικὸν εἶναι νὰ προτιμᾷ ὁ ἔρωσ τὴν νεότητα.

Abi

Quo blandae juvenum te revocant preces.

γίλιος καὶ Τίβουλλος καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τοῦτο εἶχε γνώμας ὄλως διαφορετοῦς τῶν ἡμετέρων. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἡμεῖς ἔχομεν συνειθίσει, ἀπὸ τοῦ Ἀκμαρτίνου κυρίως, νὰ θεωρῶμεν τὴν μελαγχολίαν ὡς ἀπαρξίτητον στοιχεῖον ποιήσεως, ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας ἐπίστευεν ὅτι ἡ ποίησις ἔχει ἀκριβῶς τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἀποτρέπῃ ἀφ' ἡμῶν τὴν μελαγχολίαν. «Ὁ ὑπὸ τῶν Μουσῶν προστατευόμενος, ἔλεγε, ρίπτει εἰς τοὺς ἀνέμους τὰς φροντίδας καὶ τὰς λύπας. Ἡ φιλοσοφία του τὸν εἶχε διδάξῃ νὰ μὴ ἐπκνίσταται κατὰ τῶν ἀναποφεύτων τοῦ βίου ἀτυχημάτων. «Ὅσον λυπηρὰ καὶ ἀν εἶναι, τὰ καθιστᾷ τις ἐλαφρότερα διὰ τῆς ὑπομονῆς». Ὅθεν ὑπέμενε καρτερικῶς καὶ τὸ γῆρας, διότι οὔτε νὰ τὸ ἀποφύγῃ δύναται τις οὔτε μακρὸν χρόνον νὰ ζῆσῃ χωρὶς νὰ γηράσῃ. Καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν τὸν ἐφόβιζεν ἂν καὶ δὲν ὠμοιάζε πρὸς τοὺς ἀποφεύγοντας νὰ τὸν σκέπτωνται ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας συνεβούλευσεν ὅτι συχνάκις πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀνακαλῶσιν αὐτὸν εἰς τὴν μνήμην. «Μὴ ἔχετε πεποιθήσιν εἰς τὸ μέλλον. Πιστεύετε ὅτι ἡ ἡμέρα ἢ κατὰγούσουσα ὑμᾶς εἶναι ἡ ἔσχατη τῆς ζωῆς σας. Ἡ ἐπαύριον θά ἐπέλθῃ μᾶλλον εὐχάριστος ἂν ἐπέλθῃ ἀνέλπιστος».

Τῷ ὄντι δὲ οὐδαμῶς ὁ Ὀράτιος φαίνεται ἡμερώτερος καὶ δραστηριώτερος καὶ μᾶλλον ἐκυτοῦ κρατῶν ἢ ἐν τοῖς ποιήμασιν τῆς ὠρίμου ἡλικίας του· οἱ σωζόμενοι τελευταῖοι του στίχοι εἶναι ἐξ ὕσων ἔχει γράψῃ οἱ εὐτονώτατοι καὶ ἰλαρώτατοι

Τότε κατ' ἐξοχὴν θά ἦτο εἰς αὐτὸν εὐχάριστος ἡ μικρὰ ἐκείνη κοιλὰς τῆς Σαβίνης. Ὅταν δὲ τις ἐπισκέπτηται τοὺς ὠρικούς ἐκείνους καὶ ἡσύχους τόπους κατανοεῖ ὅτι καταλληλότατοι ἦσαν διὰ νὰ στεγάζωσι τὸ γῆρας τοιοῦτου ἀνδρός. Ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ ὀλίγων ἀρχαίων ὑπηρετῶν, πιστῶν τίνων φίλων καὶ ἐκλεκτῶν βιβλίων πόσον ὠραῖος καὶ ἄλυπος θά διήγετο ὁ βίος! Ἀλλὰ πρέπει νὰ παύσω· ἐπειδὴ οὐδὲν κατέλειπεν ἡμῖν ὁ Ὀράτιος περὶ τῶν τελευταίων του ἐτῶν οὔτε ἄλλο οὐδεὶς ἔγραψέ τι περὶ τούτου, θά ἠναγκάζομαι νὰ εἰκοτολογῶ καὶ πρέπει ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον νὰ εἰκοτολογῇ τις περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Ὀράτιον, ὅστις τὴν ἀλήθειαν κατ' ἐξοχὴν ἠγάπησεν.

Εὐτυχῶς ὁμῶς δὲν ἦτο ὁ Ὀράτιος μελαγχολικὸς ὅπως οἱ φίλοι του Βερ-

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ *

Μετὰ τὰ ἑκατὸν ἐκείνα βήματα, ἡ ὁδὸς καθίστατο ἐπίπεδος· δύο δὲ τοιχίσκοι περιέκλειον αὐτήν, οἷον ὡς χεῖμαρος ἐκ βράχων διὰ περιφραγμάτων κεκλεισμένος· ἀλλ' ἐκ τῶν τοιχίσκων ἐκείνων κατέπιπτον εὐοσμοὶ θάμνοι ἡλιοτρόπιων, ἀμυδροῦ ἰοχρώματος, τοσούτων ὠραίων, ὥστε αἱ χεῖρες μου ἀνήσυχτοι προὔτιθεντο πρὸς λαφυραγωγίαν. Σὺ ὅμως γιγνώσκεις τὰς ἕξεις μου· οὐδέποτε δρέπω τὸ ἀνθος πεδιάδος, τὸν κλαδίσκον κήπου πρὶν ἢ αἰτήσω ἄδειαν παρὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς τε πεδιάδος καὶ τοῦ κήπου. Δὲν εἶνε ἄρα γε καὶ τοῦτο ἡμέτερον καθήκον;

Ἐνόμισα ὅτι ὁ κτήτωρ δὲν θ' ἀπεῖχε· διὸ βελτίστερα ὀλίγον εἰσέτι, εἶδον ὅτι ὁ τοιχίσκος ἤνοιγε διὰ πρασίνων χαμηλῶν ἡμικλείστων κικλιδῶν, δι' οὗ εἰσῆρχετο τις εἰς πεδιάδα δισκορευίων καὶ ἀραβοσίτου. Διάδρομος δριζύμενος ὑπὸ βχνανεῶν ὠδήγει εἰς λιτὸν καὶ κομψὸν οἰκίσκον μετὰ πρασίνης κύγκλιδωτῆς θυρίδος καὶ λευκοφαίων τοίχων.

Πρὸ τῆς οἰκίας εἶδον μικρὰν ἀυλήν, ἐν ἣ ὀρνιθῆς τινες ἀπλήστως ἔτρωγον τὴν τροφήν αὐτῶν, καὶ εἰς ἀπόστασίν τινα παλαιὰν συκῆν, πυκνήν καὶ δροσερὰν σικιὰν παρέχουσαν τῷ εὐπρεπῶς ἐκείνῳ καθαρῷ χώρῳ. Στηριζομένη ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου ὑψώθη ἐπὶ τῶν ἄκρων δακτύλων ἵνα παρατηρήσω, ἐὰν ἐν ὄλῃ ἐκείνῃ τῇ χλόῃ ὑπῆρχε ζῶν τις, ὃν πράγματι πάραυτα ἀνεκάλυψα.

Ἰπὸ τὴν συκῆν ἐκάθητο ἐπὶ ἀχυρίνης ἑδρας, εὐρωστος ἀνὴρ, τὸν κόλπον μόνον διὰ ὑποκαμίσου περιβεβλημένον ἔχων, καὶ πρὸς με τὰ νῶτα ἐστραμμένον. Ἐφάνετο ἀπαύστως ἀτενίζων εἰς τι ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ, ὅπερ δὲν ἠδυνάμην νὰ διακρίνω. Ἐὰν εἶχον ἴδῃ αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, ἤθελον πάραυτα ἐνοήσῃ, ἐὰν ἠδυνάμην νὰ αἰτήσω αὐτῷ ἀνθος· ἀλλ' οὔτε ἐκ τῶν νώτων αὐτοῦ, οὔτε ἐκ τοῦ χρώματος τῶν περισκελίδων του, οὔτε ἐκ τῆς μορφῆς τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ ἠδυνήθην νὰ κρίνω περὶ τῆς φιλοφροσύνης αὐτοῦ· καὶ σημειοῦσα διὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀλεξιηλίου μου ἐπὶ τῆς ἀμμου τῶν δενδροστοιχιῶν πολλὰ Ο, ὅτε μὲν μεγάλα, ὅτε δὲ μικρά, ἤλπίζον ὅτι τὸ ὃν ἐκεῖνο, ὅσον οὐπω ἤθελε μοι δεῖξῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐπομένως ἤθελε μὲ ἴδῃ.

Ἀλλὰ τὰ ἡλιοτρόπια ἐκείνα ἦσαν πολὺ ὠραῖα· καὶ ἐγὼ ἤμην περιχαρῆς καὶ ἀνήσυχος ὡς κορασίς, τοσοῦτον ὁ πρωϊνὸς ἀὴρ καὶ ἡ ἀνωφερῆς ἀνάβλασις μὲ εἶχον φαιδρῆν. Ψελλίζουσα κακῶς πορτογαλλικὰ καὶ διὰ τρεμούσης φωνῆς, ἐτόλμησα ν' ἀπευθύνω εἰς τὰ ἐπίμονα ἐκείνα νῶτα τὸν λόγον.

* Ἴδε σελ. 49, 129, 229, 357, 453, 526.

— Κύριε, συγχωρήσατε . . .

— Τίς εἴσθε; ἠρώτησεν ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιμόνων νώτων καὶ στραφεὶς μὲ παρετήρησε. Εἶχεν ἐπὶ τῶν γονάτων μικρὸν δεκαετὲς κοράσιον, ὅπερ ἐφάνετο κοιμώμενον.

— Κύριε, ὑμεῖς ἔχετε ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου τοῦ κήπου σας, τοσοῦτον εὐοσμα καὶ ὠραῖα ἡλιοτρόπια, ἅτινα μὲ προσείλκυσαν καὶ ἦλθον αἰτήσουσα παρ' ὑμῶν τὴν ἄδειαν, ὅπως συλλέξω τινὰ ἐξ αὐτῶν.

— Κυρία μου εἶνε ὄλα ἰδικὰ σας, ἠγνόουν ὅτι ἦνθησαν· συλλέξατε ὅσα ἐπιθυμεῖτε.

Ἐν τοσοῦτῳ παρετήρουν τὸν τε ἀνδρα ἐκεῖνον καὶ τὸ μικρὸν κοράσιον καὶ ἡ ἐμὴ ἀνήσυχος φαιδρότης ταχέως μετεβάλλετο εἰς μεγίστην λύπην. Ἀνκμφιδόλως εἶχον ἐνώπιόν μου τὴν εἰκόνα μεγάλης δυστυχίας. Ὁ τῶν ἡλιοτρόπιων κτήτωρ ἦτο χωρικός τῆς Μιδέρας, εὐτραφεὶς τοὺς ὄμους ἔχων καὶ τράχηλον πολλῶ φαϊότερον τοῦ φαίου προσώπου του. Δὲν ἔφερε λαϊμοδέτην, καὶ τὸ λίαν ἀνοικτὸν αὐτοῦ ὑποκάμισον ἐδείκνυεν ὅτι ὁ λαϊμὸς ἐκεῖνος οὐδέποτε ἐφοβήθη τὸν ἥλιον. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦτο ἐπίμηκες, ἔχον μελανὴν γενειάδα. Εἶχε δὲ καμπυλόρονα ἀγνήν καὶ ἀγροῖκον ὄψιν, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου καὶ δὴ, ἐπὶ τοῦ μετώπου πλειοτέρας ρυτίδας τῶν τριχῶν τῆς λευκῆς αὐτοῦ κόμης. Ἐφάνετο ἀνὴρ εἰλικρινοῦς εὐφροσύνης καὶ εὐαισθητοῦ καρδίας, φέρων ἐν αὐτῷ τὰ ἔχνη σφοδροῦ καὶ δεινοῦ ἀλγους. Ἀλλ' οὔτε ὁ ἀνθρωπος ἐκεῖνος ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίτῃ τὰς ρυτίδας, αἵτινες ἐκ τῶν δύο ὀφρύων ἀνερχομένων κατὰ τὸ μῆκος βελθείας αὐλακος εὐρισκομένης ἐν τῷ μέτῳ τοῦ μετώπου, ἐκεῖ ἔνθα χωρίζεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ρίς, οὔτε ἡ ἀῦλαξ ὅμως ἐκείνη, οὔτε αἱ θελλῶδεις ἐκεῖναι ρυτίδες ἐμπόδιζον αὐτὸν τοῦ νὰ εἶνε φιλόφρων.

— Καθίτατε, κυρία, ἐπὶ τῆς ἑδρας ταύτης, ἀπηυδῆσατε, αἰσθημάνετε· δὲν ἔχετε ἀσθενὲς στῆθος;

Καὶ ἐφάνετο ὅτι ἤρχιζε νὰ ἐννοεῖ, ὅτι ἔπασχον· ἐπράβνε τὸ ὕφος αὐτοῦ καὶ ἠῦξνε τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ εὐγένειάν του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος μοὶ προσέφερε κενὴν ἑδραν πλησίον τῆς ἰδικῆς του, χωρὶς ὅμως νὰ καταθέσῃ τὴν μικρὰν κόρην, ἣν οἱ εὐρωστοὶ καὶ τριχῶδεις αὐτοῦ βραχίονες, ἐκράτουν ὡς ἀχυρον. Ὅπου βλέπω πάσχοντα, ὅπου ὑποπτεύω ἀλγος, καὶ τοι τοῦτο ἀγνοοῦσα, ἀκουσίως μένω κατακλαμβομένη ὑπὸ ἀκαταμυχήτου ἔλξεως.

— Ναι, καλέ μου κύριε, πάσχω τὸ στῆθος· ἦλθον εἰς Μιδέραν νὰ ἰθῶ· εἶμαι ἐνταῦθα πρὸς ἐνὸς ἔτους καὶ ἐβελτιώθην πολὺ.

— Ὁ ἀνθρωπος ἐκεῖνος βελθίως δὲν θὰ ἤκουσε τὰς τελευταίας ἐμοῦ λέξεις. Διὰ τῆς παλάμης τῆς ἀριστερῆς χειρὸς πλήξας τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ ἐντελῶς καλύψας αὐτὸ ἐφώνησε.

— Ἀχ! κατηραμένη, κατηραμένη νόσος! Πάντοτε καὶ πάνταχοῦ φθισικὴ κοί. Διὰ τὴν ἄρα γε ὁ παντοδύναμος καὶ πάνσοφος Θεὸς ἐπλάσε πνεύμονας

εὐθραυστοτέρους τοῦ ἀπορροφητικοῦ χάρτου. Ὑμεῖς, κυρία μου, θὰ ἰαθῆτε, θὰ ἰαθῆτε βεβαίως, ἀλλ' ἐγώ... ἀλλ' ἐγώ...

Ἄναστενάζων παρετήρει τὸ μικρὸν κοράσιον, ὅπερ καὶ ἐγὼ τότε παρετήρησα. — Ἦτο μὲ τὸ ὑποκάμισον, ὡχρόν, ἰσχνόν, εἶχε λευκὴν κατάλευκον ἐπὶ τοῦ στήθους χεῖρα ἀνυψουμένην καὶ καταβιβάζομένην διὰ τῶν ἐπαλλήλων κινήσεων ἐπωδύνου ἀναπνοῆς.

Εἶχεν ἀγγέλου πρόσωπον, περικλεῖον τὴν καλλονὴν τῆς λατινικῆς καὶ ἀγγλικῆς φυλῆς, ὄλωσ' ὡσεὶδ' ἡ μικρὸν καὶ στρογγυλοειδῆ πώγωνα, ὡς πρῶσινον ἔτι λεπτοκάρυον, ῥοδόχροα χεῖλη, ἀλλὰ ξηρὰ καὶ ἡμίκλειστα, λεπτήν καὶ κομψὴν ῥίνκ, μελανκὲς καὶ πυκνοστάτα; ὄφρυς, μακρὰ καὶ μελανὰ βλέφαρα, κκλύπτοντα καὶ ἀποκαλύπτοντα μελκνοὺς ὀφθαλμοὺς, περιπλανωμένους μετὰ τοῦ λυκαυγοῦς πυρετώδους ὕπνου. Ὅπισθεν τοῦ κεκλιμένου μετώπου ἐπιπτε ξανθὴ πυκνὴ κόμη, μετὰ τινων καστανῶν κεχρυσωμένων καὶ ἐρυθρῶν πλοκάμων, σχηματίζουσα ὀλόκληρον πυξίδα χρωμάτων, αἵτινες ἕνεκα τῆς σπανικῆς καὶ ὠραίας συγχύσεως ἐπὶ μακρὸν προσήλουν τὰ βλέμματα.

— Βλέπετε ἡ Δολορές μου αὕτη εἶνε ἡ τελευταία ἐναπομένουσά μοι καὶ ὠνόμασα αὐτὴν *Dolores*, διότι ἐγεννήθη ἐν θλίψει ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ναί, κυρία μου, ἀπώλεσα τὴν σύζυγον, τρία ἄρρενα καὶ δύο θήλεικ ἐκ φθίσεως. Καὶ ἐγὼ, προσέθηκε, μειδιῶν μετὰ σκληροῦ ὕφους δὲν δύναμαι ν' ἀποστείλω τὰ τέκνα μου εἰς Μαδέραν, ἵνα ἰαθῶσιν· ἡμεῖς γεννώμεθα ἐν Μαδέρα, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκωμεν ἐπ' ἕτης ἐν αὐτῇ.

Τότε αἶφνης ἡ Δολορές ἀφυπνισθεῖσα ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ πατρὸς καὶ ἤρχισε νὰ βῆχη' τοσοῦτον ὅμως ἰσχυρῶς ἔβηχεν, ὥστε αἱ μὲν πνευμαὶ τῆς κάθιδροι καὶ πορφυρόεσσα κατέστησαν, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ δακρυροῦντες.

— Βλέπετε, βλέπετε καὶ αὐτὴ θὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην. Φεῦ! ἀτυχία, ὦ ἀτυχία!

Τὸ ἄλλος ὅμως ἐκεῖνο ἦτο σφοδρὸν, μὴ δυνάμενον οὐδὲ εἰς ἀγανάκτησιν νὰ τραπῆ, καὶ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ, κύπτων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀγγελικοῦ ἐκεῖνου προσώπου, ἐφίλει καὶ ἐκαποντάκις κατεφίλει αὐτό· ὅτε ὅμως ἀνήγειρε τὴν κεφαλὴν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἐρυθροὶ καὶ ἐξωγκωμένοι ἐκ τῶν δακρύων.

— Εἶμαι ἄγροικος χωρικός, ἀνατραφεὶς γὰ φυτεῦω ἀμπέλου καὶ γεώμηλα· πρὸ εἴκοσιν ὅμως ἐτῶν δὲν ἔχω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου εἰμὴ πάσχοντα καὶ θνήσκοντα, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἡ καρδίκα (ἔχων τὴν τριχῶδη πυγμὴν λίαν συνετριγμένην ἐπληττε τὴν καρδίαν, ὥστε ἀντήχει τὸ στήθος) δὲν μοὶ ἀπελιθώθη, κλαίω καὶ ἐγὼ ἀκόμη.

— Φίλτατε κύριε, εἰσθε ἀτυχῆς, ἀλλ' ἡ Δολορές θὰ ἰαθῇ. Ἐν οἰκογε-

νεῖχ φθισικῶν, δὲν ἀποθνήσκουσιν ὅλοι. Καὶ ἐγὼ εἶχον ἀδελφὰς καὶ ἀδελφούς τὸν ἀριθμὸν ἕνδεκα καὶ ἄπαντες ἐτελεύτησαν φθισικοί· ἀλλ' ἐγὼ ἄγω τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος καὶ ἔτι ζῶ, καὶ διανοοῦμαι νὰ ἰαθῶ. Ἡ Δολορές θὰ εἶνε πάντοτε λεπτοφυῆς, ἔχουσα συχνάκις βῆχα, ἀλλὰ θὰ ἰαθῇ, βεβαίως θὰ ἰαθῇ.

— Τοῦτα ἐλπίζω καὶ ἐγὼ. Θὰ ἦτο μεγάλη σκληρότης νὰ μὲ ἀφήσῃ μόνον. Ἐὰν ἔμελλον νὰ ἐνταφιάσω καὶ αὐτὴν, ἤθελον πυρπολήσῃ τὴν οἰκίαν μου καὶ ἤθελον ἐπιβιβασθῇ ὡς ναύτης τοῦ πρώτου ἀναχωροῦντος πλοῦ τοῦ διὰ τὴν Ἀμερικὴν, διὰ τὴν Πορτογαλίαν, διὰ τὸν διάβολον... συγχωρήσατέ με, κυρία.

— Ἀλλὰ πῶς τοῦτο; ἐγεννήθητε ἐν χώρᾳ, ἐν ἣ ἡ φθίσις εἶνε σπάνια, καὶ ἰδίως μετὰ τῶν εὐπόρων, καὶ ὅμως εἴθε τοσοῦτον ἀτυχῆς;

— Εἶνε ἀλγεινὴ ἡ ἱστορία μου, καὶ διηγοῦμαι αὐτὴν τοῖς παῖσιν, ἵνα διδαχθῇ ὁ δυνάμενος ἔτι νὰ ἐπωρελῆθῃ τοῦ μαθήματος τούτου. Εἰσθε νυμφευμένη;

— Ὅχι.

— Λοιπὸν καὶ εἰς ὕμᾳς ἡ ἱστορία μου δύναται ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος. — Ὑμεῖς ἔχετε ἀσθενὲς στήθος, καὶ τοσοῦτον ἐράτμιον ἦθος, ὥστε πάραυτα ἠνοιάζετε τὰς πύλας τῆς καρδίκας, αἵτινες διαμένουσιν ἐν ἐμοὶ κεκλεισμέναι ἐπὶ ἡμέρας, ἐβδομάδας καὶ μῆνας. Συχνάκις διακίμενω οἴκοι μόνος, πάντη μόνος, περίλυπος· περιπατῶ ἐπὶ τῶν μεμονωμένων δωματίων κατὰ τῶν τῆν Δολορές μου διὰ τῆς χειρὸς, ἀλλὰ συχνότερον ἐν ταῖς ἀγκάλαις. Ἡ οἰκία ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι δωματίων, ὄντων ἀπάντων κενῶν, πλην ἐνός, ἐν ᾧ κοιμῶμαι, ζῶ, καὶ τρώω μετὰ τῆς θυγατρὸς μου. Ἐννοεῖτε λοιπὸν ἐν ποίᾳ ἐρήμῳ ζῶ. Καὶ μεγάλως ἀνακουφίζομαι, δασάκις εὐρίσκω ἀνθρώπων, ὡς ὑμεῖς, πρὸς δὲν νὰ λέγω τὰ δεινὰ μου.

Εἶμαι τεσσαρακοντούτης, μόλις τεσσαρακοντούτης, καὶ ὅμως ἡ μὲν κόμη μου εἶνε κατάλευκος, τὸ δὲ πρόσωπον κατερρυτιδωμένον καὶ ἄπαντες μὲ θεωροῦσι πεντηκοντούτην ἢ καὶ τι πλείοτερον. Δὲν ἀπορῶ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπλήττομαι ὅτι ζῶ εἰσέτι· βεβαίως ἡ Δολορές μου δὲν μὲ ἀρνεῖται ν' ἀποθάνω. Καὶ ἐγὼ ἐπ' ἕτης ὑπῆρχα εἰκοσαέτης καὶ ἐγὼ ἐπ' ἕτης ἵππευον ἐπὶ τοῦ ὀρητικωτέρου τῶν τῆς Μαδέρας ἵππων, καὶ χωρὶς νὰ τὸν ἐπιστάτω, ἀσμένως ὄρμων καλπάζων ἐπὶ τῶν μᾶλλον δυσβάτων ὁδῶν, ταχέως τὰς κατωφερεῖς κἀτερχόμενος, τὴν μὲν μίαν ῥωμκλέην χεῖρα ἐπὶ τῆς χαίτης ἔχων, τὴν δὲ ἑτέραν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς, πάντοτε ὅμως βέβαιος ὢν, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον ἀποσπασθῇ τοῦ ἵππου μου, εὐηρεστούμην αἰσθανόμενος ἰλλιγιῶν, περὶ ἐμὲ ἀέρα, δὲ ἠνώρθου τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου καὶ ἐσύριζεν εἰς τὰ ὦτά μου. Εἶχον τοσοῦτον ῥωμκλέους βραχιόνας, ὥστε πλέον ἢ ἀπαξ ἀπέσπων τὴν σκαπάνην ἐκ τῶν χειρῶν τῶν γεωργῶν τοῦ πατρὸς μου καὶ ἤρχιζον βαθέως καὶ ἰσχυρῶς σκάπτων, μέχρις οὐ ἤσθανόμην τὸν ἰδρῶτα ῥέοντα

ποταμηδὸν κατὰ μῆκος τῶν ὤμων μέχρι τοῦ θερμοτάτου στήθους. Ἡγάπων καὶ ἐγώ, ὡς ὁ πατήρ μου, ἐμπαθῶς τὰς πεδιάδας· πόθος μου ἦτο νὰ μὲνω μετὰ τῶν ἀγρῶν τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῆς σκιάς τῶν δαφνῶν. Οὐδέποτε ἐνητένιζον εἰς τὰς γυναῖκας, διότι τὸ ἔρᾶν, ἐφαίνετό μοι κωμικόν. Οἱ μῦς μου ἐπύρεσσον πρὸς ἀδιάκοπον κίνησιν, τὸ στήθος μου ἐφλέγετο ν' ἀναπνεύτῃ τὸν καθαρώτερον ἀέρα καὶ δὴ ἐν ὑπαίθρῳ· ἀπαντα τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς νήσου εἶδον τοὺς πόδας μου· ἐναπομένουσι δὲ καὶ κρημνοὶ τινες, οὓς ἐγὼ μόνον καὶ ὁ ἀετὸς ἐπατήσαμεν. Ὁ ἔρως μοι ἐπέπεσεν ὡς κεραυνός, ὡς τηλεβόλου σφαῖρα, πλήττουσα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στήθους.

Ἡμέραν τινὰ μετέβην εἰς Φουγκάλην καὶ περιεπάτων ἐπὶ τῆς προκυμίας τοῦ λιμένος περιμένων φίλον, μεθ' οὗ ἔμελλον νὰ ἐπιβιβασθῶ διὰ Πόρτο-Σάντο. Προϋτιθέμην νὰ θηρεύσω κονίλους. Ἀδημόνως περιέμενον τὸν βραδύνοντά με φίλον, ὅτε αἴφνης ἐνώπιόν μου βλέπω ἀμαξιδίον, ἐν ᾧ ἔκειτο ὠχροτάτη κυρία, ἣν ἐὰν δὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς, ἤθελον ἐκλάβῃ ὡς νεκράν. Ὅπισθεν τοῦ ἀμαξιδίου ἴστατο εὐειδестаτὴ νεκρὴ, ὠθοῦσα αὐτὴ, καὶ ἤτις συχνάκις φιλοστόργως ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν ἀτυχῆ ἡμιθανῆ κυρίαν τί ἐπεθύμει.

Ἡ νεκρὴ αὕτη ἦτο θαλαμηπόλος, ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδόλως ἐφρόντιζον· ἐκεῖνο ὅπερ ἐνθυμούμαι εἶνε ὅτι ἠσθάνθη ἐμαυτὸν εὐτυχέστατον ἐνατενίτας μόνον εἰς αὐτήν· καὶ τοσοῦτον κατεθέλθη ὑπὸ τῶν γλαυκῶν ὀφθαλμῶν, τῆς πυκνῆς ζανθῆς κόμης καὶ τῆς ῥοδίνης χροιάς αὐτῆς, ὥστε ὅταν ὁ φίλος ἦλθεν ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, ἀνὰ χεῖρας τὸ πυροβόλον ἔχων, εἶπον αὐτῷ ὅτι δὲν ἀνεχώρουν διὰ Πόρτο Σάντο.

Καὶ αὕτη ἦτο ἡ πρώτη γυνή, ἣν ποτε κατὰ πρόσωπον εἶδον, ἀλλὰ πάραυτα μοι ἐφάνη, ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ ζήσω ἀνευ αὐτῆς, ὁ δὲ ἔρως μου τοσοῦτον σφοδρὸς καὶ μεταδοτικὸς ἀπέβη, ὥστε μετὰ ὀκτῶ ἡμέρας καὶ ἡ Γεσὴ ἠσθάνετο τὸν αὐτὸν πρὸς ἐμὲ ἔρωτα.

Ναὶ μὲν αὕτη ἦτο θαλαμηπόλος, ἀλλ' ἐλάλει τρεῖς γλώσσας, ἀνεγίνωσκε πολὺ, καὶ ἔγραφεν· εἶχεν τρυφερωτάτην καρδίαν καὶ ὑπερβαλλόντως ἠγάπα τὴν συνδιάγουσαν αὐτῇ κυρίαν. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἡ φθίσις δὲν εἶνε μολυσματικὴ, ἀλλ' ἐγὼ γινώσκω ὅτι ἡ Γεσὴ μου ἡ τοσοῦτον εὐμορφος καὶ ὡς ῥόδον ἀνθηρὰ ἔλαβε τὴν νόσον παρὰ τῆς κυρίας αὐτῆς· ὅτε δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἔμελλον νὰ νυμφευθῶ τὴν Γεσὴν, αὕτη κατελήφθη ὑπὸ νόσου, κληθείσης βρογχίτιδος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τῆς Φουγκάλης, ἀλλ' ἤτις ἐπὶ τέλους δὲν ἦτο εἰμὴ καθαρὰ φθίσις. Ἐπὶ δύο μῆνας διετέλεσε πάσχουσα, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνερώνας· ἔτρωγε, περιεπάτει, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος, οὐδέποτε ἀπῆλλαγμένη βηχός, ἰσχνή, κάτισχνος.

Καὶ ὁμῶς ἡ Γεσὴ ἦτο εὐθυμὸς καὶ μοι ἔλεγε ὅτι ἦτο ἰσχνὴ ἕνεκα τοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτος αὐτῆς, καὶ ὅτι μετὰ τὸν γάμον ἤθελεν ἰαθῆ. Ὁ πατήρ μου συνεχῶς μοι ἔλεγε: «Σεβαστιανέ, Σεβαστιανέ, ἡ γυνὴ αὕτη δὲν εἶνε

διὰ σέ· εἶνε λίαν ἀδύνατος, ταχέως θ' ἀπολέσῃ αὐτὴν καὶ θὰ ἀποκτήσῃς ἀσθενῆ τέκνα. Σεβαστιανέ, ὕπαγε εἰς τὸν ἐν Λισβώνῃ θεῖόν σου, λησιμόνησον τὴν Γεσὴν· ἐγὼ δεκάκις ἠράσθην πρὶν ἢ νυμφευθῶ τὴν μητέρα σου καὶ σὺ νὰ νυμφευθῇς τὴν πρώτην τυχοῦσάν σου γυναῖκα;

Ὁ πατήρ μου ὀρθῶς ἐφρόνει, ἀλλ' οὐδεὶς ἰατρὸς μὲ ἀπέτρεψε τοῦ γάμου ἐκείνου· ἀλλὰ κατὰ τί ὠφελούσιν οἱ ἰατροί; Χρησιμεύουσιν ἵνα βασανίζωσι τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐν ὑγείᾳ τοὺς ὑγιεῖς.

Ἡγχαπῶμεν τοσοῦτον ἀλλήλους! Ἐνυμφεύθημεν ἡ Γεσὴ μετ' ὀλίγον ἦτο ἔγκυος καὶ διαρκούσης τῆς καταστάσεως ταύτης, ἡ βῆξ ἔπαυσε καὶ μικρὸν ἐπάχυνε· ἐγὼ ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ὡς τὸν εὐτυχέστατον ἀπάντων· ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ τοκετοῦ ὁ βίος τῆς ἔκτοτε κατέστη βραδεία ἀγωνία, καὶ ἐγὼ ἀμαθῆς ὡς κτήνος, κατὰ πάσαν κύσιν ὑπελάμβανον αὐτὴν βελτιωθεῖσαν καὶ εἶχον νέα τέκνα. Οὐδεὶς ποτε ἰατρὸς, μοι εἶπεν, ὅτι ἐν ἐκάστῳ τοκετῷ ἡ σύζυγός μου ἦτο ἀσθενεστέρα ἢ πρότερον, καὶ ὅτι ἕκαστον τέκνον ὤθει αὐτὴν πρὸς τὸν τάφον.

Τὸ καλὸν τῆς Μαδέρας κλίμα ἐτήρησεν αὐτὴν ζῶσαν ἐπὶ ὀκταετίαν· ἐν Ἀγγλίᾳ ἤθελεν ἀποθάνῃ ἐν διαστήματι μηνῶν τινῶν. Ὁ οὐρανὸς τῆς ἡμετέρας νήσου παρέσχεν αὐτῇ μακρὰν καὶ ἀλγεινὴν ἀγωνίαν.

Καὶ οὐ μόνον ἀπώλεσα τὴν Γεσὴν μου, ἀλλὰ καὶ ἀπαντα τὰ τέκνα μου. Ἀπαντα ὠμοιάζον πρὸς τὴν μητέρα των· οὐδὲν τούτων παρέλαβε τοὺς ὤμους μου, τοὺς ἐκ σιδήρου πνεύμονάς μου. Ἐὰν τὰ εἴχατε ἴδῃ! Ὅποσον ἦσαν εὐμορφά! Ἦσαν ἀπαντα, ὡς ἡ Δολορὴ καὶ τινὰ ἔτι εὐμορφότερα, ξανθὰ, ῥόδινα, εὐφρέστερα καὶ ἀξιεράστα. Πρὸ εἴκοσι ἡδὴ ἐτῶν ἐνυμφεύθη, καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὀλόκληρον ἡ οἰκία μου διετέλεσε νοσοκομεῖον καὶ νεκροταφεῖον. Ἐχρησίμευσεν ὡς νοσοκόμος τῇ Γεσῇ, τῷ Μιχαήλ, τῷ Σεβαστιανῷ, τῷ Ἀντωνίῳ, τῇ Ἐλίξᾳ, τῇ Ρουβίνῃ, καὶ ἀπαντας, κυρίαν μου, ἔθαψα.

Καὶ ἐννοεῖτε τί εἶνε, νὰ ἔχη τις ἡμιθανῆ κλινῆρον υἱόν, καὶ ἕτερον πτύοντα αἶμα ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου κατκακλινόμενον, διότι στερεῖται δυνάμεως νὰ κινηθῇ; Ἐννοεῖτε ὅποσον εἶνε δεῖνὸν νὰ μεταδῶσιν τις εἰς τὴν τράπεζαν καὶ περίφοβος νὰ διακρίνῃ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν τέκνων αὐτοῦ τὰ πρῶτα ἔχνη τῆς ἀπαισίου νόσου; Καὶ ἐννοεῖτε τί ἔστι νὰ ἐξυπᾶ τις τὴν νύκτα, καὶ αἴφνης νὰκούῃ βήχοντα τὸν εὐρωστώτερον τῶν υἱῶν σας, ἐκεῖνον, ὅστις ἐφαίνετο, ὅτι ἤθελε διαφύγῃ τὴν κοινὴν τύχην; Ἐννοεῖτε τί ἔστι νὰ περιφέρεται τις τὴν πρωτὴν ἀπὸ κλίνης εἰς κλινὴν καὶ νὰ βλέπῃ τὰς ἐρυθρὰς κηλίδας, ἃς ὁ αἱματόφυκτος σίελος τέκνου σας κατέλιπεν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου κατὰ τὴν δυσχερῆ τῆς νυκτὸς ἀναπνοῆν; Καὶ ἐννοεῖτε τί ἔστι νὰ ζῆ τις μετὰ τῆς ἀγωνίας τῶν ζώντων καὶ τῆς ἀγωνίας τῶν ἡμιθανῶν, καὶ νὰ ἀναγκάζεται νὰ μειδιᾷ πρὸς καθισύχασι τῶν ἐντρόμων τέκνων, καὶ νὰ ψεύδεται οὐ μόνον σήμερον, ἀλλὰ καὶ αὔριον, αἰώ-

νίως, και να ἐπινοῆ νέα και σκληρὰ ψεύδη χάριν τῶν ἀσθενούντων και τῶν καλῶς ἐχόντων, φοβουμένων ἤδη, ὅτι προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς νόσου; — Ἐννοεῖτε λοιπὸν πάντα ταῦτα, ἀνεγνώσατε ἐν τοῖς ἀρχαίοις βιβλίοις βίβλανον σκληροτέρην ταύτης;

Ἐνθυμοῦμαι ἔτι και νῦν, ὅτι ἡμέραν τινὰ τοῦ Δεκεμβρίου ῥαγδαίως ἔβρεχε και ὑγρὸν ψῦχος εἰσέδουε μέχρι τῶν ὀστέων. Ἐπανερχόμεθα ἐκ τοῦ νεκροταφείου μετὰ τῶν τέκνων μου, ἀφοῦ συνωδούσαμεν τὴν εὐειδεστάτην δεκαπενταετῆ Ἐλίξαν μου. Ἡμεθα τότε τέσσαρες εἰσέτι, ἐγώ, ἡ Ρουβίνη, ἡ Δολορὲς και ὁ Μιχαήλ. Τὰ ἐνδύματα ἡμῶν ἦσαν κάθυγρα και οὐδεις ὠμίλει. Ἐν ᾧ ἀνεβάνομεν τὴν ἀνωφερῆ ὁδόν, ἣν πρὸ στιγμῶν τινῶν ἀνέβητε, ὁ Μιχαήλ αἴφνης κατακαμβάνεται ὑπὸ ξηροῦ, σκληροῦ και ἀπατροπαίου βηχός· εἶτα δὲ πλησιάζει εἰς τὸ στόμα του τὸ μικρὸν ῥινόμακτρον, παρατῆρει αὐτό, ὠχρῶν δὲ και μειδιῶν συνάμα τὸ δεικνύει τῇ Ῥουβίνῃ, και πράγματι ἦτο πλήρες αἵματος.

Ἐγὼ ἐδάδιζον ὀπισθεν τῶν τέκνων μου και ἔβλεπον τὰ πάντα. Αἴφνης ἡ Ῥουβίνη ἐστράφη πρὸς με, κλαίουσα δὲ και τραυλίζουσα μοὶ ἐφώνει «πατέρα, πατέρα θ' ἀποθάνωμεν ἀρὰ γε ὄλοι, ὄλοι;»

Ἐκάθησα ἐκ λύπης ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου τῆς ὁδοῦ· ἡ Ῥουβίνη, ὁ Μιχαήλ και ἡ μικρὰ Δολορὲς με ἐνηγκαλίσθησαν. Ἡ μικρὰ ἔκλαιεν ἀγνοοῦσα τὴν αἰτίαν, και ὁ Μιχαήλ με ἐθώπευε λέγων «πατέρα πατέρα, δὲν θὰ εἶνε τίποτε, ἔχω πληγωμένον τὸ οὖλον και τοῦτο εἶνε αἷμα προσελθὸν ἐκ τῶν οὐλῶν» ἀλλὰ μετὰ ἐν ἔτος, καλὴ κυρία μου, ἐτάφη και ὁ Μιχαήλ και ἐπανερχόμενοι οἴκαδε ἡμεθα τρεῖς μόνον.

Οἴμοι τῷ ἐπικράτῳ! Οἴμοι τῷ ἐπικράτῳ! Νῦν δὲν ἔχω εἰμὴ τὴν Δολορὲς και θὰ θάψω και αὐτὴν πλησίον τῆς Γεσῆς και τότε θέλω παραγγεῖλη νὰ με ἐνταφιάσωσι ζῶντα πλησίον τῶν τέκνων μου. Οἴμοι τῷ ἐπικράτῳ, οὐδεις δικαιοῦται νὰ δώσῃ ἡμιθνή βίον εἰς τὰ ἴδια τέκνα· ὄχι, ὄχι, δὲν δικαιοῦται τις νὰ πλάσῃ ἀνθρώπους, καταδικασμένους ν' ἀποθάνωσιν παῖδες ἔτι ὄντες, ν' ἀποθάνωσιν νεανίαι ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς χαρᾶς και τῶν ἐλπίδων.

Ὅχι! εἶμαι κατηραμένος, ὁ βίος εἶνε ἄχθος· πρέπει νὰ χορηγῇ τις αὐτῷ βῶμην και ὑγείαν, ὅπως ἀνεχθῇ αὐτόν. Ὁ βίος δὲν εἶνε δῶρον, εἶνε φορτίον, εἶνε μαρτύριον.

Δὲν εἶσθε και ἡμεῖς, καλὴ κυρία μου, θυγάτηρ πατρὸς ἢ μητρὸς φθισικῆς; Μόλις εἶπε τὰς λέξεις ταύτας, Οὐιλιέλμυ μου, και ἠγέρθη ὡς παράφρων κραυγάζουσα.

— Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ, μὲ φονεύετε ὁμοῦ μετὰ τῶν τέκνων σας».

Ἀναχωρήσατα ἐκέλευε ἔδραμον πάραυτα εἰς τὴν οἰκίαν μου και ἐρήφθην κλαίουσα και τραυλίζουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς θείας μου, ἐρχομένης εἰς ἀπάντησίν μου.

Οὐιλιέλμυ, πάντα ταῦτα σοὶ ἔγραψα, θεωρήτασα τοῦτο καθ' ἑκόν μου.

Ἡ θεία Ἄρρα τῷ Οὐιλιέλμῳ

Ἐν Ασσόδι τῆς 3 Αὐγούστου.

Οὐιλιέλμυ ἡ Ἐμμα μας ἀπέθανε· δὲν εὐρίσκα ἄλλην ταύτης λέξιν, και ἀδυνατῶ νὰ ὑποκριθῶ, ν' ἀποσιωπήσω. Ἀχ! Οὐιλιέλμυ, σὺ ὁ τοσοῦτον ἀγκυπῆσας αὐτὴν, σὺ ὅστις αἰωνίως θὰ ζήσης μετὰ τῆς μνήμης τοῦ ἀπολεσθέντος ἀγγέλου μας, θὰ ἐννοήσης τὴν σκληρότητά μου. Ἀλλὰ τίνος ἔνεκεν ἄφειλον νὰ σοὶ ἀποκρύψω τὴν ἀπαισίαν εἰδησιν διὰ μακρῶν περιόδων, τίνος ἔνεκεν ἤθελον ἀποπειραθῆ νὰ σοὶ ἀποκρύψω αὐτὴν μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τῆς ἐπιστολῆς μου; Εἰμὶ βεβαία, ὅτι σὺ ἀνούξας τὸ φύλλον τοῦτο ἤθελες αἰσθανθῆ τὴν τοῦ τάφου ὁσμὴν, ὥστε δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ σὲ ἀπατήσω. Ἐπὶ μῆνα θὰ ἠδυνάμην εἰσέτι ν' ἀποσιωπήσω τὴν φρικτὴν ἐκείνην λέξιν, ἀλλ' ἡ σιωπὴ μου θὰ ἦτο ἔτι σκληροτέρα. Ἡ Ἐμμα δι' ὄρκου ὑπεσχέθη ὅτι θὰ σοὶ γράφῃ, ἀνὰ πᾶν ταχυδρομεῖον, και σὺ δὲν ἤθελες πλέον λάβῃ περὶ αὐτῆς εἰδήσεις. Ἐπάρχει τι χεῖρον τοῦ θανάτου, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἀγωνία. Πρὸ δεκαπέντε ἡδὴ ἡμερῶν ἡ Ἐμμα ἀναπαύεται ἐν τῷ ἄλτει τῶν πιτύων, ἐν τῷ δεινῶν τῆς μικρᾶς γεφύρας· καὶ ἐπειδὴ σήμερον ἀνχωρεῖ ὁ ταχυδρόμος, μετὰ μακρὰν βίβλανον ἠδυνήθη νὰ λάβω τὸν κάλκμον, ἵνα σοὶ γράψω. Οὐιλιέλμυ, πῶς εἶνε λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπομείνωσι τὴν ζωὴν οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν θεόν, και πῶς πάλιν εἶναι δυνατὸν νὰ αἰτηνώμεθα τὴν ἡμετέραν καρδίαν ζῶσαν ἔτι, ἐν ᾧ κατὰ τεμάχια σπκράσσεται, μὴ πιστεύοντες ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἐπανιδώμεν τοὺς προτιλεῖς ἡμῶν; Ἀνεγνώτα ὅτι οἱ τῆς Ἀβυσσυνίας κἀτοιμοὶ σπκράττουσιν ἐκ τῶν βῶν πάλλοντα τεμάχια κρέατος, ἅτινα εἶτα μχγειρεύουσι πρὸς τροφήν των· και οὕτω καθ' ἐκάστην σφάττουσι και σπαράττουσι τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα ζῶα, μέχρις οὗ δὲν ἐναπομένουσιν αὐτοῖς εἰμὴ ὅστ'α και ἐντόσθια. Ἀλλὰ και ἡμεῖς ἀρὰ γε δὲν ὁμοιάζομεν κατὰ τὸν βίον τοῖς βουσί τῆς Ἀβυσσυνίας; Δὲν χάνομεν ἡμεῖς αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοῦ; ἰερωτέρους ἡμῶν δεσμοῦ; ἀγάπης, και ὁ μακροβιώσας δὲν καθίσταται ἐπὶ τέλους σκελετός, ἀλλ' ὅστις βαδίζει ἐκμανῆς και ἕξαμμος ζήσας τοσαῦτον;

Σκέφθητι, Οὐιλιέλμυ, ὅτι ἡ σὴ Ἐμμα ἀπεβίωσε πεποιοῦτα νὰ σὲ ἐπανιδῇ ἐν καλλιτέρῳ κόσμῳ, ἔκλειπεν ἠτύχως και ἀφροντίστως τοὺς ὀφθαλμούς, εὐελπις οὖσα ὅτι θὰ ἀνθέξῃς τῷ σῶ ἄλγει και ὅτι δὲν θὰ βραχύνης οὐδὲ κατὰ στιγμὴν τὴν ζωὴν σου.

Ἐγὼ καθ' ὅλον τὸν ἐμὸν βίον θὰ θρηνήσω τὴν Ἐμμαν μου, ἣν ἠγάπησα ὡς θυγατέρα, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐν τῷ ἐμῷ κλαυθμῷ θὰ ἔχω πάντοτε τὴν προσφιλεῖ ἐλπίδα, ὅτι θέλω ἐπανιδῇ αὐτὴν. Οὕτω κλαῦσον και σὺ, Οὐιλιέλμυ

αυτήν. Ἐπάνελθε εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα φιλήσῃς τὸν τάφον αὐτῆς, ἐπάνελθε πρὸς με. Ἐγὼ ἐναπέμεινα μόνη, πάντῃ μόνῃ, ὑστάτον λείψανον πολυαριθμοῦ οἰκογενείας, σεβασθείσης ἐν ὀλίγοις ἔτεσι. Σὺ, ὅστις εἶσαι υἱοθετηθὲν τέκνον μου, ἐλθέ νὰ κατοικήσῃς μετ' ἐμοῦ. Ἐλθέ νὰ παρηγορήσῃς ἐπ' ὀλίγον τάλαινα γραῖαν σιωπηλῶς βαδίζουσαν ἐν εὐρεῖ μεγάρῳ καὶ φοβουμένην ν' ἀκούσῃ τὸν θόρυβον τῶν βημάτων της.

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν δὲν ἠκούοντο πλέον ὁ φαιδρὸς πάταγος τῶν τέκνων, αἱ κραυγαὶ τῶν ἀθῶων κλαυθμῶν, αἱ ἐκφωνήσεις πρὸς τὴν θείαν Ἄνναν, ἀλλὰ πρὸ ἐνιαυτοῦ ἡ Ἐμμὰ ἐνέπλησε τὴν οἰκίαν νέας φαιδρότητας. Πανταχοῦ ὅπου καὶ ἂν ἐκινεῖτο ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος, ὅπου καὶ ἂν ἀνέπνευεν ἐσχηματίζετο εὐθαλῆς κήπος. Πᾶσα λέξις ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐξερχομένη δὲν ἦτο εἰμὴ ἰλαρὰ ποίησις καὶ τὸ μειδίαμα αὐτῆς θωπεία. Καίτοι μελαγχολικὴ, νοσοῦσα, πάσχουσα, πάντοτε μετὰ χαρᾶς εὐγνωμόνει τοὺς περὶ αὐτῆν.

Ὅποῖον κενὸν καταλείπει ἡμῖν πλάσμα, ὅπερ ἀγαπῶμεν! Ἐλθέ, Οὐλιέλμ, νὰ συλλέξῃς πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ταύτην εὐωδίας καὶ πάθους. Εἶνε ἰδική σου, ἀπολύτως ἰδική σου, οὐδεὶς πρὸ σοῦ θὰ βεβηλώσῃ αὐτήν. Ἐκλείσῃ τὴν οἰκίαν τοῖς περιέρχοις, τοῖς συγγενέσι, τοῖς φίλοις. Ἡ οἰκία, ἐν ἣ ἔζησε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἡ σὴ Ἐμμὰ εἶνε ἅπασα ἰδική σου, ἀπολύτως ἰδική σου. Ἐμοὶ μόνον ἐπίτρεψον νὰ γείνω φύλαξ τοῦ σοῦ κοιμητηρίου.

Θέλεις εὐρῆ τὸ κλειδοκύμβαλον ἔτι ἀνοικτόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου τὴν τελευταίαν μουσικὴν, ἣν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἔκρουσε. Ὁ ἀ εὐρῆς ἐν τῷ ποτηρίῳ αὐτῆς πλησίον τῆς νεκρικῆς κλίνης τὰ μακρὰντα αὐτῆς ἄνθη, ἀλλ' ἔτι εὐοσμὰ, θέλεις ἴδῃ τὸ ὠρολόγιον αὐτῆς, ὅπερ ἐβάδισεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτι ὥρας μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, θέλεις εὐρῆ ἔτι ζωντανὸν τὸ κινῆριόν της. Θέλεις ἴδῃ ἐπὶ τοῦ ἀκρίβικτος ἀτελεῖς σχεδιαγράφημα, θέλεις εὐρῆ τὰ ἐνδύματα, τὰ προσφιλῆ βιβλία, πληθὺν ὠρκίων ἀντικειμένων, δι' ὧν ἐφίλει νὰ περικυκλοῦται· θέλεις εὐρῆ τὰ πάντα, πλὴν τῆς ἡμετέρας Ἐμμάς, κοιμωμένης ἐν εἰρήνῃ ἐν τῷ δανδρῶνι πλησίον τοῦ πατρὸς.

Ἐλθέ, Οὐλιέλμ, μὴ ἀποθάνῃς ἐν ἀπεχούσαις χώραις, μεταξὺ ξένων μὴ ἐνοοούντων σε, μεταξὺ ἀνθρώπων μὴ γνωρισάντων αὐτήν· ἐλθέ νὰ συλλέξῃς τὴν ὑστάτην πνοὴν τῆς ψυχῆς ἐκείνης, τῆς διὰ σέ καὶ μόνον διὰ σέ ζησάσης. Ἐλθέ ν' ἀσπασθῇς τὸ τὴν ἐστίαν ταύτην περιϋπτάμενον αὐτῆς πνεῦμα ὡς χρυσκλῖδα κρούουσαν τὰς ἀθρᾶς αὐτῆς πτέρυγας ἐπὶ τῶν ὕαλων τῶν περαθύρων, ἵν' ἀνεύρῃ τὰς ἀκτῖνας ἡλίου, οὐδέποτε δύνοντος.

Ἡ Ἐμμὰ μας ἤδη ἠσθάνετο τὸν θάνατον πλησιάζοντα καὶ τοὶ δὲ θαρραλέα οὐσα, ἐφοβεῖτο. Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν δὲν ἠθελε νὰ μένη πλέον μόνῃ καὶ ὁσάκις θαλαμηπόλος ἡ φίλη εὐρίσκατο πλησίον αὐτῆς, ἄνευ τῆς ἐλα-

χρίστης αἰτίας παρωργίζετο, ἀντέλεγε κατὰ οἰουδήποτε ἀντικειμένου καὶ ἠγανάκτει. Ἡ τοσοῦτον ἄλλοτε ὑπομονητικὴ, νῦν αὐστηρῶς ἐπέπληττε τὰς θαλαμηπόλους αὐτῆς, ἀλλὰ πάραυτα μετενοεὶ καὶ ἤτει παρ' αὐτῶν συγγνώμην.

Ἐλεγεν ὅτι εἶχε καλῶς, ἀλλ' ἔβηχε περισσότερον ἢ συνήθως καὶ δὲν εἶχεν ὄρεξιν νὰ φάγῃ· μόλις δὲ ὀλίγας λέξεις εἰπούσα ἀπήυδα, καὶ ὀλίγα βαθμίδες τῆς κλίμακος ἠνάγκαζον αὐτὴν φοικτῶς ν' ἀσθμῆναι. Προτέτεινον αὐτῇ νὰ προσκαλέσω τὸν ἱατρὸν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ ἠγανάκτησε καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς κατέστη τοσοῦτον ἐρυθρόν, ὥστε μικρὸν ἔδει νὰ πεισθῶ ὅτι ἐν ἐκπληκτικῇ ταχύτητι ὑπὸ ἰσχυροῦ πυρετοῦ κατελήφθη. — Ὅργιλη, ἀεικίνητος, ἀπεχθανομένη τὸ πᾶν ἐπλαγίαζεν ἐπὶ τῆς κλίνης· εἶτα δὲ ἐκάθιζε καὶ αὐθις κεμηκυῖα ἐστήριζε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων. Ἐν μῆ μόνῃ ὥρᾳ ἔπραττε μυρία· ἀνεγίνωσκε, ἔγραφε, ἔκρουεν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου, ἐπειράτο νὰ ζωγραφῆται, ἐζήτηε τὰς ἐφημερίδας, διηρεῦνα τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ πᾶν ἐνώχλει αὐτήν.

Κατὰ τὰς θερμότερας τῆς ἡμέρας ὥρας, ἐξησθένει τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲ τοῦ δωματίου ἐξήρχετο. Ἐγὼ ἔβλεπον αὐτὴν πάσχουσαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ παρηγορήσω αὐτήν. Οὐχ ἤττον ὅμως ἀπεπειράθην νὰ πράξω τοῦτο, ἀλλ' ἐπρόκειτο περὶ σφοδρῶτατος, ἀνιάτου ἄλγους κατατρώγοντος τὰ σπλάγχνα αὐτῆς, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω, ἵνα μὴ ἐνοχλήσω αὐτὴν διὰ τῶν ἐρωτήσεων καὶ συμβουλῶν μου. Αὕτη ἡ γνοῦσα πάντοτε τὰς καρδίαις τῶν περὶ αὐτήν, καίτοι μὴ δμιλούντων, μοὶ εὐγνωμόνει ἐπὶ τῇ εὐσεβάτῳ σιωπῇ μου.

Πρωῖαν τινά, καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τοῦ αὐτῆς βίου, ἠγέρθην ἄργά, διότι ἠσθάνομην ἐμαυτὴν πάσχουσαν· οὐχ ἤττον ὅμως πάραυτα ἠρώτησα περὶ τῆς Ἐμμάς καὶ μοὶ ἀπήνητησαν, ὅτι ἐγεγνησα ἐνωρὶς καὶ περιβαλοῦσα τὸν ἑαυτῆς μανδύαν ἐξῆλθε προσειπούσα τῇ θαλαμηπόλῳ «Εἶπατε τῇ ἐμῇ θεῖᾳ, ὅτι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου μετέβην εἰς Βάθην, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μου καὶ ὅτι θὰ ἐπάνελθω οὐκ ἄκαδε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος. Ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδημόνως οἱ ὀφθαλμοί μου ἐζήτηουν τὸ ὠρολόγιον καὶ πλέον ἢ ἅπαξ μοὶ ἐπήρχετο ἡ ἰδέα νὰ πλησιάσω αὐτὸ εἰς τὸ οὖς μου, νομίζουσα ὅτι ἀνεχαίτισε τὴν πορείαν του, τοσοῦτον ὁ χρόνος ἐφαίνετό μοι βραδύς.

Ἐπὶ τέλους αὕτη ἀφίκετο περὶ τὴν τετάρτην ὥραν· ἔδραμον πρὸς αὐτήν· ἦτο ὡρὰ ὡς ὁ θάνατος, δὲν ἠδύνατο νὰ δμιλήτῃ τοσοῦτον βρέως ἠσθμαινεν ἀναβάσσα τὴν κλίμακα. Ἐπεθύμει νὰ μοὶ ἀπευθῆναι μειδίαμα, οἶνοι θέλουσα διὰ τῶν ἀφῶνων χειλέων ν' ἀπαντήσῃ ταῖς πολυαριθμοῖς ἐν τῇ ἐμῇ διανοίᾳ ἐπεληούσαις ἐρωτήσεσι, καὶ τοῦτο ἐξέφραζε διὰ τε τοῦ τεταραγμένου αὐτῆς προσώπου καὶ τῶν σπασμωδικῶν αὐτῆς χειρονομιῶν. Ἐδραμε πρὸς τὸν κοιτῶνα καὶ ἐπιμήκης κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου

μὴ λαβοῦσα οὔτε χρόνον οὔτε ἰσχὺν νὰ ἐκβάλῃ τὸν μανδύκην, τὸν πῖλον, τὰς χειρῖδας. Αἱ χεῖρες αὐτῆς ἦσαν παγετώδεις· τὴν δ' ἐν αὐταῖς ἀπομύουσαν ζωὴν ἐδείκνυον μόνον οἱ φρικτοὶ ἐπανκλαμβανόμενοι βραχεῖς στεναγμοί.

Ἐκρούσα τὸν κώδωνα τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε ἀπέσπατα τὸ σειράδειον· ἐφώνησα νὰ προσκλέσω πάραυτα τὸν ἰατρίμικ· εἶτα δὲ ὡς παράγρων στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἐδρῶν καὶ τῶν τοίχων, καὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα νομίζουσα ὅτι ἐμελλον νὰ πέσω ἐκ νέου λιπόθυμος καὶ πάλιν ἀνκλαμβάνουσα πᾶσαν τὴν τῆς ἐμῆς θελήσεως δύναμιν, ἐξῆλθον τοῦ δωματίου ἵνα ζητήσω, ἀγνοῶ καὶ ἐγὼ τι.

Ἦθελον ἐν μιᾷ μόνῃ φορᾷ νὰ ποιήσω πλεῖστα ὅσα ἐπεθύμουν νὰ εἶχον σίναπι, πῦρ, ὕδωρ τῆς Κολωνίας, ἐπεθύμουν νὰ εἶχον μετ' ἐμοῦ πάντα τοὺς ἰατρούς, πάντας τοὺς φαρμακκοποιούς τοῦ Λονδίνου· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐζήτησα τὸν Οὐλιέλμον. Μοὶ ἐφάνετο ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην, σὺ θὰ ἦσο τὸ ἀναγκασιότατον πάντων τῆς Ἐμμᾶ.

Μετά τινος στιγμᾶς εἰσελθοῦσα εἰς τὸ δωμάτιον, ἤκουσα τὴν Γεσὴν σπαρταξικαρδίως κραυγάζουσαν «ἡ κυρία μου ἀπέθανεν, ἡ δεσποινὶς Ἐμμᾶ ἀποθνήσκει» καὶ ἀπέσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. — Πλησιάσασα εἰς τὴν κλίνην εἶδον τὴν ἐμὴν θυγατέρα, ἔχουσαν τὴν τοῦ κηροῦ χοροῖν· τὰ πελιδνά καὶ αἵματόβεντα αὐτῆς χεῖλη ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀρθρόνου αἵματος, πλημμυρήσαντος οὐ μόνον τὸ τε προσκεφάλαιον καὶ τὴν κλίνην πᾶσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῦ τάπητος καταπεσόντος. Καὶ τὰ χεῖλη ἐκεῖνα ἦνοιγον καὶ ἔκλειον καὶ ἡ τελευταία πνοὴ ἐψιθύριζεν ἐν τῷ αἵματι. Ἐρρίφθην ἐπὶ τῆς θυγατρὸς μου, κατέσφιγγα αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καὶ τῇ ἐφώνησα «Ἐμμᾶ, Ἐμμᾶ», τοσοῦτον μεγαλοφώνως, ὥστε καὶ ἐγὼ αὐτὴ ἐφοβήθην ὑπὸ τῆς κραυγῆς μου. Ἦνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς, ἠθέλησε νὰ δμιλήσῃ, ὕψωσε τὴν χεῖρα καὶ νεύσασα μοὶ ὑπέδειξε τὸ γραφεῖον καὶ εἶτα πειρωμένη ν' ἀναλάβῃ δυνάμεις ἐπλησίασε τὰ χεῖλη αὐτῆς εἰς τὸ οὖς μου καὶ εὐκρινῶς προσέφερε τὸ σὸν ὄνομα, ὦ Οὐλιέλμῃ· εἶτα ἐστράφη ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους καὶ ἐγὼ ἐλιποθύμησα.

Οὐλιέλμῃ μου, ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ νύκτας διετέλεσα ὡς παράγρων· δὲν ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς· εἰμὴ ἵνα κλύσω καθ' ὅλον τὸν ἐναπομένοντά μοι βίον· δὲν ἠνέφωξα τοὺς ὀφθαλμούς· εἰμὴ ἵνα αἰσθανθῶ ἐμαυτὴν ἀτυχῆ καὶ μόνην. Μετὰ τινος ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς ἡμετέρας Ἐμμᾶς, ἐνεθυμήθην τοῦ ὑστάτου ἐκείνου νεύματος, δι' οὗ μοὶ εἶχεν ὑποδείξῃ τὸ γραφεῖον καὶ εὐλαβῶς ἐκεῖ μεταβάστα ἠνέφωξα τὸ συρτάριον. Πάραυτα εἶδον ἐπιστολὴν ἐσφραγισμένην καὶ πρὸς σὲ ἀπευθυναμένην. Σοὶ ἀποστέλλω αὐτήν, ὦ Οὐλιέλμῃ, ἑκατοντάκις πρῶτον φιλήσασα αὐτήν.

Προκισθάνομαι ὅτι ἐν ταύταις ταῖς σελίσιν ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος θὰ περιέκλεισεν ἱερὰν σκέψιν, ἣτις βάλσαμον ἔσται σοι, τῷ τοσοῦτον ἀγαπήσαντι

αὐτήν. Φρονῶ ὅτι ἐν ταῖς σελίσιν ἐκεῖναις εὐρήσῃς τὸ θάρρος τοῦ ζῆν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐλπίζειν, καὶ ἀδυνατῶ ν' ἀποσπασθῶ τοῦ ὑστάτου ἐκείνου θησαυροῦ ἀνευ δεινοῦ ἄλγους καὶ φόβου, μήπως αὕτη κατὰ τοσοῦτον μακρὸν ταξείδιον ἀπολεσθῇ.

Ἐῖθε ἄγγελος νὰ συνοδεύῃ τὸ φύλλον ἐκεῖνο κατὰ τὸν ὠκεανόν· εἴθε νὰ σοὶ ἔλθῃ σῶον καὶ ἀβλαβές...

Οὐλιέλμῃ, γινώσκω καλῶς ὅτι διὰ τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης παρέσχον σοὶ τὸν σκληρότατον σπαργμόν, ὃν ποτε ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ δύναται νὰ ὑποστῇ· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ κλαίω, πάσχω καὶ ζῶ, ἐπειδὴ σὲ περιμένω· καὶ θ' ἀριθμῶ καὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας, διότι εἰμι βεβαία ὅτι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου τοῦ Παναμᾶ θὰ εἶσαι παρ' ἐμοῦ. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης θ' ἀπομακρύνω τῆς οἰκίης, ἐν ἣ ἡμετέρα Ἐμμᾶ ἔζησεν, σὺ μόνον πάντα περιέρχων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους. Οὐδεὶς θὰ ἐγγίτῃ τὰ βιβλία αὐτῆς, τὸ κλειδοκύμβαλον αὐτῆς, πᾶν ὅ,τι αὐτῇ ἀνήκε.

Οὐδεὶς θὰ μολύνη διὰ τῶν βημάτων αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τὰς πίτυς ἐκεῖνον τόπον, ἐν ᾧ αὕτη πλησίον τοῦ πατρὸς ἀναπαύεται. Πλέον ἢ ἀπαξ μοὶ εἴπεν, ὅτι ἐκεῖ ἐπεθύμει νὰ κοιμηθῇ τὸν ὑστάτον ὕπνον, καὶ ἐκεῖ ἐπλαγίασα αὐτήν. Ἐλθέ νὰ κλύω μετὰ τῆς γηραιᾶς θεῆς, ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκείνου.

Ἐλθέ, Οὐλιέλμῃ, πάραυτα ἐλθέ σὲ περιμένω.

Ἐξοῦ αἱ τελευταῖαι λέξεις πλάσματος, ἐκ τῶν ὠραιστάτων καὶ ἀγνωστάτων, τῶν ποτὲ ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου μειδιασάντων καὶ κλαυσάντων. Ἡ τελευταία τῆς Ἐμμᾶς ἐπιστολὴ ἔφραξεν ἡμερομηνίαν 14 Ἰουλίου, παραμονὴν τοῦ θανάτου αὐτῆς.

Ἐν Λονδίῳ τῇ 14 Ἰουλίου 18...

Οὐλιέλμῃ ἀποθνήσκω. Δὲν τὸ εἶπον τῇ ἐμῇ καλῇ θεῇ Ἄννα, δὲν τὸ εἶπον τῷ ἰατρῷ, διότι αἰσθάνομαι ὅτι τὸ πᾶν ἦθελεν ἀποβῆ ἀνωφελές. Τὸ γλυκὺ τῆς Μαδέρης κλίμα ἔθετε λεπτόν ἐπὶ τῆς πληγῆς μου πέπλον, ἀλλ' αἱ τοῦ Λονδίνου διμύλαι εἶπερ ποτε σκληρότερον μοὶ ἠνέφωξαν αὐτήν ἐκ νέου. Δὲν δύναμαι πλέον νὰ ζήσω καὶ μόνον λυποῦμαι, ὅτι θ' ἀποθάνω μὴ ἰδοῦτά σε. Ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν παρατηρῶ τὴν σὴν εἰκόνα, καὶ μετὰ τῶσάυτης προσηλώσεως σὲ ἐνατενίζω, ὥστε φαίνεται μοι, ὅτι θὰ μοὶ ἀπκητήσῃς, καὶ θὰ ἔλθῃς τελευταίαν φορὰν νὰ με ἀποχαιρετίσῃς. — Ἀλλὰ σὺ δὲν πρέπει ν' ἀποθάνῃς. — Βασανίζομαι πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς σκέψεως μήπως αἰφνιδίως ἀποθάνω. Αἰσθάνομαι ἐν τῷ ἐμῷ στηθεὶ φλογερὸν πῦρ· καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι ἐν τούτῳ ἀπὸ στιγμῆν εἰς στιγμὴν θὰ θραυσθῇ τι. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶνέ τι οὐτιδανόν, Οὐλιέλμῃ μου, ἀπκντες θνήσκουσι· τὸ ἀποθνήσκειν πρέπει νὰ εἶνέ τι λίαν εὐκολόν.

Κατέχομαι υπό θείας χάρις, ἥτις μοι παρέχει θάρρος, με καθιστᾷ μεγαλόφρονα, ὅτι ἔζησα, καὶ εὐδαίμονα διότι σέ ἐγνώρισα, σέ ἠγάπησα καὶ τοσοῦτον πρὸς σοῦ ἠγαπήθην!

Ὅπως εἴμεθα ἐγνωστάι, ὁ θάνατος ἤδη ἠγγικε καὶ ἐγὼ ὡς νήπιον ἀγάλλομαι ἐπὶ τῇ μακρῇ βεβαίῳτητι ὅτι οὐδέποτε θά δώσης ἑαυτὸν οὐδεμιᾷ γυναικί, ὅτι δὲν ὑπῆρξας, οὐδέ θά εἶσαι ἄλλης τινὸς ἢ τῆς "Εμμας σου! Μὲ ἠγάπησας ὑπερβκλλόντως! Σοὶ καταλείπω μεστότατον θησαυρὸν ἀναμνήσεων, λαμπροτάτην κληρονομίαν αἰσθημάτων, ὥστε δὲν θά δυνηθῆς ποτε νὰ γείνης κτῆμα ἐτέρως. Τοῦτο σκεπτομένη παραφρονῶ ἐν χάρις. Ἀναγκάζομαι νὰ θέσω τὰς δύο χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς στήθους μου καὶ ἰσχυρῶς νὰ σφίξω αὐτό, διότι ἡ καρδία μου πάλλει τοσοῦτον, ὥστε φαίνεται μοι, ὅτι θά με ἀποπνίξῃ. Ἡ πρὸς τὸν σὸν ἔρωτα πίστις μου εἶνε τοσοῦτον ἀσφαλῆς, ὅσον ἡ πρὸς τὸν θεὸν πίστις μου.

"Αχ! Πάτερ μου, ἐξετέλεσα τὸ καθήκον μου. Αὖριον θά ἐπισκεφθῶ τὸν τάφον σου, θά ψιθυρίσω εἰς τὸ οὖς σου, ὅτι ἡ σὴ "Εμμα διετήρησε τὴν ἑαυτῆς ὑπόσχεσιν, ὅτι εἶνε ἀξία σου, ὅτι ἀποθνήσκει μὴ ἀναδειξάσασκε ἐτέρους; δυστυχεῖς, οἵτινες ὡσαύτως ἤθελον ἀποθάνῃ, ἀλλ' οἵτινες ἤθελον ἰσως κατακρασθῆ τὸν βίον καὶ τὸν χορηγήσαντα αὐτοῖς τοῦτον. Σὺ, πάτερ μου, οὐδόλως ἠμαρτες πλάττων με ἠγνόεις ὅτι ἐνόσεις.

Δὲν βλέπεις λοιπόν, Οὐιλιέλμε μου; Ὅτι δικαίως ἀνθιστάμην εἰς τὸν σὸν ἔρωτα, δικαίως ἀνθιστάμην εἰς τὰς ἐλπίδας σου; Τὸ τῆς Μαδέρας κλίμα εἶχεν ἐπουλώση πληγὴν, ἀλλὰ δὲν με εἶχε θεραπεύσῃ. Ἐὰν ἠθέλομεν συζευχθῆ θά ἀπελαμβάνομεν καταραμένα τέκνα. Αἰωνία τύψις συνειδότος ἤθελε δηλητηριάσῃ τὸν ἡμέτερον ἔρωτα, καὶ ἐγὼ δὲν θά ἠδυνάμην πλέον ν' ἀναλογισθῶ τὸν πατέρα μου. Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν ἀποβῆ κόλασις.

Ἀλλὰ σὺ πρέπει νὰ ζήσης, Οὐιλιέλμε μου, θά μοι τὸ ὁμόσης, Οὐιλιέλμε μου, ἐπὶ τοῦ φύλλου τούτου, ἐφ' οὗ ἡ "Εμμα σου ἐπὶ ὑστάτην φορὰν ἔθεσε τὴν ὠχρὰν καὶ ἰσχνὴν αὐτῆς χεῖρα, καὶ σὺ ἐγγράφως θά μοι τὰ ὁμόσης. Θά ὁμόσης ἐν ὀνόματι τοῦ λευκανθέμου τούτου, τοῦ πρώτου πούτου ἀνθους, ὑπερ δι' ἐμέ συνέλεξας ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς Βάθης, καθ' ὃν χρόνον σὺ καίτοι μὴ ὁμιλῶν μοι ἐξέφραζες τὴν σὴν πρὸς ἐμέ ἀγάπην. Θά μοι τὸ ὁμόσης ἐπὶ τοῦ βοστρύχου τούτου, ἐφ' οὗ ποτε ἐν παρρησίᾳ ἔρωτος κατέθεσας φίλημα. Ταῦτα εἶνε τὰ λείψανα τῆς σῆς "Εμμας. Ὅταν ἐπέλθῃ ἡ σὴ ὑστάτη ἡμέρα, παράγγειλον νὰ σέ ἐνταφιάσωσι μετ' αὐτῶν· διαφύλαξόν μοι λοιπόν ταῦτα μέχρι οὗ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπανιδώμεν ἀλλήλους.

Οὐιλιέλμε μου, οὐ μόνον πρέπει νὰ ζήσης, ἀλλὰ καὶ νὰ γονιμοποιήσης τὸν βίον σου διὰ γενναίων πράξεων καὶ μεγάλων κατορθωμάτων. Ἡ σὴ λαμπρὰ δεξιὰ φύσις δύναται πανταχοῦ νὰ ἐργασθῆ. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν ἐπικινδύνους καὶ νέοις ταξιδίοις, ἐν τῷ φλογερῷ τῆς πολιτικῆς ἐδάφει,

δύνασαι, καὶ πρέπει ν' ἀναδειχθῆς μέγας, ἐπωφελῆς, ἰσχυρὸς ἀνὴρ. Πρᾶξον πᾶν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ οὔτε ἐγὼ μόνη, οὔτε μετὰ σοῦ ἠδυνήθην νὰ πράξω. Οὕτω καὶ ἐγὼ δὲν θά ἔζησα ἀνωφελῶς, ἀφ' οὗ ἡ μνήμη μου θά σέ συνοδεύσῃ εἰς τοὺς ἀγῶνας σου, τοὺς κόπους σου καὶ τοὺς στεναγμούς σου. Ἀποθνήσκω μεγαλοφρονοῦσα, ὅτι σοὶ ἐνέπνευσα γενναῖα αἰσθημάτων, ἐπωφελεῖς καὶ μεγάλας πράξεις.

Ὅταν ἐν μεγίστῃ σιωπῇ μελετῶν καὶ ὑπὸ τῆς σῆς ἀγγινοίας ἐμπνεόμενος γράψῃς σελίδας, διδασκούσας τοὺς ἀνθρώπους τὴν τιμιότητα, ἐνθυμήθητι ὅτι ἡ τῆς σῆς "Εμμας σκιά εὕρηται πλησίον σου· ὅτι αὕτη διασταυροῦ τὰς λεπτάς καὶ ὠχρὰς αὐτῆς χεῖρας ἐπὶ τοῦ κόλπου αὐτῆς· γίγνωσκε ὅτι αὕτη σέ παρατηρεῖ καὶ μειδιᾷ ἐπὶ τῇ λαμπρῇ σου μεγαλοφυίᾳ. Καὶ ὅταν ἐν τῇ πάλῃ τῶν πολιτικῶν παθῶν ἢ ἀγωνισθῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· ὅταν ἐν τῷ στροβίλῳ τῶν ὑποθέσεων οἱ μαχηταὶ καὶ λαμπροὶ ὀφθαλμοὶ σου σπινθηροβολήτωσι, ἐνθυμήθητι ὅτι αὕτη μετ' ἐπαίνων ἐπιδοκιμάζει τοὺς θιασμούς σου, ὅτι ὑπὸ ἀφάτου χάρις κλαίει, ἀγαπηθεῖσα ὑπὸ εὐγενοῦς, μεγάλου καὶ γενναίου ἀνδρός.

Καὶ ὅταν ἐπισκεφθῆς τὸν πένθητα ἐν τῇ καλύβῃ αὐτοῦ, καὶ ὅταν σπογγίτης δάκρυ, καὶ ὅταν μελετήσης τὰ λυπηρὰ προβλήματα τῆς πολυπτωχίας καὶ τοῦ ἄλγους, ἐνθυμήθητι ὅτι ἐγὼ σέ βλέπω, ὅτι σοῦ ἀκροῶμαι, ὅτι κλαίω καὶ χαίρω μετὰ σοῦ.

Καὶ ὅταν παρατηρήσης τὰς τῆς φύσεως κκλονὰς, ἀς ὁμοῦ τασάκις ἐλατρεύσαμεν, ὡς δύο πιστοὶ τοῦ καλοῦ ἱερεῖς, ἐν τῷ κυκλῷ αἰθρίου οὐρανοῦ, ἐν τῷ ἀμυδρῷ τῆς σελήνης φωτί, ἐν τῇ μυστηριώδῃ σιωπῇ τῶν πυκνῶν δασῶν, μετὰξὺ τῆς χλόης τῶν εὐόσμων πεδιάδων, ἐν τοῖς γοεροῖς κύμασι τῶν λιμνῶν καὶ ἐν τῷ ψιθυρισμῷ τῆς θαλάσσης, ἐνθυμήθητι ὅτι ἐγὼ εὐρίσκομαι μετὰ σοῦ, κεκρυμμένη, ἀλλὰ ὑπὸ ἔρωτος τρέμουσα, ἀφωνός, ἀλλὰ στεναχίζουσα καὶ εὐδαίμων πανταχοῦ συνοδεύουσα σε, ζῶσα ἔτι μετὰ τῶν σῶν ἐλπίδων, καὶ τῆς σῆς μνήμης.

Ἐμοὶ ἀριέρωτον πᾶσαν ἀγαθὴν πράξιν σου, πᾶσαν ἱερὰν ἀπόφασιν, πᾶσαν γενναίαν ἐπιχείρησιν, καὶ ἡ σὴ "Εμμα θά μεγαλοφρονήσῃ ἐπὶ τῇ ἀγγινοίᾳ σου καὶ παντὸς ὑπὸ σοῦ μεγάλου διαπρακτομένου κατορθώματος. Σὲ περιμένει, καὶ σέ περιμένει πεποιοῦντι ὅτι θά σέ σφίξῃ ἐπὶ τῆς καρδίας δι' αἰωνίου ἀσπασμοῦ, ἀπηλλαγμένου μεριμνῶν καὶ στεναγμῶν.

Ἡ σὴ "Εμμα ἀπέρχεται καὶ σέ περιμένει ἐκεῖ ὅπου ἐπ' ἕσσης θά ἔλθῃς.

Χαῖρε, ζῆθι καὶ ἔσο μέγας· ζῆθι καὶ ἔσο ἐπωφελῆς ἀνὴρ· ζῆθι καὶ μὴ προξενήσης μηδενὶ λύπην· ζῆθι καὶ ἀγάπα με ὡς ἐγὼ αἰωνίως θά σέ ἀγαπήσω.

Ἰπὸ τὴν αὐτὴν σελίδα ἀνεγίνωσκε τις τὰς ἀκολούθους γραμμὰς, γεγραμμένους διὰ σπασμωδικῶν καὶ τρεμόντων γραμμῶν.

«Σοὶ ἰδνύω ὅτι θ' ἀποβῶ ἐπωφελής καὶ ἀραστήριος ἀνήρ, σοὶ τὸ ἰδνύω
ἠδὲ ἀγάπην σου.

»Τῆ 27 Ὀκτωβρίου.

«Οὐλίελλμος»

Ἄφου χρόνου ἔλαβον τὰ λείψανα τῆς Ἐμμης καὶ τοῦ Οὐλίελλμου περιέμεινα πάντοτε εὐλαβῶς καὶ σιωπηλῶς ἐπιστολὴν τινὰ, ἀναγγέλουσαν μοι τι περὶ τοῦ ἀτυχοῦς φίλου μου, ἀλλὰ πάντοτε εἰς μάτην περιέμεινα.

Περῆλθον ἤδη δέκα ἔτη καὶ ἐπομένως δικαιοῦμαι νὰ δημοσιεύσω τὰς θερμὰς αὐτὰς σελίδας δύο τῶν εὐγενεστάτων πλκασμάτων, ἃ ποτε ἐγνώρισα.

Καίτοι κτησάμενος τὸ δικαίωμα, οὐχ ἤττον ἔγραψα ἐπανειλημμένως εἰς Ἀγγλίαν τῷ Οὐλίελλμῳ, τῆ θείῃ Ἄννα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔσχον ἀπάντησιν.

Περιμείνας πρῶτον μέχρι τῆς ὑστάτης στιγμῆς λέξις παρὰ τοῦ φίλου μου, ἀπεφάσιτα νὰ δημοσιεύω τὰ φύλλα, ἅτινα μοι εἶχεν ἀποστείλῃ.

Πέποιθα ὅτι ὁ ταῦτα ἀναγνούς δὲν θὰ βλαφθῆ, ἀλλ' ὅτι τοῦναντίον πολλοὶ θὰ ὠφελθῶσι.

Τέλος.

ΟΙ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΜΥΡΜΗΚΕΣ

Οἱ μύρμηκες καίτοι ἔντομα σαρκοβόρα εἶναι γνωστὸν ὅτι τρέφονται ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς σακχαρώδους οὐσίας τῆς ὑπὸ τῶν φυτοφθειρῶν ἐκκρινόμενης, ἠγναεῖτο ὁμοῦς μέχρι τοῦδε ὅτι εἶδη τινὰ αὐτῶν ἐθίζουσι νὰ συνάγωσι μέλι καὶ ἀποταμιεύωσιν αὐτό.

Οἱ μελιφόροι μύρμηκες οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Mac Cook καθορισθέντες ἀνήκουσι εἰς τὸ γένος *Myrmex* ἐνδικιτῶνται δ' εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ νοτίου μέρους τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Πρῶτος δ μεξικανὸς de Llave κατὰ τὸ 1832 ἐδημοσίευσέ τινὰ περὶ τῶν ἠθῶν τῶν μυρμηκῶν τούτων, καίτοι δὲ εἰς τὰς σημειώσεις τούτου ἄλλοι τινες ταξιδιωτὰ προσέθεντό τινὰ, εἰς τὸν κ. Mac Cook ὀφείλομεν τὰς μᾶλλον σαφεῖς καὶ ἀληθεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ βίου τῶν ἐντόμων τούτων. Οἱ μελιφόροι μύρμηκες οἰκοδομοῦσι πάντοτε ἐπὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἐδάφους ὑψωμάτων μυρμηκίᾳ σχήματος μαστίων, χρώμενοι πρὸς τοῦτο μικρῶν λίθων. Ἐκείνη μυρμηκίᾳ φέρει ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ

τῆς κορυφῆς ὁπλὴν φέρουσιν πρὸς κάθετον εἴσοδον. Ἡ ὁπλὴ αὕτη εἰσχωροῦσα ὀλίγους μόνον δακτύλους εἰς τὸ βάθος τῆς μυρμηκίᾳ συναντᾷ ὀριζόντιον στοὰν διχκλαδουμένην κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ προεκτεινομένην ἐπὶ πέντε καὶ ἐξ πόδας κατὰ μίαν καὶ μόνην συνήθως διεύθυνσιν φέρουσιν εἰς τὰ διάφορα δωμάτια.

Ἐν ταῖς μυρμηκίᾳ ἐνδικιτῶνται πλὴν τῆς βασιλείσσης τῶν παρθένων θηλειῶν καὶ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ἐργατῶν καὶ ἄτομα ἄλλης τινος κατηγορίας τὰ ὁποῖα φαίνονται ἔχοντα ὡς ἐντολὴν ν' ἀποταμιεύωσι τὸ μέλι. ἔχουσι δηλαδὴ σχῆμα ἀσκῶν ἐν οἷς ἐναποθηκεύεται ἡ θρεπτικὴ οὐσία ἢ μέλλουσα νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ συνοικισμού. Ἡ βασιλίτσα καταλύει εἰς τὸ τελευταῖον δωμάτιον τὸ κείμενον εἰς τὸ ἄκρον τῆς μεγάλης στοᾶς. Περικυκλοῦται δ' αὕτη διερῶς ὑπὸ δεκαπεντάδος ἐργατῶν ἐκπληρούντων χρεῖν σωματοφυλάκων, οἵτινες τὴν ψήχουσι, τὴν τρέφουσι, πρίστανται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὠτοκίας, φαίνονται δὲ μᾶλλον ὡς νὰ τηρῶσι ταύτην αἰχμάλωτον.

Τὰ φατνώματα πάντων τῶν ἄλλων δωματίων τῶν κατὰ μῆκος τῶν στοῶν κειμένων εἶναι οὕτω γεγλυμμένα ὥστε παρουσιάζουσι σειρὰν μικρῶν ρυτίδων ἐφ' ὧν συγκρατούμενοι οἱ μύρμηκες διατελοῦσι κρεμάμενοι. Ὑπὸ τὰ φατνώματα ἐνδικιτῶνται ἐκεῖνοι οἱ μύρμηκες οἵτινες δύνανται ν' ἀποκληθῶσι μύρμηκες-ταμιευτῆρες, διότι πᾶσα ἡ ἐργασία αὐτῶν περιρρίζεται εἰς τοῦτο καὶ μόνον, νὰ χρησιμεύωσι δηλαδὴ ὡς ἀπλοὶ ἀποθεταῖοι μέλιτος. Ἡ γαστήρ τῶν μυρμηκῶν τούτων πληροῦται εἰς τοσοῦτον βελόμῳ μέλιτος ὥστε ἐξογκοῦται ἐν σχήματι σφαιρῆς ἐχούσης μέγεθος πίτσου, οὔσης δ' ἐντελῶς δυσαναλόγου τοῦ ἀναστήματος τοῦ ἐντόμου. Πράγματι δὲ ἡ ποσότης τοῦ μέλιτος ἢ ἐν τῇ γαστέρι τοῦ ζώου ἐμπεριεχομένη ἔχει βάρος ὀκταπλάσιον τοῦ βάρους αὐτοῦ τοῦ ἐντόμου. Διὰ τοῦτο οἱ μύρμηκες οὗτοι εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ βαδίωσι, καταδεδικασμένοι δ' ὄντες εἰς κατ' ἀνάγκην ἀκινήσιον ὅπως μὴ παρεμποδίζωσι τὴν κυκλοφορίαν κρεμῶσιν ἑαυτοῦς ἐκ τῶν ρυτίδων τῶν φατνωμάτων. — Οἱ μύρμηκες οὗτοι ἀνίκανοι ὄντες νὰ βαδίωσι κατὰ γῆς, ἐπὶ τῶν φατνωμάτων κατορθοῦσι νὰ μεταλλάξωσι θέσιν βραδέως μετακινῶντες ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ διὰ μικρῶν συνεχῶν κινήσεων. — Ἄν ὁμοῦς εἰς ἐξ αὐτῶν κατὰ δυστυχίαν τοῦ καταπύου, ἀδύνατον νὰ φθάσῃ ὅπως ἐκ νέου κρεμασθῆ δι' αὐτὸ τὸ συμβῆν τοῦτο εἶναι φρικτὸν λίαν δ' ἀπελπιστικὴ ἡ θέσις του· ὁ δυστυχὴς καταδικάζεται νὰ διατελῇ κατακείμενος ἐν τῇ θέσει ἐν ἣ πεσὼν εὐρέθη, ἐπαναπαύομενος ἐπὶ τοῦ ἀσχοῦ του, τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔχων ἐναέριαν κινῶν ἐν τῷ κενῷ τοῦ πόδας του, μέχρις ὅτου μετὰ τινὰς ἐβδόμαδας ἀποβιώσῃ.

* *

*

Ὅτι ὁμοίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀρκετὰ περίεργον δεικνύει δὲ πρὸς τούτους ἐλαττώματ' αὐτῆς φύσεως, εἶναι ὅτι οἱ ἐργάται ἀγνοοῦσι νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν δυστυχούντων *μυρμηκῶν-ταμειυτήρων*, δεικνύονται μάλιστα ἐντελῶς ἀδιάφοροι πρὸς αὐτούς.

Ἡ ἀδιαφορία μάλιστα τῶν ἐργατῶν πρὸς τοὺς ἀσκοὺς τούτους εἶναι τοιαύτη ὥστε ἐν περιπτώσει καταπτώσεως τῆς φωλεᾶς ἐγκυαλείουσι αὐτοὺς κατακειμένους τῆδε κἀκεῖτε ἡμιτεταχμένους, οὐδόλω; μεριμῶντες περὶ αὐτῶν. Ἐν τοιοῦτῳ συμβάντι ἐνσχολοῦνται μόνον εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν στοῶν, συνήθως δὲ καὶ θάπτουσι ἐντελῶς τοὺς δυστυχεῖς διὰ τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ῥιπτομένων περισσευμάτων τῶν χωμάτων. Ὅλω; ὁμοίως φυσικὸν θὰ ἦτο ἂν περιποιοῦντο τοὺς συναδέλφους τούτους καθότι ἂν μὴ ἰδιαιτέρην τινὰ ἔτρεφον συμπάθειαν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς τούτους ταμειυτήρας, τοῦλάχιστον δὲν ὤφειλον ν' ἀγνοῶσι πόσον πολῦτιμος εἶναι ἡ ὕλη ἢ ἐν τοῖς ἀσκοῖς αὐτῶν ἐναποτατεμισυμένη. Πράγματι δὲ ἂν τυγχίως θλασθῆ εἰς τῶν ἀμφορέων τούτων, ἀμέσως ὡς μανιώδεις σπεύδουσι μετὰ μεγίστου ζήλου περισυνάγοντες τὸ διαχυόμενον μέλι. Μόλις τοιαύτη τις εἰδήσις διαδοθῆ ἐν τῇ μυρμηκίᾳ, πλήρης ἀναρχία καταλαμβάνει τὸν συνοικισμὸν, πάντες δ' οἱ μύρμηκες φαίνονται ὡς καταληφθέντες ὑπ' ἀληθοῦς μανίας νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰς ἐργασίας των καὶ σπεύδουσι πρὸς τὸν κατακερματισθέντα κάδον ἐκ φόβου μὴ ἀπολέσωσι τὴν μερίδα τῆς εὐωχίας των.

Οἱ ἐργάται ἐν τούτοις φαίνονται ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ ἀσκοὶ οὗτοι περικλείουσι τόσον ἀγαπητὴν οὐσίαν, διότι ὅταν ἀποθνήσκῃ εἰς τοιοῦτος μύρμηξ-ταμειυτήρ, οἱ οὐδέτεροι μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὸ μέλι ἀγάπην, δὲν σκέπτονται οὐδόλω; νὰ διατρήσωσι τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ ῥίπτουσι ἔξω τῆς φωλεᾶς τὸ πτώμα τοῦ θανόντος. Δὲν δύναται τις δὲ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἀγνοοῦσι νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς χηλὰς αὐτῶν, δι' ὧν εὐκολώτατα θὰ ἠδύναντο νὰ διατρήσωσι τὰ τοιχώματα τοῦ ἀσκοῦ, διότι ὅπως μεταφέρωσιν εὐκολώτερον τὸ πτώμα, τέμνουσι τὸν νεκρὸν εἰς δύο ἀποκόπτοντες τὸν ποδίσκον τὸν ἐνοῦντα τὴν γαστέρα πρὸς τὸν θώρακα. Μετὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην, μεταφέρουσι τὸ σῶμα καὶ κυλίουσι τὴν πλήρη μέλιτος γαστέρα ἐκτὸς τῆς φωλεᾶς, ὥστε τὸ σύνολον ῥίπτεται εἰς τὸ νεκροταφεῖον ὅπου κεῖται εἰς μικρὰν τινὰ ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς μυρμηκίας. Πᾶσαι αἱ τοιαύτης φύσεως παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἔνστικτον εἶναι ἀποτέλεσμα μᾶλλον τῆς πείρας παρὰ πλεονέκτημα τῆς τυφλῆς φύσεως, καθότι αὕτη ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει δὲν προδίδεῖ ἔξοχον εὐφυῆς ἀμελήσασα νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς μύρμηκας πόσας ὠφελείας θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀσκῶν, ἃς ἐντελῶς χάνουσι ἀγνοοῦντες ν' ἀνοίξωσι τούτους. Ὁ τρόπος τῆς περισυναγωγῆς τοῦ μέλιτος πολλὰ τὰ παράγοντα ἐκπληξῖν ἐνέχει καθὼς καὶ τὰ προηγηθέντα.

Ἐκαστος βεβαίως ἤθελε παραδεχθῆ ὅτι οἱ μύρμηκες λαμβάνουσι τὸ μέλι ἐκ τῶν *φυτοφθειρῶν* τῶν χορηγούτων καὶ εἰς τόσα ἄλλα εἶδη σκκηρῶδη τινὰ οὐσίαν. Ἐν τούτοις οὐδὲν τοιοῦτον συμβαίνει. Περισυνάγουσι τὸ μέλι καθὼς καὶ αἱ μέλισσαι ἐκ τῶν φυτῶν. Ἀρχομένης τῆς νυκτὸς οἱ ἐργάται ἐπιλαμβάνονται τοῦ ἔργου. Εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν ἐκ δρυῶν δασῶν ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ προσβάλλουσι τὰ κάρυα¹ τῶν φύλλων τοῦ εἶδους τῆς δρυὸς *Quercus undulata*. Τῇ βοηθεῖ τῶν χηλῶν των ἀποξέουσι πρῶτον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἐξογκωμάτων μέχρι οὗ διατρήσωσι τὴν ἐπιδερμίδα² μετὰ τινὰς στιγμὰς ἐκ τῶν οὕτω παραχθεῖσων πληγῶν ἐπὶ τῶν καρῶν ἀνεβλύζουσι σταγόνες σκκηρῶδους τινὸς ὕλης τὴν ὁποῖαν ἀποροφῶσιν ἀμέσως; οἱ μύρμηκες καὶ ἐναποτατεμιούντες ἐν τῇ προλόβῳ τοῦ πεπτικοῦ αὐτῶν σωλῆνος τὴν μεταφέρουσι εἰς τὴν μυρμηκίαν.

Διχρούσης τῆς νυκτὸς οἱ μύρμηκες μεταδκίνουσι εἰς τὸ δάσος καὶ ἐπανερχονται εἰς τὴν μυρμηκίαν των, τὴν δὲ πρῶτον ἀποσύρονται ἐν τῇ κοινῇ οἴκῳ ὅπως προφυλαχθῶσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπικρατούσης θερμότητος ἣν φαίνονται λίαν φοβούμενοι. Ὁ συγγραφεὺς εἶδε τοὺς θηρευτὰς τούτους μύρμηκας μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐκστρατείας, ὅτι ἔτρεφον τοὺς ἀκίνητους μύρμηκας ἀποπτύοντες τὴν σκκηρῶδη ὕλην τὴν ὁποῖαν οἱ ἀκίνητοι μύρμηκες κατέπινον μετ' ἀπληστίας. Παρετήρητην ἐπίσης οὐδέτερος μικροῦς καὶ μεγάλους αἰτούσοντας τὸ σιτηρέσιόν των ἐκ τινος μύρμηκος ταμειυτήρος, ὅστις ἐδείκνυτο μεταδίδων κατὰ βούλησιν μέλι εἰς πλείστους πεινῶντας. Οὐδέποτε ὁμοίως εἶδε τοὺς μύρμηκας προσβάλλοντας τὴν ἐναποτεθηκευμένην ἐσοδείαν ἐντὸς τῶν ἀσκῶν τῶν ἐκ τοῦ φακνώματος κρεμαμένων. Ἐκ τούτου γεννᾶται ἡ ἐρώτησις πρὸς τί χρησιμεύουσι αἱ ἀποθήκαι αὗται τοῦ μέλιτος, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐπωφελεῖται αὐτῶν. Ὅπως γνωρίτη τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ὑπέβλεπεν εἰς πεύκων ἐπὶ τέσσαρς ὅλους μῆνας μίαν μυρμηκίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ ὑγεία τῶν μυρμηκῶν δὲν ὑπέφερε κατ' οὐδὲν, αἱ δὲ ἐξογκώσεις τῶν ἀσκῶν οὐδόλω; ἠλαττώθησαν ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι ἡ ποσότης τοῦ μέλιτος δὲν ἐχρησιμοποιήθη. Δύναται τις ὁμοίως νὰ ὑποθέσῃ ἕτως ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν ταμειυτήρων περιεχόμενον μέλι χρησιμεύει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους καθ' ἣν τὰ κάρυα τῶν δρυῶν μὴ ὄντα νωπὰ δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν προμήθειαν; ἀνεζήτητην ὁ συγγραφεὺς ἐπίσης νὰ διαλευκάνῃ τὸ ζήτημα ἂν δηλαδὴ οἱ μύρμηκες-ταμειυτήρες ἀποτελοῦσι φυλὴν ἰδιαιτέρην ἢ ἐκλέγονται μετὰ τῶν ἐργατῶν. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τούτου πρέ-

¹ Κάρυα καλεῖται διάφορα μικρὰ ἐξογκώματα τῶν φυτῶν παραγόμενα ἐξ ἐγκυτησῶν διαφόρων ἐντόμων, ἐντὸς τῶν ὁποῖων τοποθετοῦσι τὰ ὠά των. Τοιοῦτόν τι εἶδος εἶναι τὸ γνωστόν ἐν τοῖς φαρμακείοις ἔμετικὸν κάρυον — Σ. Μ.

πει να παραδεχθώμεν τὴν δευτέραν γνώμην. Πράγματι δ' ἐν τινι μυρμηκιᾷ ἀνευρίσκει τις πάντας τοὺς βηθμοὺς μεταξύ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἐκείνων τῶν μετασχηματισθέντων εἰς ἀσκούς. Ὁ συγγραφεὺς παρετήρησεν, ὅτι πολλοὶ μύρμηκες θηρευταὶ ἐπκνήρχοντο ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν τόσον ἐξογκωμένην ἔχοντες τὴν γαστέρα ὥστε ἐφαίνοντο ὡς ἡμι-ἀσκού, εἶδε δὲ τοὺς μύρμηκας τούτους ὅτι μετέβαινον καὶ ἐπεκρέμαντο εἰς τὰ φκνώματα τῶν δωματίων, ἀναμιγνυόμενοι μετὰ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων *μυρμηκων-ταμιευτήρων* καὶ ὑποβαλλόμενοι εἰς τὰς αὐτὰς ἔκτοτε ὑποχρῶσις. Κατώρθωσε δὲ νὰ βεβαιώσῃ οὕτως ὅτι οὐ μόνον οἱ μεγάλοι ἐργάται μύρμηκες πρᾶττουσι τοιοῦτόν τι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεσαίου ἀναστήματος πρὸς δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροί.

Ἡ ἀνατομικὴ ἐπίτης μελέτη ἀφ' ἑτέρου δεικνύει ὅτι εἰς τοὺς *μύρμηκων-ταμιευτήρων* οὐδὲν ἴδιον ὄργανον ὑπάρχει πρὸς ἐναπόθεσιν τοῦ μέλιτος, ἀλλ' ὅτι ἡ οὐσία αὕτη πληροῖ τὸν πρόλοβον, ὅστις ὑπάρχει ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας, οὗτος δὲ ἐπεκτείνεται τόσον ἐκτάκτως ὥστε κατλαμβάνει ἐλόκληρον τὸν λοιπὸν πεπτικὸν σωλήνα.

Ἐπὶ τέλους αὐτὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐργάται ἀγνοοῦσι νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν *ἀσκῶν* δὲν ἀποδεικνύει ἐαργῶς ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἀποτελοῦσιν ἴδιαν φυλὴν, ἀλλ' ὅτι εἶναι μύρμηκες παρόμοιοι τῶν ἄλλων· διότι ἂν πράγματι τοιαύτη τις ὑπῆρχε διάκρισις, ἡ φύσις δὲν θὰ ἐπήρχετο ἀρωγὸς τῶν μελῶν τῆς φυλῆς, μερὶς δὲ τις ἐργατῶν δὲν θὰ εἶχεν ὡς κύριον σκοπὸν τὴν φροντίδα τούτων;

Ἐκ τούτων ἐπιτρέπεται νὰ εἰπώμεν ἐν ἐπιλόγῃ, ὅτι ἡ ἐναποθήκευσις τῆς τροφῆς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς οὐδὲν ἴδιον ὄργανον. Κατὰ συνέπειαν ὅτι δὲν εἶναι προνόμιον ἰδίως τινὸς κατηγορίας ἀτόμων, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα συναρμογῆς, ἥτις τυχαίως πως ἐθεωρήθη ὡς ἔνστικτον.

Τελευταίως τις ἀνακάλυψις ἐπιβραβεῖ τὰ προηγούμενα. Ἐν Αὐστραλίᾳ εὐρέθη μελιφόρος τις μύρμηξ¹ τὰς αὐτὰς ἔχων σχεδὸν συνηθείας μετὰ τοῦ ἀμερικανικοῦ μύρμηκος, ἐν τούτοις ὅμως τὸ εἶδος τοῦτο ἀνήκει εἰς ὅλους διάφορον γένος ἔχον ἦθη ὅλους διάφορα ἐπίσης, διότι οὗτος σκάπτει αὐλακὰς ἐν ταῖς ρίζαις τῶν δένδρων.

Ἡ παρούσα λοιπὸν *μυρμηκων-ταμιευτήρων* ἐν ταῖς μυρμηκίαις δὲν εἶναι ἴδιος χαρακτήρ ἰδιαιτέρου ὅλους γένους μυρμηκῶν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἔνστικτον εἰς ὃ ὀφείλεται ἡ παρουσία τοιούτων τινῶν ὄντων ἐν ταῖς μυρμηκίαις, δύναται ἐκ τῶν ἐργατῶν νὰ παραγάγῃ ταμιευτήρας μύρμηκας, ἀρκεῖ νὰ ἐπιτρέπωσι καὶ εὐνοῶσι τοῦτο αἱ ἐξωτερικὴ περιστάσεις.

Ὁ συγγραφεὺς ἀπέδειξεν ἡμῖν πῶς οἱ μύρμηκες μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν ἐπάνοδον καθίστανται ἐξ ἀπλῶν ἐργατῶν, *μύρμηκων-ταμιευτή-*

ρα. Ἐπιφορτίζονται οὗτοι ἐν τῷ δάσει ποσότητά τινα μέλιτος τὴν ὥστε νὰ ἐξογκωθῇ ἐπ' ὀλίγον ἡ γαστὴρ αὐτῶν, νὰ δύνανται ὅμως νὰ ἔπα-νέλθωσιν εἰς τὴν μυρμηκίαν διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ποδῶν των. Πῶς ὅμως οἱ μύρμηκες οὗτοι ἡμιπεπληρωμένοι ὄντες, ἀφοῦ ἀπαξ κρεμασθῶσι συμπληροῦσι τὴν προμήθειάν των καὶ καθίστανται ὀλοσπρόγγυλοι; Τοῦτο δὲν κατώρθωσεν ὁ παρατηρητὴς ν' ἀνακαλύψῃ. Ἐὰν οἱ μύρμηκες οἱ προωρισμένοι νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ταμιευτῆρες ἐλάμβανον ἐν τῷ δάσει ὅλον τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ποτόν, θὰ καθίσταντο ἀνίκανοι νὰ ἐπκνέλωσιν εἰς τὴν μυρμηκίαν, καὶ θὰ ἠναγκάζοντο πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου εἰς ἂν ἔλασσον ἢ βράδιον θὰ ὑπεβίβλλοντο καταπίπτοντες νὰ κρεμασθῶσιν ἀπὸ τῶν φύλλων τῶν δένδρων. Ἐὰν ὅμως ἀφ' ἑτέρου ὅπως κερταθῶσιν νὰ ἐπκνέλωσιν εἰς τὴν μυρμηκίαν, οὗτοι δὲν δύνανται νὰ πληρωθῶσιν ἢ κατὰ τὸ ἡμισυ, πῶς ἐπὶ τέλους πληροῦσιν ἑαυτούς; Ὁ παρατηρητὴς δὲν παρετήρησε ποτὲ οὐδὲν θηρευτὴν φέροντα μέλι εἰς τὰ ἀτομα τὰ κατασταθέντα ταμιευτήρας. Πρέπει ἀρὰ γέ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ταμιευθεὶς χυμὸς ὑποβάλλεται εἰς ζύμωσίν τινα ἀξάνουσαν τὸν ὄγκον αὐτοῦ καὶ ἐξογκώνει οὕτω τὴν γαστέρα τοῦ κρεμασμένου μύρμηκος;— Τὸ ζήτημα διατελεῖ ἀλυτον.

Οἱ μελιφόροι μύρμηκες εἰσὶν εἰρηνικώτερον χαρακτηῖρας τῶν σαρκοβόρων μυρμηκῶν· ἀντὶ νὰ φονεύωσι τοὺς ξένους τοὺς εἰσερχομένους ἐν ταῖς μυρμηκίαις, ὑποδέχονται αὐτοὺς ἀνευ ἐξωτερικῶν δειγμάτων ἔχθρας, ὥστε ἐπὶ τέλους οὗτοι ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ συνοικισμού.

Τὰ ἔντομα ταῦτα δύνανται νὰ δικτραφῶσι διὰ σακχαρώς καὶ κοινῆς μέλιτος· εἰσὶν ὅμως λίαν λαίμαργοι ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν τροφῶν, καὶ ἐπιφυλακτικοὶ πρὸς ξένους οὐσίας ἐπὶ σκοπῷ ἀναμιγνυομένους τῇ τροφῇ αὐτῶν. Παραδείγματός χάριν ἀποποιοῦνται νὰ φάγωσι σιρόπιον μεμιγμένον καρμινίῳ, δι' οὗ ὀφέλιμα πειράματα θὰ καταρθῶντο, πύρχυτα δ' ὡς ἀναγνωρίζωσι ξένην τινὰ οὐσίαν εἰς τὰς τροφάς, ἐξαφκνίζουσι τὸ ὑποπτον φαγητὸν θάπτοντες αὐτὸ ἢ καλύπτοντες διὰ μικρῶν πετρῶν ἀπεσπασμένων ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ἐδάφους, ὡτὴν νὰ ἤθελον νὰ προφυλάξωσιν ὀλόκληρον τὸν συνοικισμόν ἐκ τινος δηλητηρίου.

Ἐναπομένει ἡμῖν νὰ διαπραγματευθῶμεν περὶ τῶν πρκατίτων, ὧν πάσχουσιν οἱ μελιφόροι μύρμηκες.

Ἐν τῇ φύσει ἕκαστος *ψύλλος* ἔχει τὸν *ψύλλον* του: οἱ μύρμηκες καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ θηητὰ ὄντα ὑπάγοντι εἰς τὸν αὐτὸν γενικὸν κανόνα, ὃ δὲ κ. Mac Cook μετὰ λύπης εἶδεν ὅτι ἡ πρκασιτικὴ ἐπιδημία ἀλληλοδιαδόχως προσέβαλε κατκστρέφουσα πάσας τὰς αἰχμαλώτους ἀποικίας. Τὸ σύνθημα πρκασιτον τοῦ *Μυρμηκοκύστου* εἶναι ἀκκρὶ τι, ἀναπτυσσόμενον ἀρθρονώτατα ἐν ταῖς μυρμηκίαις, ὑποθέτει δ' ὁ συγγραφεὺς ὅτι τοῦτο

1 Ὁ *Camponatus inflatus*, περιγραφεῖς ὑπὸ τοῦ κ. J. Lubbock.

προέρχεται ἐξ ὧν μεμιγμένων τῆ γῆ τῶν μυρμηκιῶν καὶ μετ' αὐτῆς εἰσαχθέντων ἐν αὐτῇ.

Τὰ μικρὰ ταῦτα ἀκάρια πολλαπλασιάζονται μετὰ μεγίστης ταχύτητος καταλαμβάνοντα τὸ σῶμα ἀπάντων τῶν μυρμηκῶν. Μεθ' ὅλους δὲ τοὺς κόπους τῶν μυρμηκῶν περὶ ἀπαλλαγῆς ἐξ αὐτῶν τὸ τοιοῦτον ἦτον ἀδύνατον, ἰδίως περὶ τοῦ στόματός των ἔνθα πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν καθίσταντο ἀνίσχυροι.

Μυρμηκῶν προσβληθεῖσα ὑπὸ τῶν παρασίτων τούτων ὁμοιάζει πόλιν ἐν ἣ εἰτήλασεν ἐπιδημία τις. Οἱ μύρμηκες ἀποθνήσκουσιν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἕτερον, ἐπὶ δὲ τῆς ὁδοῦ τοῦ κοιμητηρίου δὲν παρατηρεῖ τις ἄλλο τι ἢ πτώματα ἅτινα μεταφέρουσιν εἰς τὸν κοινὸν τάφον. Αἱ στοαὶ ἐρημοῦνται· οἱ ἀσθενεῖς μύρμηκες δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσι πλέον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν, τὰ δὲ πτώματα μένουσι κατακείμενα ἐν τοῖς δωματίοις καὶ ταῖς στοαῖς μέχρις οὗ ἀποθάνωσι καὶ οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ οἴκου. Καίτοι οἱ μύρμηκες μετ' ἀγάπης ἀλληλοβοηθοῦνται κατὰ τὸν καλλωπισμὸν των, καίτοι συνειθίζουσι νὰ ψήγωσιν ἀλλήλους, ἀγνοοῦσιν ἕμως νὰ ἀπαλλάξωσιν ἀμοιβαίως ἑαυτοὺς ἐκ τῶν κτηρηκμένων αὐτῶν μικρῶν παρασίτων τὰ ὁποῖα τοὺς ταλαιπωροῦσι. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἐνστικτον φαίνεται σφάλλον, ἀναμφιβόλως, διότι τὸ τοιοῦτον συμβᾶν εἶναι ὅλως τυχαῖον εἰς τοὺς μύρμηκας, διαφεύγει δὲ τὴν τακτικὴν ἐργασίαν τοῦ συνοικισμοῦ. Ἄφ' ἐτέρου μετ' ἐκπλήξεως παρατηρεῖ τις ὅτι συνήθιστα τὰ ζῶα εἶναι ἀνίκανα νὰ πηλαίωσιν κατὰ τῶν παρασίτων, μηδὲ ζητοῦσι σχεδὸν τρόπον τινὰ ὅπως καταβάλωσι ταῦτα. Τὰ συνοικοῦντα ὑμενόπτερα, αἱ μέλισσαι, αἱ σφήκες, τὰ τόσον καλῶς ὠπλισμένα ἔντομα ταῦτα ἀγνοοῦσιν οὐ μόνον νὰ καταστρέψωσι τὰ παράσιτα, ἀλλὰ μήτε κἂν γνωρίζουσι νὰ παρατηρήσωσι ταῦτα. Παρόντων τῶν παρασίτων τὰ τόσον εὐφυῆ ταῦτα ἔντομα φαίνονται ὡς νὰ προσεβλήθησαν ὑπὸ τυφλώσεως.

Προσθέσωμεν ὅτι οἱ Ἰνδοὶ γνωρίζουσι κάλλιστα τοὺς *Μυρμηκοκύστους*, ὅτι ἀναζητοῦσι τὰς κατοικίας αὐτῶν ἐκχώνουσι ταύτας, λαμβάνουσι τοὺς μύρμηκας-ταμειυτήρας καὶ κατεσθίουσι τὸ ἐν αὐταῖς ἐγκλειόμενον μέλι.

(Ἀνάλυσις ὑπὸ M. H. de Saussure τοῦ συγγράμματος: *The honey ants and the occident ants* ὑπὸ M. H. Mac Cook. Philadelphia 1882).

Μετάφρασις

Νικολ. Χρ. Ἀποστολίδου.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΛΕΚΤΑ

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

Δημοτικὰ ἄσματα Κρήτης¹.

Ἄ ποῦχει νοῦ καὶ λοιμοὺ καὶ γνῶσι 'ς τὸ κεφάλι,
 ἄς κάθη νὰ τοῦ δηγηθῶ γιὰ τὸ Δασκαλογιάννη,
 ποῦτονε πρῶτος τῷ Σφακιῶ καὶ μπάχης νοικοκύρης,
 καὶ ἤλιπξεν το νὰ γενῆ 'ς τὴν Κρήτη Ῥωμιοσύνη.
 Κάθη λαμπρὴ—Χριστόγεννη ἤβλεπε τὸ καπέλλο
 κ' ἤλεγε τοῦ Πρωτόπαπα, τὸ Μόσκοβο δὲ φέρω.
 —Μὰ κάθησε Δάτακλε—Γιαννιὸ καθῶς ποῦ μασέ πρέπει
 νὰ μὴ τὸ 'κούσ' ὁ Βασιλιῆς καὶ τὴν Τουρκιὰ θὰ πέψη.
 —Ἄς πέψη Τούρκους ὁ Παχιῆς κ' ἄς πέψη μπυαῖράκιδες
 μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ ντελικανίδες.
 Ἄς πέψη τούρκους ὁ Παχιῆς κ' ἄς πέψη μπαῖράκι
 μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ παλληκαράκι.
 Μὰ ὁ Παχιῆς ὡς τόκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη,
 Κάττρος, Χανιὰ καὶ Ῥέθεμο μάζωξ' τωσὲ κάνει.
 Κάττρος, Χανιὰ καὶ Ῥέθεμος ἦτανε μαζωμένα
 νὰ πάν' νὰ κάψουν' τὰ Σφακιὰ τὰ κακοποδομένα
 —Γιὰ τὸ θεὸ, ἀφέντη μου, καὶ πέ μου τί νὰ κάνω
 νὰ πᾶ νὰ κάψω τὰ Σφακιὰ γῆ νὰ τὰ βροφουδάρω;
 —Ἄμε καὶ ῥώτηξέ τσ' ὀμπρός ἦταν' ἡ γιοφορμὴ τως
 μπὰν ἐκουζουλαθήκανε νὰ φάν' τὴν κεφαλή τως.
 Νὰ δίδουν τὰ δοσίματα, νὰ δίδουν τὰ χρατάσα
 νὰ μὴν τῶς πέσω τὴν Τουρκιὰ κ' ὅλα τὰ μπαῖράκι.
 Νὰ δίδουν τὰ δοσίματα σὰν καὶ τὸν πᾶσα χρόνο
 νὰ μὴν τῶς πέσω τὴν Τουρκιὰ νὰ τρέμ' ἡ γῆς κ' ὁ κόσμος.
 Ἄς πέψη τούρκους ὁ Παχιῆς κ' ἄς πέψη μπαῖράκι
 μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ παλληκαράκι.
 Ἄς πέψη τούρκους ὁ Παχιῆς κ' ἄς πέψη μπαῖράκιδες
 Μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ ντελικανίδες.
 Μιὰν Πικρακὴ, μιὰν Τραωνή, μιὰν Κυριακὴν ἡμέρα
 'ς τ' Ἄσκύφου ξεβαρκάρανε μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὴ χέρα.
 Ἄς τ' Ἄσκύφου ξεβαρκάρανε εἰς τὴν καινούρια βρύση
 καὶ τὸ θεὸ παρακαλοῦν νερὸ νὰ τοὺς ποτίσῃ.

¹ Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς δημοτικῶν προῦντων τῆς Κρήτης τοῦ ἐν Ἐρακλείῳ διδασκάλου κ. Ἰωάννου Ν. Ζωγραφάκη.

Ἀπάνω ἔς τὴν Ἀράδαινα τὰ ἄστειν τὰ τσαντέρια,
 καὶ κάτω ἔς τὰ Λειβαδικὰ τὰ ἄμυν τὰ παγγινίδια.
 Κι' ἀποκειδὰ σηκώνονται νὰ πᾶνε ἔς τὴν Μαρδάρια
 νὰ πᾶν ν' ἀνεμκζώζουσε τὰ Σφακιανὰ κουράδια.
 Στὴ στράτα τῆς ἐπάντηξε ὁ Δάσκαλος ὁ Γιάννης,
 ὁ Κκαπετάνιος τῷ Σφακιῷ, τῆς Κρήτης τὸ λιοντάρι.
 Σύρνει τὸ μαχαιράκι του ἀπ' ἀργυρὸ φουκᾶρι
 καὶ μέσα τως ἐμπήκενε, γιουρούσι τωσὲ κάνει.
 Στὸ ἔμπα χίλιους ἤκοψε, ἔς τὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
 καὶ ἔς τὸ μωρφόν του γύρισμα ἐξηνταδυὸ πασάδες.
 Καὶ ὄντες ἐσοπάτηξε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ δέτη
 μὴν παλοτικὰ τοῦ παίζανε καὶ ἔς τὸ λακκοῦδι πέφτει,
 κι' ἀράτουν καὶ μποδιάζουν τον σαράντα μπαχιαλίδες
 κι' ὄλη ἔς τὴ στράτα τσ' εἶχενε ὁ ξένος ριτζατζίδες.
 — Θέλετε ἄσπρα, δίδω σας, σὰ θέλετε παράδες
 κι' ἀμοναχὸς μου τσ' ἤκοβγα τσὴ μεγαλοβδομάδες.
 — Δὲν θέμειν ἀπὸ τᾶσπρα σου μὴδ' ἀπὸ τὸ φλουρίσμου,
 μόνο νὰ πᾶμε τοῦ Παχιῆ, βρωμιέ, τὴν κεφαλή σου.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπερνούσανε ἔς τὸ σπητίν του ποκάτω
 ἐκάθουσαντ' ἢ γυναικὰ του καὶ τὸν ἔμυρολογᾶτο.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπερνούσανε κάτω ἔς τὴ γειτονιά του
 τὸν ἤκλαιγεν ἢ μάνη του μὲ τὰ πεθερικὰν του.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπερνούσανε ἔς τοῦ Μπαμπαλῆ τὸ χάνι,
 ἐζήτηξε κρυγὸ νερὸ νὰ πιῆ γιὰ ν' ἀποθάνη.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπερνούσανε εἰς τοῦ Παχιῆ τὴν πόρτα
 ἤσυρ' ὁ ξένος μιὰ φωνὴ κ' ἐμάρανε τὰ χόρτα.
 Κι' ὄντε τὸν ἐνεβάζανε εἰς τοῦ Παχιῆ τὴ σκάλα
 ζερβὰ δεξιά ἐξάνοιξε κι' ἐφώνιαξε μεγάλη.
 — Καλῶς νὰ σ' εὔρω, Βασιλικ, πατέρες καὶ δασκάλου.
 — Καλῶς τὸ δάσκαλο Γιαννιδὸ τὸν πρῶτό μας κρουσάρη.
 Καὶ δίδουν του ἕνα γκαβὲ σὲ φαρφουρι φλιτζάνι
 κ' ἕνα τζιμποῦμι γικσεμί, χίλια φλουράκια κάνει.
 Κι' ἀπεί τις ἤπιε τὸ γκαβέ, ἤπιε καὶ τὸν καπνὸ του
 καὶ στέκοντα; τὸ γδάρανε τᾶργυροπρόσωπόν του.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπογδαίρνανε εἰς τὴν δεξιάν του χέρη,
 ἤπαιρνε τοῦ βεζύρ' ὁ γυιὸς τὴ μίαν του θυγατέρα.
 Κι' ἀπείτις τὴν τουρκέψανε καὶ τὸν κιννὰ τῆς βάλια,
 ἐφώνιαξεν ἢ ὀρφανὴ τὸν κύρη τς ἦντα κάμαν.
 — Εἰς τὸν γκαβέ τὸν ἔχομεν μὲ κιλλὰ παλληκάρια
 κ' ἐκεῖνο τὸν ἐτρώγανε τῆς θάλασσης τὰ ψάρια.

Ο ΔΑΣΚΑΛΑΝΤΩΝΗΣ

Παιδιά κ' ἠντᾶχουν τὰ πουλιὰ κ' εἶνε ξαγριεμμένα
 καὶ κηλαδοῦσι θλιβερὰ καὶ παραπονεμένα!
 Γῆ κυνηγὸς, τὰ κυνηγᾷ γῆ χιόνι τὰ πλακῶνει,
 γῆ ἀκούσαν πῶς ἀπέθανε ὁ Δάσκαλος Ἀντώνης.
 Σαββάτο ἐβαρίστησε κάτω ἔς τὸ γυρογιάλι,
 καὶ παρευθὺς τὸ λόγιασε ὁ ξένος θ' ἀποθάνη.
 Καθίζει γράφει μιὰ γραφὴ ἔς τὸ σπητὶ του τὴν πέμπει,
 νὰ καταστ' ἢ γυναικὰ του νὰ τονε παραβλέπη.
 Γυναικὰ του σὴν τῶμαθε πιάνει καὶ συνοδεύει
 μουδὲ σκλάβαις ἐρώτηξε, μουδὲ καὶ βόγαις παίρνει.
 Παίρνει καὶ τὴν κουνιάδα τζῆ τὴ βασκαρμολουμένη,
 κ' ἐβάστα κ' εἰς τὰ χέρια τῆς μωρὸ παιδ' ἢ καημένη.
 Κλουθᾷ κ' ἢ θυγατέρα τζῆ ἢ γ' Ἀντωνολεοῦσα,
 καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς καρδιαίς, ἤκανε κ' ἐρροῦσα.
 Κ' ἐπῆγε κ' ἠύρηκέν τονε ἔς τὴν κλίνη κ' ἐκοιμᾶτο,
 κ' ἐτρέχανε τὰ μάτια τῆς καὶ τὰ μαλλιά τῆς κάτω.
 — Σώπα, γυναῖκα κουζουλή, πλέξε τα τὰ μαλλιά σου,
 καὶ πλύνε καὶ τὰ μάτια σου ν' ἀντισταθ' ἢ καρδιά σου.
 — Πῶς μοῦ τὸ λές, Ἀντώνη μου, νὰ πλέξω τὰ μαλλιά μου,
 νὰ πλύνω καὶ τὰ μάτια μου ν' ἀντισταθ' ἢ καρδιά μου,
 ἀπὸ θωρῶ τὰ μάτια σου καὶ πρίζουν τοῦ θανάτου
 κ' ἔχεις καὶ θηλυκὰ παιδιὰ κ' εἶνε τοῦ παντρεμάτου;
 Μ' ὄντε τὸν ἐσήκωνανε ἀπὸ τὸ γυρογιάλι,
 ἢ θάλασσα μουγγρίστηκε κ' ἢ γ' ἄμμο δάκρυα βγάνει.
 Κι' ὄντε τὸν ἐπερνούσανε ἀντίκριτα ἔς τσ' Ἀρμένους,
 ἐκατεβήκαν τὰ χωριά καὶ τονε συνεπαίρνουν.
 — Ἄς τᾶξωμε πῶς ἦτονε κολῶνα ἔς τὸ χωριὸ μας
 κ' ἐβούλησε κ' ἐράνησε κ' ἐχάθηκ' ἀπὸ μπρός μας.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

Μιὰν Κυριακὴ ξημέρωμα—μὴν εἶχε ξημερώση
 κι' ὁ ἥλιος ὁ παντοτεινὸς μὴν εἶχε βγῆ νὰ δώση—
 Γρηκῶ τὸν Κόρφο κ' ἔμπαζε κάτερρα καὶ καράδια
 Δὲν εἶνε αὐτάνα Σφακιανὰ μήτε καὶ τοῦ Ῥεθέμνου,
 μᾶνε τοῦ κκαπετάν-Πασᾶ ἠπομέσα ποῦ τὴν Πόλι.

Παίρνουν μαννάδες και παιδικά, αδέρφια κι' ἀξιδέρφια,
παίρνουν και τοῦ παπκ-Βαρδῆ τὴ μιάν του θυγκτέρε,
τὴν πρώτη και τὴν ὑστερη, τὴν μεσακὴν κοπέλα.
Χίλοι κρατοῦν' τὴν γκούδα τζῆ, τρακόσοι τσ' ἀκλουθοῦσι,
ἐκλούθην κι' ὁ παπκ-Βαρδῆς κ' ἔδερνε τσὴ μερούς του.
—Ποῦ πᾶς, ἀσῆμι, νὰ χαθῆς, ποῦ πᾶς σκυρὲ νὰ λιώσης,
ποῦ πᾶς; Ἄγιοκωστάτινο, ν' ἀλλάξῃς τὸνομά σου;
—Στὴ Σμύρνη πάω νὰ χαθῶ, 'ς τοῦ Γαλκτᾶ νὰ λιώσω,
κ' εἰς τὴν Κωσταντινόπολι ν' ἀλλάξω τὸνομά μου.
Κι' ὄντὲ τὴν ἀνεβάζῃσιν εἰς τοῦ πασᾶ τὴ σκάλα
ἐτρέχασιν τὰ μάτια τῆς ὡσὰν τὴν κουτσουναρά.
Ἄμ', ἀφεντάκη, 'ς τὸ κελὸ και 'ς τὴν κελὴ τὴν ὄρα,
και νὰ γεμίσῃ ἡ στράτα σου ντρακτάφιλλα και ρόδα.
Κι' ἄμε χαϊρετήζῃς μού τση ὄλις μου τσ' ἀδερφάδες,
τὴν ἀδερφή μου τὸ Ἄσενὸ μὴ μοῦ τὴν χαϊρετήσης;
γιατὶ μοῦ κατκρήστηκε Τοῦρκος νὰ μὲ φιλήσῃ,
Τοῦρκο νὰ κάμω πεθερὸ, και τὸν Καδῆ κουριάδο,
και τοῦ Βεζῆρη τὸν υἱοῦ ἀντρα νὰ τονὲ πάρω.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Πέρυσιν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* (τόμ. Γ' σελ. 250) μετ' ἄλλων ἐπιγραφῶν ἐδημοσίευσα και τινα ἐπὶ τινος τεμαχίου λίθου φαιοῦ ἀνευρεθεῖσιν τιμητικὴν εἰς Ἄργεῖον Ἀργεῖου Τρικουρύσιον, ἣτις ἀπὸ τῆς παλαιοτέρως χρήσεως μετετέθη ὡς ἐπιτάμιμα ἐνὸς τῶν τάφων τῶν ὀπισθεν τοῦ κατὰ τὴν Ζέκν θεάτρου ἀνευρεθέντων. Μετὰ τινα χρόνον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς ὁ σεβαστὸς τμηματάρχης ἐν τῷ τῆς Παιδείας ὑπουργεῖῳ ὑπέμνησέ μοι ὅτι ἐν τινὶ οἰκίᾳ Γλαράκη κατὰ τὴν παραλίαν κειμένη εἶχεν ἴδη ἄλλοτε και ἐνεθυμεῖτο ὅμοιον ὄνομα ἐν ἐπιγραφῇ ἐντετοιχισμένη που τῆς εἰσόδου τῆς εἰρημένης οἰκίας. Ἐκτοτε μόλις ἐσχάτως χάρις τῷ φίλῳ Γ. Ζαννέτῳ εὑρον τὴν οἰκίαν και τὴν ἐπιγραφὴν. Μόλις ὑπεφαίνεται αὕτη ὑπὸ τὸ τῆς ἀσθέστου οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐπίχρισμα ὅπερ ἔφερε. Καὶ ὑπὸ ὄλον τὸ ἐπίχρισμα ὅμως τοῦτο εὐθὺς ἠδύνατό τις ἀμυδρῶς πῶς νὰ διακρίνη τὸ αὐτὸ ἀληθῶς ὄνομα τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς. Ἄγνοῶ ἂν που ἐξεδόθη αὕτη οὐδὲ ἀφείη μοι ὁ κατάλληλος εἰς ἔρευναν τούτου χρόνος. Μόνον δὲ διὰ τὴν ἀντιπραβολὴν τούτων παρατίθημι ἀμφοτέρως ἐνταῦθα, τὴν δευτέραν δ' ἰδίᾳ διὰ τὴν θέσιν, ἐν ἣ ἀνευρέθη, σπουδαιότη-

τὴν ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν ἐνὸς τῶν ἐξόχων τοῦ Πειραιῶς οἰκοδομημάτων, τοῦ ναοῦ τῆς Εὐπλοίας Ἀφροδίτης.

Ἡ πρώτη ἔχει ὕδα:

ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΝΑ....

ΑΡΓΕΙΟΝ ΑΡΓΕΙΟΥ ΤΡΙΚΟΥΡΥΣΙΟΝ

ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ἦτοι

Οἱ ἔμποροι να[υαρχοῦντα

Ἄργεῖον Ἀργεῖου Τρικουρύσιον

ἀρετῆς ἐνεκεν και δικαιοσύνης.

Ἡ δ' ἐτέρα ἐπιγραφὴ ἢ ἐντετοιχισμένη ἐν οἰκίᾳ Δ. Σφερλῆ πρόην Γλαράκη, κατὰ τὴν ἀκτὴν Μικούλη, ἐχούση εἰσοδὸν ἐπὶ τῆς παρόδου τῆς μεταξὺ ὁδοῦ Φίλωνος και τῆς εἰρημένης ὁδοῦ και δεξιὰ τῷ ἀνιόντι ἐπὶ τοῦ ὑποστηρίγματος τῆς κλίμακος τῆς οἰκίας, εἶνε κεκρυμμένη ἐπὶ λίθου φαιοῦ πλάτους 1,10 και ὕψους 0,30 περίπου εἰς τέσσαρας στίχους φέρουσα τάδε:

ΑΡΓΕΙΟΣ ΑΡΓΕΙΟΥ ΤΡΙΚΟΥΡΥΣΙΟΣ

ΣΤΡΑΤΗΓΗΣΑΣ ΕΠΙ ΤΟΜ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΑΦΡΟΔΙΤΕΙ ΕΥΠΛΟΙΑΙ

ΑΝ]ΕΘΗΚΕΝ

ἦτοι

Ἄργεῖος Ἀργεῖου Τρικουρύσιος

στρατηγῆσας ἐπὶ τὸμ Πειρα[ιᾷ

Ἀφροδίτῃ εὐπλοία

ἀν]έθηκεν.

Τὰ γράμματα ῥωμικῶν χρόνων ὡς και ἐν τῇ πρώτῃ. Προφανέστατον δ' ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ πρόκειται προσώπου. Δυσχερὲς πῶς φαίνεται ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ ΕΠΙ ΤΟΜ ΠΕΙΡΑΙΑ. Πῶς πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ἢ πρόθεσις ἐπὶ; Ἡ δὲ θεότης εἰς ἣν τὸ ἀνάθημα, ἢ Ἀφροδίτη ἢ Εὐπλοία ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀργεῖον τοῦτον ἀρίστα δικαιολογεῖ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἐτέρας τῶν ἐπιγραφῶν διὰ τοῦ **ΝΑΥΑΡΧΗΣΑΝΤΑ**.

Σπουδαίη και ἀξία παρατηρήσεως ἡ θέσις ἐφ' ἣς ἀνευρέθη ἢ ἐπιγραφὴ ὡς εἶπον, διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ναοῦ τῆς Εὐπλοίας Ἀφροδίτης, ἐὰν ἀληθῶς ἀνευρέθη ἐκεῖ ἐν ἣ κεῖται οἰκία, και ἐὰν μὴ ἄλλοθεν ἔκπλαται μετενηγεγμένος ἦν, τίς οἶδε πῶς.

Β'

Εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ δήμου ἐγένετο ἀρίστη συμπλήρωσις ἐνὸς τῶν ἐξόχων ἐν ταύτῃ ἀναγλύρων, τῶν ἀνχομένων εἰς τὸ εἶδος τῶν νεκροδεί-

πνων. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου τὸ κυριώτερον πρόσωπον, ἀνὴρ ἐπὶ κλίνης κατακεκλιμένος, εὐμελής, ἐν ᾧ σχεδὸν πάντα τὰλλα ἦν πλήρης, ἀποκεκομμένην εἶχε τὴν κεφαλὴν. Ταύτην ἐκράτησε παρ' ἐαυτῷ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν προσηνέχθη τὸ ἀνάγλυφον εἰς τὴν συλλογὴν, ὁ ἀνευρών, ἐπὶ τῷ σκοπῷ κερδοσκοπίας. Ἦδη ἀπέκτησε ταύτην τὸ μουσεῖον δεικνύουσαν ὄψιν νεκρίου εὐειδοῦς πρὸς δεξιὰν τοῦ δρῶντος ἐστραμμένην καὶ ὑπὸ πλουσίαις κόμης κεκοσμημένην.

Γ'

Πρὸ μηνός που ἐγγὺς τοῦ νεοδημήτου νεοῦ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου, ὀρυσσομένων λάκκων εἰς θεμελίωσιν οἰκίας τινός, μεταξὺ ἄλλων συντριμμάτων ἀνευρέθη πύθος σφαιρικός βεβλαμμένος τὰ κάτω μόνον, ὃν δυστυχῶς εἰς τεμάχια συνέτριψαν οἱ παῖδες ἀφελθέντα ἐπὶ ἡμέρας ὅλας πρὸ τοῦ Γυμνασίου. Ἐντὸς τοῦ πύθου ἐν τοῖς χώμασιν ὑπῆρχεν ἀγγεῖον 0,15 ὕψους τῶν ἀποτελούντων ἐν συνόλῳ μορφήν ἀνθρωπίνην. Τὸ ἀγγεῖον διατηρεῖται καλῶς, πλὴν τῶν ἀποτριβέντων χειλέων καὶ τῆς λαβῆς αὐτοῦ. Εἰκονίζει δὲ τοῦτο γυναικῆ ὀρθίαν ποδῆρη ἀναβεβλημένην χιτῶνα ἐζωσμένον τὴν ὀσφίν καὶ διπλοῖδιον ἐπιμελῶς πορπούμενον ἐπὶ ἐκατέρῳ τῶν ὤμων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει διάδημα καὶ κάτωθεν τούτου στέφανον, παχεῖς δ' ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τῶν ὤμων καταπίπτουσιν οἱ βότρυχοι. Αἱ χεῖρες ἀπὸ τῶν ὤμων γυμναί· τῇ δεξιᾷ ἔχει τι, οἶονεὶ φιάλην, τῇ δ' ἐωνύμῳ ἀνέχει πῶς τὸν ἀπὸ τῆς κερκλῆς καὶ τῶν ὤμων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν δύο δίκην ὤτων πτυχὰς ἀφίνοντα.

Τὸ ὄλον σῶμα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός ὑπεγειρομένου τοῦ ἀριστεροῦ. Καθ' ὄλον τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς ἀπέμειναν ἴχνη τοῦ παλαιῶ χρωματισμοῦ. Τὰ ὀπισθεν κατὰ τὸ σύνηδες μέλαν εἶνε τὸ ἀγγεῖον.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 22 Αὐγούστου 1883.

Ἰακ. Χ. Δραγάτσης

ANEKDOTON ATHNAIKON TETRADRAMON

Ὅντως ἡ σειρά τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων εἶναι ἀνεξάντλητος. Καθ' ἐκάστην νέου τύποι προστίθενται καὶ πολλὰ τῆς ἱστορίας καὶ μυθολογίας

ζητήματα εὐχερῶς λύονται, ἀλλὰ δὲ ἐντελῶς ἀγνωστὰ παρουσιάζονται προκαλοῦντα τὴν μελέτην τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικῶς ἀσχολουμένων. Τίς τῶν νομισματολόγων ἐφαντάζετό ποτε νάναγκῶς ἐπὶ ἀθηναϊκοῦ νομίσματος τὸ σεπτὸν καὶ ἱερὸν τοῦ Δήμου ὄνομα; Τόσοι αἰῶνες παρήλθον καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα ἔφερον προτομάς καὶ σῶματα θεοτήτων, γράμματα, μονογράμματα, ναοὺς, ἀγάλματα, θεάτρα, ὀνόματα ἀρχόντων καὶ τὴν ἀτελεύτητον πληθὺν τῶν μυθολογικῶν παρατάσεων, ἀλλ' οὐδὲν ἀνευρέθη φέρον μεγάλαις γράμμασιν αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τοῖς περιχώροις τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου, πλησίον βράχου σχηματίζοντος γωνίαν τεχνικὴν οἰκίας ἰδιωτικῆς ἢ ἄλλου οἰκοδομήματος, ἀνευρέθησαν ἐντὸς ἀγγείου πηλίνου ὑπό τινος χωρικοῦ, κατὰ τὰς πληροφορίας ἀξιότιμου μάρτυρος, τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον, ὑπὲρ τὰ ἐβδομήκοντα ἀθηναϊκὰ τετράδραχμα τῆς τῶν ἀρχόντων ἐποχῆς, τρεῖς ἀθηναϊκαὶ δραχμαὶ καὶ τριάκοντα περίπου δραχμαὶ τῆς πόλεως Καρύστου.

Εἴκοσι καὶ ἑπτὰ νομίσματα τοῦ εὐρήματος τούτου ἀγορασθέντα κατετέθησαν ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ. Εἰσὶ δὲ ταῦτα:

Α'.) Εἴκοσι τετράδραχμα φέροντα ἀφ' ἑνὸς τὴν κεφαλὴν τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐξῆς ὀνόματα ἀρχόντων:

ΑΔΕΙ[ΜΑΝΤΟΣ]	ΗΛΙΟ[ΔΩΡΟΣ]
ΑΓΕΛΙΚΩ[Ν]	ΓΟΡΓΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΙΩΝ	ΦΙΛΩΝ
ΑΦΡΟΔΙΣ[ΙΟΣ]	ΔΙΟΓΕΙ[ΝΗΣ]
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΓΑΘΙΠΠΟΣ
ΔΙΟΤΙΜΟΣ	ΜΑΓΑΣ
ΕΥΜΗΛΟΣ	ΚΑΛΛΙΦΩΝ
ΖΩΙΛΟΣ	ΕΥΑΝΔΡΟΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ	ΕΥΚΛΗΣ
ΘΕΜΙΣΤΟ[ΚΛΗΣ]	ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ
ΘΕΟΔΟΤΟΣ	ΚΛΕΟΦΑΝΗΣ
ΙΚΕΣΙΟΣ	ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ
ΚΤΗΣΙΑΣ	ΕΥΜΑ[ΡΕΙΔΗΣ]
ΝΙΚΗΤΗΣ	ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΞΕΝΟΚΛΗΣ	ΑΡΜΟΞΕΝΟΣ (νομίσματα 4)
ΦΑΝΟΚΛΗΣ	ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ
ΧΑΡΙΑΣ	ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ

Β' Τέσσαρα τετράδραχμα τοῦ αὐτοῦ τύπου, πλὴν φέροντα ὀπισθεν μονογράμματα ὡς τὰ ἐν σελίσιν 168, 173 καὶ 177 ἀπεικονιζόμενα ἐν τῷ περισπουδάτῳ συγράμματι τοῦ E. Beulé, (les monnaies d'Athènes), καὶ

Γ' Ἐν τετράδραχμον ἀθηναϊκόν, γραμμικῶν 16,225, φέρον ἀφ' ἑνός

τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἐστραμμένην πρὸς δεξιὰ μετὰ περικεφαλαίας ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων καὶ ἀπ' ἐτέρου γλαυκά πρὸς δεξιὰ ἐπὶ ἀμφορέως· ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς κεφαλῆς τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, **Α** καὶ **Θ**, ἐν τῷ πεδίῳ δὲ τὰ γράμματα **Ο—ΔΕ—Μ [ΟΞ]** κατὰ τύπον ἀρχαίων καὶ ἄνδρα γυμνὸν ἰστάμενον καὶ κρατοῦντα δεξιᾷ μὲν χειρὶ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς ξίφος, ἀριστερᾷ δὲ θήκην. Τὸ ὄλον ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας μετὰ κροτοῦ.

Οὐδαμοῦ ὅμοιος τύπος ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο νόμισμα κατέχει τὴν σπουδαιοτάτην καθ' ἡμᾶς θέσιν μετὰ τὰ τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, καθότι φέρει οὐχὶ πλέον τοὺς κοινούς τύπους καὶ τὰ συνήθη ὀνόματα τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ **Δῆμου**.

Ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ὀμιλήσωμεν ἐν ἐκτάσει περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ὕφ' ἡμῶν ἐκδοθησομένῳ συγγράμματι, περιοριζόμεθα εἰς ὀλίγα τινὰ χάριν τῶν ἀναγνώστων τοῦ «Παρνασσῶ».

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμισμα ἐκόπη περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν πέμπτην κατηγορίαν τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, ἦτοι, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐποχῆν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐπεφόρτιζεν ἐντίμους πολίτας εἰς τὴν ἐπιστασίαν τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων, τὰ δὲ νομίσματα ἔφερον, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν συμβόλων τῆς πόλεως, τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστατῶν ἢ ἀρχόντων καλουμένων ἐπὶ τοῦ ἀργυροκοπείου. Ἀλλὰ τὸ σήμερον δημοσιευόμενον νόμισμα καθιστᾷ ἡμῖν γνωστόν, ὅτι ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἠναγκάσθη, εἴτε ἕνεκεν ἐλλείψεως καταλλήλων ἀνδρῶν, εἴτε ἕνεκα καταχρήσεων, εἴτε ἕνεκεν ἄλλων πολιτικῶν λόγων νὰ ἀναλάβῃ προσκαίρως τὴν ἐπιστασίαν τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων καὶ νὰ κόψῃ νομίσματα φέροντα τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα.

Ἐν τέλει παρακαλοῦμεν τοὺς εἰδικώτερον καταγινόμενους περὶ τὴν ἀρχαίαν νομισματικὴν νάποφανθῶσι περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου τῆς Ἀθηνᾶς, Δημοκρατίας.

Ἀλεξάνδρος Ν. Μελετόπουλος.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ἐπανελήφθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδία αἱ ἐν Ἐπιδάυρῳ ἀνασκαφαί. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν εὐρέθησαν πλέον τῶν τριάκοντα ἐπιγραφῶν καὶ πέντε ἀγάλματα, τουτέστι, Ῥωμαῖος χλαμυδοφόρος ἀνὴρ, Σάτυρος, τρίμορφος Ἐκάτη, καὶ δύο γυναικεῖα ἀγάλματα εἰκονίζοντα θεάς. Τούτων ἡ μὲν φέρει ποδῆρη χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ἡ δὲ ἑτέρα ποδῆρη χιτῶνα μετὰ διπλοῦδιον καὶ ἔχει τὴν μορφήν ἀρχαίους. Ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ μικρὰ χρυσῆ εἰκὼν ἐκ

λεπτοῦ ἐλάσματος κάλλιστα διατηρουμένη καὶ ἔχουσα δύο ἀρχαίως σφρηλάτους μορφάς, ἄνδρα πωγωνοφόρον καὶ γυναικᾶ κρατοῦσαν κλάδον φοίνικος. Ἐκ τῶν εὐρεθειῶν ἐπιγραφῶν ὁ κ. Καββαδίας συναρμολογῆσας μετὰ πολλοῦ κόπου εἴκοσι τεμάχια ἐνεπιγράφων πλακῶν, κατῴρωσε νὰ ἀποτελέσῃ δύο τῶν περιφῆμων ἐκείνων στηλῶν αἱ ἀναφέρει ὁ Πausanias (II, 27, 3), καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις ἦσαν ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν θεραπευθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἢ ἀσθενεῖς αὐτῶν καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας. Ἡ μίξ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι σχεδὸν πλήρης καὶ σύγκειται ἐξ 125 στίχων, ἕκαστος δὲ στίχος ἐκ 50 γραμμάτων. Ἀπεκκλύθη δ' ἐν Ἐπιδάυρῳ καὶ μέγα ἀρχαῖον εἰκοδόμημα πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ· ἐκεῖ δὲ πλησίον ἀπεκκλύθη καὶ φρέαρ 25 περίπου μέτρων βάθους, περιέχον ἀφθονον ὕδωρ, καὶ παρὰ τὸ φρέαρ εὐρέθησαν αἱ ἐπιγραφαί. Ὁ κ. Καββαδίας ὑποθέτει μήπως τὸ εἰκοδόμημα τοῦτο εἶνε ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἐκοιμῶντο οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἔβλεπον, ὡς ἐλέγετο, καθ' ὕπνου τὸν Ἀσκληπιόν. Ἐκ τινῶν δ' οἰκημάτων πενιχρῶν ὄλως καὶ εὐτελῶν εὐρεθέντων περὶ τὸν γῆδον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰκάζεται ὅτι τὸ ἱερὸν κατωκεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπὸ λαοῦ πτωχοῦ ἀγνώστου καταγωγῆς.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Τὸ θέρος τοῦ 1883. — Τὸ θέρος ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον. Ἰδοῦ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, εὐγενῶς ἀνακινωθεῖσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Α. Βούρλη, τίνα φαινόμενα ἐπαρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθῆναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βρομετρικὴ θλίψις ἦν 750,05 ἀπέναντι 749,8 τῆς μέσης βρομετρικῆς θλίψεως τοῦ θέρους τοῦ προελθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 13 Ἰουνίου (754,54) ἐλαχίστη δὲ τὴν 17 Ἰουλίου (743,59). Τὸ μηνιαῖον μέσον τοῦ βρομέτρου ἦν

κατὰ τὸν Ἰούνιον . . . 750.24

» Ἰούλιον . . . 749.56

» Αὐγούστον. . . 750.36

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοῦς τῆς ἑκατονταβάθμου διαίρεσεως (Κελσίου) ἦν 26,26 ἀπέναντι 27,02 τοῦ μέσου ὄρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους τοῦ 1882. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 20 Ἰουλίου (35,5) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουνίου (16,8). Ὡς συνήθως θερμοτέρως μὲν τοῦ θέρους ἦν ὁ Ἰούλιος ἀλλ' ἡ ἐφετινὴ μέση θερμοκρασία αὐτοῦ ἦν πολλῶ κατωτέρα τῆς περυσινῆς ὡς ὁμοίως καὶ ἡ τοῦ Αὐγούστου. Ἰδοῦ

δ' ἐν παραβολῇ ἢ μέση θερμοκρασία ἀμφοτέρων τῶν ἐτῶν καὶ διὰ τοῦς τρεῖς μῆνας.

	1882	1883
Ἰούνιος . . .	24,60	24,75
Ἰούλιος . . .	29,06	27,44
Αὐγούστος . .	27,41	26,60

Σημειωτέον ὅμως ὅτι θερμοκέντρος κατὰ μῆνα Αὐγούστου τοῦ θερμομέτρου δι' οὗ ἐγένετο ἡ καταμέτρησις τῆς ἐλαχίστης θερμοκρασίας διεκόπη αὕτη, καὶ ἡ μηνιαία μέση θερμοκρασία ἐσημειώθη ἐκ τῶν τριῶν καθημερινῶν παρατηρήσεων καὶ οὐχὶ ὡς πρότερον ἐκ τοῦ ἐλαχίστου καὶ μεγίστου τῆς θερμοκρασίας.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 13 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνήλθεν εἰς χμ. 66,07. Πέρυσιν ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 12 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνήλθεν εἰς 57,41 χμ.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἦσαν οἱ Ν πνεύσαντες κατὰ 30 ἡμέρας, καὶ οἱ ΒΑ πνεύσαντες ἡμέρας 31. Ἐπνευσαν δὲ καὶ 14 ἡμέρας ΝΔ 12 ἡμέρας Α 2 ἡμέρας ΒΔ 2 ἡμέρας Δ καὶ ἀπαξ Α ΝΑ οὐδ' ἀπαξ ἔπνευσαν.

Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,30 καὶ εἰδικώτερον τὸν μὲν Ἰούνιον 1,42 τὸν Ἰούλιον 1,24 καὶ τὸν Αὐγούστου 1,26.

* *

Μετεωρολογικὰ Πάροια — Τὸ ἐν Ἀθήναις ποσὸν τῆς πιπτούσης ἐτησίως κατὰ μέσον ὄρον βροχῆς φθάνει εἰς 0. μ. 4141 (εἰς ὕψος 105 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν). Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀναλογεῖ διὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον εἰς 0,0141, ἐκ παρατηρήσεων 16 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σμιθ, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου (ὄρα «Αἱ Ἀθήναι ὑπὸ ὕδρ. ἔποψιν, Α. Κορδέλλα, σελ. 30). Μεγάλαι βροχαὶ θεωροῦνται διὰ τὰς Ἀθήνας, ὅταν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ (24 ὥρῶν) τὸ ποσὸν τοῦ πίπτοντος ὕδατος φθάσῃ εἰς μ. 40 χιλιοστά. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τὰς τελευταίας βροχὰς τοῦ ἀρχιπελάγους δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μεγάλας. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐν Πάρῳ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κειμένου εἰς ὕψος 190 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, τὸ ποσὸν τοῦ ἀρτι πεσόντος ὕδατος ἐν τὰς 3 ὥρῶν τὴν 14ην Σεπτεμβρίου (ἀπὸ τῆς 8 1]2 μέχρι τῆς 11 1]2 π. μ.) ἔφθασεν εἰς 4 χμ, 7. Τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἔπεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας (ἐντὸς 24 ὥρῶν) ἦτο μόνον 1 χμ, 2.

Μέση στάσις

	Θερμομέτρου	Βαρομέτρου
10 Σεπτεμβρίου	23.76	748.73
13 »	22.68	746.58
14 »	20.83	745.83
15 »	20.12	748.36

Καὶ ταῦτα ἐκ τῶν δελτίων τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ. Ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἱατροῦ κ. Α. Παπαβασιλείου τὴν 19 Σεπτεμβρίου ἡμέραν δευτέραν καὶ ὥραν 10 1]2 π.μ. (καθ' ἣν ὥραν καὶ ἐδῶ ἠσθάνθημεν) ἐγένετο ἐν Πάρῳ σεισμὸς μετρικῆς ἐντάσεως διαρκέσας 3" — 4" τῆς ὥρας. Ἡ φορά τῆς κινήσεως τοῦ ἐδάφους ἦν ὀριζοντίαν, ἢ διεύθυνσις δ' αὐτῆς ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου καὶ συνεκροτήθη ἡ τεκτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. 20,308.80· τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 19,890 ἀπομείναντος περισεύματος ἐκ δρ. 418.80.

Ἐψηφίσθη ὅπως συσταθῇ σχολὴ ἀπόρων παιδῶν ἐν τῷ χωρίῳ Θολὸ τοῦ δήμου Γαυρίου τῆς Ἀνδρου, ἀπεφασίσθη δ' ἵνα ὁ Σύλλογος προσέλθῃ ἀρωγὸς πέμπων τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία τῇ ἐν Κερκύρᾳ συστάσει Σχολῆς ἀπόρων παιδῶν.

Ἐπεβλήθη αἴτησις τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σιμινιάδου τοῦ δήμου Μαντινείας, ὅπως ὁ Σύλλογος συστήσῃ αὐτόθι Σχολὴν ἀπόρων παιδῶν. Ὁμοίως τοῦ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἀρτης δήμου Ἡρακλείας, ὅπως προσέλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα δι' ἀποστολῆς βιβλίων.

Ἐπεβλήθη πρότασις τῷ Συλλόγῳ ὅπως παρὰ τοῖς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως συστάσι πλήρῃσι δημοτικοῖς σχολείοις καταρτισθῶσι νυκτεριναὶ σχολαὶ διὰ τοῦς ἐρήθους ἐπιμελεῖται τῶν διδασκάλων καὶ ἀναλώμασι τοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Σπ. Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου, Ἰγν. Μοσχάκη, Στεφ. Ἰωαννίδου καὶ Γ. Δροσίνῃ ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλλῃ εἰς πρώτην συνεδρίαν τὰ πορίσματα τῆς μελέτης.

Τὰ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων Παιδῶν Ἀθηνῶν διετάχθησαν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἑξῆς: Ἡ Σχολὴ διηρέθη εἰς τέσσαρας τάξεις πλήρεις. Καὶ διδάσκαλος μὲν τῆς δ' τάξεως διορίσθη ὁ κ. Θωμᾶς Ἰωαννίδης διευθυντῆς τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου Ἀθηνῶν, εἰς δὲ ἀνετέθη καὶ ἡ ἐν γένει ἐπιμέλεια τῶν ἐν τῇ Σχολῇ διδασκομένων μαθημάτων. Διδάσκαλος τῆς γ' τάξεως διορίσθη ὁ τέως διδάσκαλος τῆς β' τάξεως κ. Σ. Κολοκοτσᾶς διευθυντῆς τῆς ἐν Ἀθήναις γ' δημοτικῆς Σχολῆς. Διδάσκαλος τῆς β' τάξεως ὁ κ. Καλορροϊζικὸς πτυχιούχος δημοδιδάσκαλος τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, διδάσκαλος δὲ τῆς α' τάξεως ὁ κ. Σ. Καραβᾶς παλαιὸς μαθητῆς τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων καὶ βοηθὸς ἀπὸ ἐτῶν ἐν τῇ Σχολῇ.

ἐνεγράφησαν δ' ἐν τῇ σχολῇ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου ἐν συνόλῳ μαθηταὶ 254, ἤτοι ἐν τῇ δ' τάξει 13, ἐν τῇ γ' 30, ἐν τῇ β' 98 καὶ ἐν τῇ α' 113.

Τὸ μετὰ τῆς Ἑθνικῆς Τροπέζης δάνειον τοῦ Συλλόγου ἐπὶ ὑποθήκῃ τοῦ καταστήματος τοῦ χρησιμεύοντος αὐτῷ τε καὶ τῇ Σχολῇ, ἐξωφλήθη ἐντελῶς, οὕτω δὲ τὸ Κατάστημα ἀπέμεινεν ἐλεύθερον παντὸς χρέους ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ε. ε.

Συνεστάθησαν δριστικῶς κομισθέντων τῶν ὀργάνων οἱ ὑπὸ τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ψηφισθέντες μετεωρολογικοὶ σταθμοί, ἐν Αλαρίσῃ, Τριπόλει, Καλάμικις, Αλαυρίῳ, Πάρῳ καὶ Πειραιεῖ. Καὶ τῶν μὲν ἐν Αλαρίτῃ καὶ Τριπόλει σταθμῶν ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη τοῖς διευθυνταῖς τῶν αὐτῶν διδασκαλείων, τοῦ ἐν Καλάμικις τῷ κ. Κ. Χρυσοσπάθῃ, τοῦ ἐν Αλαυρίῳ τῇ Ἐταίρῃ τῶν Μεταλλουργείων, τοῦ ἐν Πάρῳ τῇ Ἐταιρείᾳ τῶν μαρμαρῶν καὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων. Τὰ ὄργανα διωρθώθησαν τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰουλίου Σμίθ, ὅστις συνέταξε καὶ τὰς ὁδηγίας. Οἱ σταθμοὶ πάντες ἀρχοῦνται ἐπισήμως λειτουργοῦντες ἀπὸ 1 Νοεμβρίου (ν), ἤδη ὁμοῦ ἤρξαντο ἐν τιμῇ γινόμεναι παρατηρήσεις.

Συνήφθησαν σχέσεις τῇ αἰτιότητι αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἄρτι συστάντος ἐνταῦθα Τεγεατικοῦ συνδέσμου.

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τῆς Βαδῆς προσεκάλεσε διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅπως ἀποστείλῃ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῇ 56ῃ συνόδῳ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, ἧτις ἐγένετο ἐν Φρειδοῦργῳ τὴν 6/18, 7/19, 8/20 καὶ 9/21 Σεπτεμβρίου. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου ὥρισεν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς τὸν καθηγητὴν κ. Α. Χρηστομάνον ὅστις καὶ μετέβη εἰς Φρειδοῦργον. Ἐξελέχθη δὲ καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Συλλόγου π. κ. κ. Π. Κλαυδίδη πρόεδρος τοῦ τῆς χημείας τμήματος.

Ἀπέστειλαν δωρεὰς τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Μ. Ροδοκανάκης δρ. 500, ὁ ἐν Βενετίᾳ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Π. Τυπάλδος Φορέστης δρ. 248,50 ὑπὲρ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ ἡ κ. Ἐλένη Αλαμπρόλλου δρ. 100. Ὑπὲρ δὲ τῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἡ κ. Αἰκατ. Αλακαρίδου δρ. 100 καὶ ἡ κυρίκ Κλαυδίτη Σκιαδαρέση δρ. 100.

Ἀπεβίωσαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θέρους ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητὴς **Κορράδος Βουρσιανός**, ὁ δικηγόρος καὶ καθηγητὴς **Γεώργιος Ράλλης** καὶ ὁ ποιητὴς **Ἰούλιος Τυπάλδος** ἐν Κερκύρᾳ. Ἐκ δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν ὁ **Γεώργιος Ξάνθος** ἐν Βέρνηᾳ καὶ ὁ **Ἀλέξανδρος Μάνος** ἐν Βιέννῃ.

Τὰ ἀναγνώσματα τοῦ Συλλόγου ὡς καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν τμημάτων ἀρχοῦνται τὸν Ὀκτώβριον.